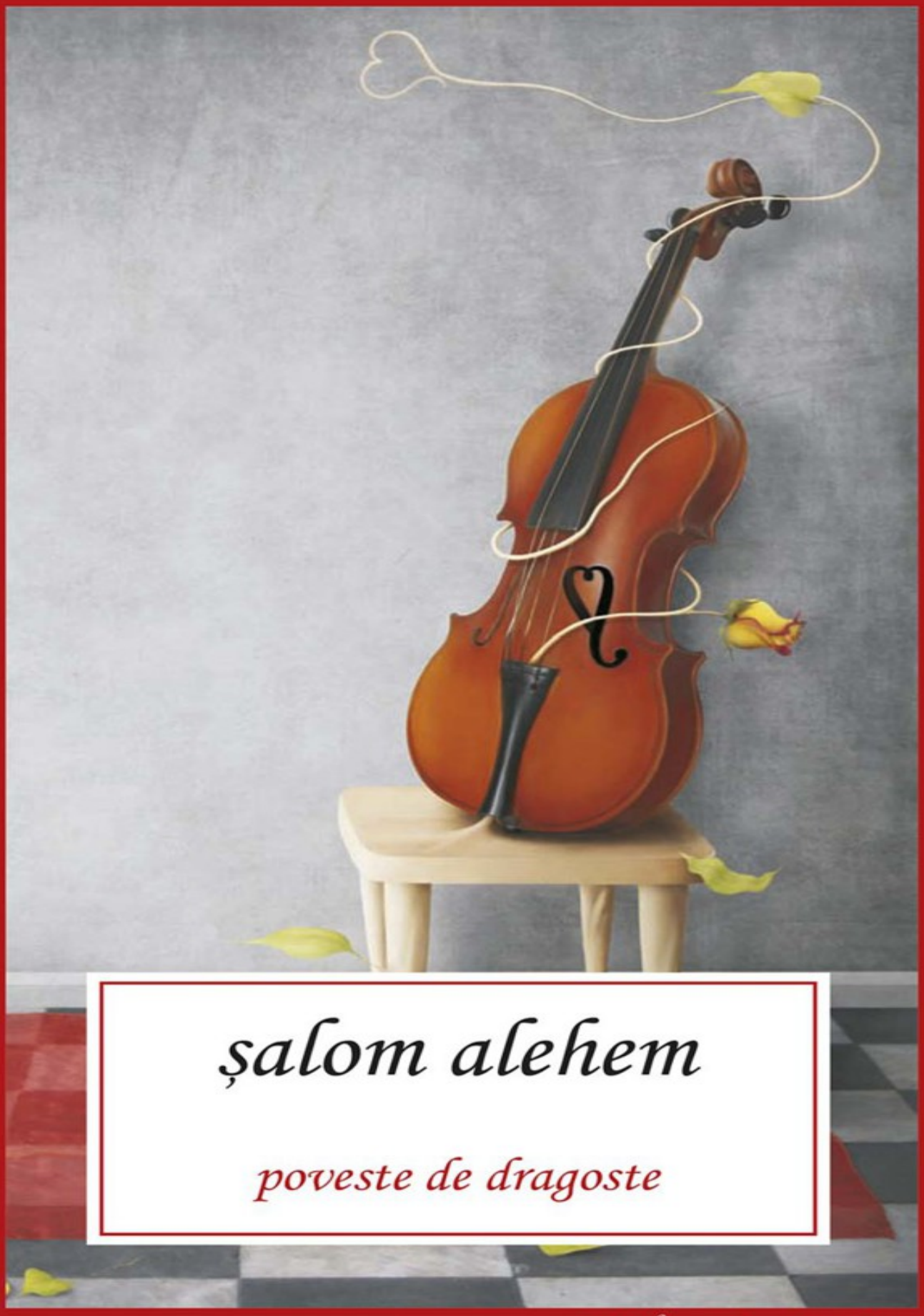

șalom alehem

poveste de dragoste

Iubiri de altădată

Şalom Alehem

Poveste de dragoste

Traducere din limba rusă şi note de Antoaneta Olteanu

Editura ALLFA
2013

EDITURA ALLFA

Această carte în format digital intră sub incidenţa drepturilor de autor şi a fost creată exclusiv pentru a fi citită utilizând dispozitivul personal pe care a fost descărcată. Oricare alte metode de utilizare, dintre care fac parte împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială a textului, punerea acestuia la dispoziţia publicului, inclusiv prin intermediul Internetului sau a reţelelor de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme – altele decât cele pe care a fost descărcată – care permit recuperarea informaţiilor, revânzarea sau comercializarea sub orice formă a acestui text, precum şi alte fapte similare, săvârşite fără acordul scris al persoanei care deţine drepturile de autor, sunt o încălcare a legislaţiei referitoare la proprietatea intelectuală şi vor fi pedepsite penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

СТЕМПЕНЮ. ЕВРЕЙСКИЙ РОМАН
Shalom Alehem

POVESTE DE DRAGOSTE
Şalom Alehem

Copyright © 2013 Editura ALLFA

ISBN ePub: 978-973-724-659-2
ISBN PDF: 978-973-724-658-5
ISBN Print: 978-973-724-483-3

Redactare: Mădălina Vasile
Tehnoredactare: Liviu Stoica
Corectură : Anca Tach
Design copertă: Alexandru Novac

Editura ALLFA
Bd. Constructorilor nr. 20A, et. 3,
sector 6, cod 060512, Bucureşti
Tel.: 021 402 26 00
Fax: 021 402 26 10

Distribuţie:
021 402 26 30; 021 402 26 33

Comenzi:
comenzi@all.ro

www.all.ro

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

Şalom Alehem

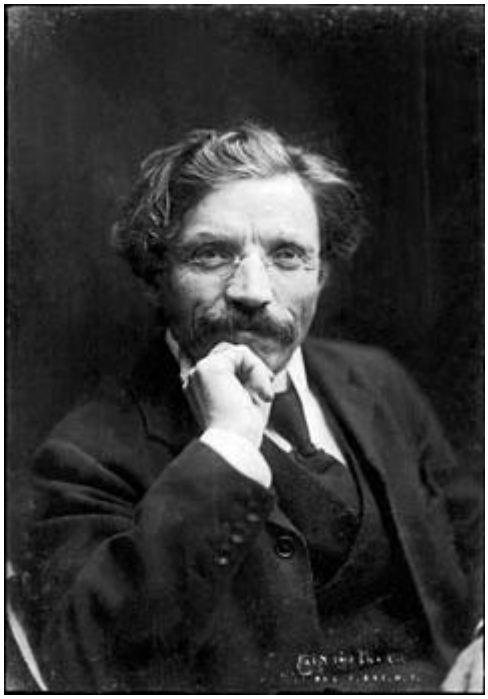

Şalom Alehem (1859-1916) este pseudonimul scriitorului, dramaturgului şi publicistului evreu rus Şolom Nahumovici Rabinovici, autor de romane, nuvele, piese de teatru şi chiar literatură pentru copii. Şolom Rabinovici s-a născut în gubernia Poltova din Ucraina. În 1873 a finalizat cursurile şcolii tradiţionale evreieşti, iar apoi s-a înscris la un liceu rus de stat din Periaslav. În literatură a debutat în 1879 la revista ebraică *Hameliţ*, iar primele scrieri în limba idiş le-a publicat sub pseudonim în 1883. Printre operele sale se numără: *Farsă tragică: Un roman nemaipomenit*, *Stele rătăcitoare*, *Întoarcerea de la iarmaroc – povestiri de viaţă*, *Menachem Mendel*, *Băiatul Motl*. *Poveste de dragoste* a fost publicată prima dată în anul 1888, în revista *Folksbibliotek*, sub titlul original de *Stempenyu, a yudisher roman*.

Dragului meu bunic, reb[1] *Mendele Moşer Sforim*[2]

1 „Domn“ – apelativ reverenţios pentru o persoană în vârstă.
2 Mendele Vânzătorul de Carte, pseudonim al lui Şolem Iankev Abramovici (1836-1917), clasic, întemeietorul literaturii evreieşti, supranumit „Bunicul“ literaturii evreieşti.

Scumpul, dragul meu bunic!

Primul meu roman evreiesc[3] vă este dedicat, fiind, în adevăratul sens al cuvântului, romanul *Dumneavoastră*. E al dumneavoastră nu numai pentru că e dedicat Dumneavoastră, ci şi pentru că Dumneavoastră m-aţi inspirat.

Într-una dintre scrisorile adresate mie, spuneţi: „Nu v-aş sfătui să scrieţi romane: în cazul Dumneavoastră, chemarea Dumneavoastră e de cu totul de altă natură. De fapt, dacă în istoria poporului nostru există uneori şi *romane*, atunci ele au un caracter extrem de original, trebuie avut în vedere acest lucru şi trebuie scris într-un alt fel…“

Cuvintele Dumneavoastră mi s-au întipărit puternic în suflet. Mi-am dat seama prin ce trebuie să se deosebească romanul evreiesc: întreaga viaţă evreiască şi circumstanţele în care apar relaţiile amoroase sunt singurele care nu sunt la fel ca la alte popoare. Mai mult, poporul evreu are trăsăturile sale specifice, obiceiurile sale, deprinderile, modul său de viaţă. Toate aceste particularităţi trebuie să se regăsească în roman, dacă se doreşte ca acesta să arate viaţa adevărată.

Este principala concluzie pe care am tras-o din învăţăturile Dumneavoastră. Gândurile acestea am încercat să le întrupez în imaginea unei tinere evreice, frumoasa Rohele, eroina romanului meu, şi în imaginea altor personaje din preajma ei. Nu sunt eu în măsură să judec dacă intenţia mea a dat sau nu roade. Dar dorinţa mea de a face un asemenea roman, pe care Dumneavoastră, pe bună dreptate, îl cereţi de la un romancier evreu, a fost sinceră.

Stempeniu e al Dumneavoastră şi pentru că, dragă bunicule, Dumneavoastră vă aparţine atât numele, cât şi ideea acestui roman. Într-una

dintre ultimele dumneavoastră lucrări am întâlnit, în treacăt, acest nume – Stempeniu, deţinătorul unei sticluţe cu „picături de dragoste“ din care îi aproviziona, din motive numai de ei ştiute, pe valeţi şi servitori… A fost destul pentru ca în memoria mea să reînvie acele uimitoare povestiri despre Stempeniu, pe care le auzisem în copilărie în *cheder*[4]. Restul a fost fantezie.

Probabil se vor găsi, mai ales în Lituania, multe locuri în care nimeni nu a auzit vreodată nimic despre Stempeniu şi numele lui să pară ca o ciudăţenie. Însă acest nume este extrem de cunoscut la noi, în tot raionul Glupsk[5], de la Mazepovka până la Egupeţ[6], cât despre orăşelele Dumneavoastră – Gnilopiatsk, Ţviacin, Tuneiadovka[7], ce să mai vorbim: acolo până şi un copil ştie cine este Stempeniu, de unde se trage el şi prin ce a devenit renumit.

Dar nu e vorba numai despre Stempeniu în romanul meu. Voiam să înfăţişez trei tipuri principale sau, cum se spune de obicei, să aduc pe scenă trei eroi: *un artist evreu, violonist – Stempeniu –, o femeie evreică dintr-o familie bună, frumoasa Rohele* cu ideile ei despre onoarea familială, şi o *tânără evreică, Freidl*, cu fire de negustorească şi sete de bani. Trei lumi diferite. Stempeniu, Rohele şi Freidl sunt, cum să spun, pasagerii mei de onoare care ocupă în trăsură locurile principale. Personajele celelalte sunt numai nişte tovarăşi de drum înghesuiţi şi ei undeva prin spate. Am acordat mai puţină atenţie acestor personaje, concentrându-mi toate forţele creatoare ale imaginaţiei pe creionarea eroilor principali.

Cred că muzicantul evreu alcătuieşte un mic univers aparte, căruia merită să i se acorde o atenţie mult mai mare decât i-am oferit-o eu în romanul meu. Dar, pentru a pătrunde în acest mic univers, e nevoie de ochiul Dumneavoastră, dragă bunicule, de pana Dumneavoastră şi de puterea Dumneavoastră de muncă.

Ah, dar de unde să iau eu puterea Dumneavoastră de muncă şi grija chibzuită pentru fiecare cuvânt? Cum să mă înarmez cu răbdare? „Dragă nepoate“, îmi scriaţi Dumneavoastră în altă scrisoare, „la fiecare scriere trebuie să munciţi multă vreme, timp îndelungat, în sudoarea frunţii,

şlefuind fiecare cuvânt. Ţineţi minte povaţa mea – şlefuiţi, şlefuiţi şi şlefuiţi!“

E uşor de spus „şlefuiţi“! Aici e şi problema, că noi, scriitorii tineri, ne grăbim mereu, dorim să încheiem scrierea, o ducem la bun-sfârşit, cum se spune, „pe fugă“, cu sufletul la gură, fără să chibzuim bine cu atenţie asupra fiecărui personaj, fără să prelucrăm şi să şlefuim fiecare cuvânt, aşa cum faceţi Dumneavoastră.

Ştiu, dragă bunicule, simt că al meu *Stempeniu* ar fi trebuit să fie clătit în câteva ape înainte de a-i da drumul în lume. Desigur, de sub pana Dumneavoastră, bunicule, *Stempeniu* ar fi ieşit cu totul altfel. *Stempeniu* al Dumneavoastră ar fi avut o cu totul altă înfăţişare. Bunicule, V-ar fi ieşit o povestire în povestire, deasupra povestirii încă o povestire, iar mai apoi povestirea însăşi.

„Pentru mine nu e suficient“, spuneţi Dumneavoastră într-una dintre scrisorile dumneavoastră, „că tabloul înfăţişează o feţişoară frumuşică; vreau şi viaţă adevărată, inteligenţă, idee, ca la un om viu. În orice tablou, pe lângă sclipirea stilului, *trebuie să daţi ceva şi raţiunii şi inimii.*“

Dar numai Dumneavoastră ştiţi secretul acesta. Un tablou care să aibă două feţe – faţa-faţă şi dosul ei –, partea de sus şi căptuşeala, imaginea vizibilă şi esenţa ei ascunsă, numai Dumneavoastră, bunicule, sunteţi capabil de aşa ceva, şi nimeni altul din literatura noastră nu o poate face. Cine va îndrăzni să se compare cu Dumneavoastră? Noi, tinerii, ne considerăm satisfăcuţi dacă scrierea iese din mâinile noastre măcar nemutilată, păstrând vii trăsăturile creaţiei literare.

Primiţi deci, dragă bunicule, darul meu modest, primul meu roman. Fie voinţa celui al cărui nume e sfânt ca Dumneavoastră să-l primiţi pe *Stempeniu* al meu cu toată îngăduinţa şi să vă umple de fericire, după cum vă doriţi.

Al dumneavoastră nepot devotat,
Autorul
Kiev, 1886

3 Titlul original este „Stempeniu. Roman evreiesc“, unde termenul „roman“ are înţelesul popular de „aventură amoroasă“, „poveste de dragoste“.
4 Şcoală primară religioasă.
5 Nume imaginar din scrierile lui Mendele; joc de cuvinte în rusă, de la *glupoi*, care înseamnă „prost“.
6 Ultimele două, nume imaginare cu rezonanţă ucraineană din operele lui Şalom Alehem; Egupeţ face trimitere la Kiev.
7 Nume imaginare din lucrările lui Mendele; joc de cuvinte în rusă: Gnilopiatsk – de la „putred“ şi „pată“. Tuneiadovka – de la „trândav“.

I
Arborele genealogic al lui Stempeniu

Porecla de Stempeniu o moştenise de la tată, originar din satul Stempeniu, aflat în apropiere de Mazepovka. Răposatul lui tată fusese, ca şi el, muzicant, cunoscut ca Berl-basul, sau Berl din Stempeniu. Berl-basul nu cânta numai la contrabas, dar era şi un *badhn*[8] şi suflet al petrecerii. La nunţi ba dansa ca ursul, ba îşi întorcea pleoapele pe dos, prefăcându-se cerşetor, ba înfăţişa o femeie care stătea să nască şi care striga cu voce străină: „Oi, bunică, jur pe toţi sfinţii că aşa ceva nu se va mai întâmpla!…“ Uneori, pe neaşteptate, dădea drumul în mijlocul sălii în care se desfăşura nunta unui şuvoi de apă, făcându-i pe bărbaţi să-şi ridice poalele surtucelor lungi, iar pe femei, fustele… Alteori, pe nepusă masă, lega un flecuşteţ de şorţul mamei miresei sau făcea o altă glumă în genul acesta…

Stempeniu moştenise profesia de muzicant din moşi-strămoşi. Tatăl lui, Berl-basul, după cum deja ştim, cânta la contrabas. Bunicul, *reb* Şmulik-trompetistul, cânta la trompetă, străbunicul, Faivuş-ţambalagiul, cânta la ţambal, iar stră-străbunicul, Efraim Faiol… Pe scurt, neamul Stempeniu era, până la a zecea spiţă, alcătuit numai din muzicanţi.

Să-i dăm lui Stempeniu al nostru ce-i al cezarului: nu se ruşina de profesia lui, aşa cum se întâmplă cu unii muzicanţi. Şi nu e cu nimic de mirare că Stempeniu devenise faimos nu numai în Mazepovka. Numele lui răsuna aproape în întreaga lume. Nu era de glumit când venea vorba de Stempeniu!

Fiecare evreu găsea ca o mare onoare să asculte cântul lui Nison Belzer, glumele şi cântecele lui *badhn* Godik sau muzica lui Stempeniu. Numai gândind acest lucru puteţi judeca faptul că Stempeniu nu era un

muzicant ca oricare altul şi nu degeaba se bucura de glorie alături de toţi „marii“.

Evreilor le place muzica şi se pricep la ea – cu greu poate cineva susţine contrariul. Nici nu e nevoie să spunem că nu prea des au ocazia să-şi încânte auzul cu muzica – care să fie oare bucuria care poate face un om să înceapă deodată să cânte sau să danseze? Oricum, spuneţi ce-aţi spune, evreii ştiu să iubească şi muzica, şi cântecul, şi celelalte arte.

Cum ajunge în orăşelul nostru un cantor cunoscut, mai intri în sinagogă doar cu bilet. Despre nunţi nici nu mai vorbim – nunţile, se ştie prea bine, nu există fără muzică. Suntem gata să renunţăm la tot, numai să auzim pentru o clipă muzica orchestrei revărsându-se peste banchetul nupţial, cântând ceva trist (cele vesele urmând mai târziu)! Oamenii se opresc şi ascultă înmărmuriţi. Iar muzicanţii continuă melodia tristă, înduişătoare, care-ţi ajunge până la inimă. Vioara începe să geamă trist, plânge, celelalte instrumente o susţin eliberând sunete la fel de îndurerate. Un nor întunecat se aşterne pe chipurile ascultătorilor, tristeţea îţi sugrumă sufletul – e dulce, dar tot tristeţe. Fiecare îşi pleacă jos faţa zâmbitoare şi, jucându-se cu degetul pe farfurie sau făcând biluţe din cozonacul aflat dinaintea lui, se cufundă în meditaţii, în lumea gândurilor atât de puţin plăcute. Fiecare are durerea sa, grija sa. Dar nu o să ne ocupăm acum de grijile evreului. În grijile lui se contopesc melodii triste şi gânduri pline de amărăciune, iar fiecare oftat de vioară se reflectă ca un geamăt şi ca o durere în inimile oaspeţilor de la nuntă. Inima omului, în general, şi a evreului, în special, e ca o vioară: cum apeşi strunele, ţâşnesc tot felul de sunete, de cele mai multe ori triste… Dar aşa ceva poate să facă numai un mare muzicant, un maestru adevărat, unul aşa ca Stempeniu.

Ei, şi ce maestru mai era Stempeniu! Lua vioara în mână, trăgea cu arcuşul pe ea şi vioara parcă începea să vorbească. Şi cum mai vorbea! Cu voce vie, adevărată, omenească. În vocea aceasta găseai şi rugăminte şi reproş, geamăt care îţi sfâşia sufletul, strigăt chinuitor ţâşnind direct din inimă… Stempeniu îşi apleacă într-o parte capul. Buclele lungi, negre, ciufulite îi cad pe umerii laţi. Ochii, ochi negri-scânteietori, privesc în sus,

iar faţa lui minunată, luminoasă, e palidă ca a unui mort… Încă o clipă şi Stempeniu dispare! Vezi doar mâna care îi zboară în sus şi-n jos, în sus şi-n jos, şi sunetele se revarsă, şi melodiile curg, dintre cele mai diferite, dar cel mai adesea triste, îndurerate, stârnind durere în suflet. Ascultătorii stau cu sufletul la gură, muţi de admiraţie. Inimile se înmoaie, ochii li se umplu de lacrimi. Oamenii oftează, oamenii gem, oamenii plâng… Dar Stempeniu? Unde e Stempeniu? Despre ce Stempeniu vorbim? Întrebaţi-l unde este, n-o să vă spună. Ştie numai una şi bună – trage cu arcuşul în sus şi-n jos, în sus şi-n jos, şi nu-l mai priveşte nimic altceva… După ce termină de cântat, Stempeniu aruncă vioara şi îşi duce mâna la inimă. Ochii îi ard ca nişte lumânări de nuntă. Faţa lui minunată e luminată toată.

Oaspeţii par treziţi dintr-un vis, unul trist, dar dulce. Toţi îşi manifestă în cor entuziasmul: ovaţionează, oftează, se entuziasmează, aduc laude cu nemiluita muzicantului în toate formele şi nu mai contenesc:

— Ei, Stempeniu! Vai, Stempeniu!

Şi femeile? Ce să mai vorbim de femei? Ele probabil doar în ajunul Judecăţii de Apoi, când îşi amintesc de morţii cei dragi, vor mai plânge aşa de neistovit cum plâng în momentele în care Stempeniu îşi revarsă acordurile viorii sale. Bocetul despre distrugerea Templului lui Solomon e nimic în comparaţie cu valul de lacrimi pe care le varsă femeile când îl ascultă pe Stempeniu cântând.

— De m-ar binecuvânta Dumnezeu ca la nunta fetei mele celei mici să fiu în stare să-l invit pe Stempeniu, o, Dumnezeule adevărat!

Asemenea urări şi altele de acest fel îşi şoptesc femeile când îşi şterg ochii plânşi, umflaţi de lacrimi, şi nasul înroşit. Între timp îşi înalţă meditativ capetele, lăsând la vedere colierul de la gât; iar cerceii de aur, inelele, broşele, lănţişoarele şi celelalte podoabe strălucesc aşa de tare, că scapără toate culorile curcubeului.

De fete nici nu mai vorbim! Stau nemişcate, ca bătute în cuie şi, cu ochii larg deschişi, privesc la Stempeniu şi vioara lui. Niciuna nu mişcă, nici sprânceană nu se ridică. Iar inimioara bate sub corset şi, din adâncurile sufletului, ţâşneşte adesea un oftat ascuns…

8 Bufon versificator, animator la nunţi.

II
Stempeniu şi orchestra lui

E greu de imaginat tulburarea sau bucuria zgomotoasă care îi cuprinde pe locuitorii orăşelului când apare Stempeniu însoţit de orchestră.

— Priviţi, priviţi! Acolo, după moară, se vede o trăsură cu patru cai. Sunt rudele mirelui. Nu credeţi?

— Nu, cred că sunt muzicanţii. Este Stempeniu cu orchestra.

— Cine? Stempeniu? Stempeniu a ajuns deja? Uite ce nuntă veselă a putut pregăti şi Haim-Benzion Glock, arde-l-ar focul!

Obrajii tinerelor se îmbujorează. Fetele se grăbesc să se pieptene, împletindu-şi cozile lungi. Băieţandrii, cu pantalonii suflecaţi, dau fuga să-l întâmpine pe Stempeniu. Capii familiilor, bărboşi, nu îşi mai pot ascunde nici ei fericirea: se bucură din plin de sosirea celebrului muzicant la Haim-Benzion Glock. Şi de ce să nu se bucure? Ce, îi costă ceva?

Pe când cei patru cai se apropie de casă, strada e deja plină de oameni. Toţi sunt curioşi să-l vadă pe Stempeniu cu echipa lui şi fiecare se opreşte preţ de o clipă lângă trăsura descoperită.

— Iote, ce se mai înghesuie! se aud exclamaţii şi fiecare, aşa cum se obişnuieşte, împinge mulţimea, încercând să ajungă în primul rând. Priviţi, priviţi-l, ce dă din coate! Vrea neapărat să fie primul. Ce-o fi aşa de interesant ? Un muzicant ca toţi muzicanţii!…

Aşa se aud vocile oamenilor din toate părţile, fără ca aceşti guralivi să se oprească din drumul lor insistent spre trăsura muzicanţilor.

Apoi, unul după altul, muzicanţii încep să coboare din trăsură.

În faţa tuturor stă Iokl-contrabasul, un bărbat încruntat cu nasul turtit şi cu smocuri de vată ieşindu-i din urechi. În spatele lui e Leibuş-clarinetul, un

omuleţ adormit cu buze groase. Apoi nu mai puţin cunoscutul *badhn* Haikl-cocoşatul. Urmeată un copilandru oacheş, zburlit, cu sprâncenele aşa de stufoase, că te ia groaza, peste măsură de păros, aducând cu un locuitor sălbatic al deşertului – acesta este Şneir-Meir, vioara a doua. În urma lor, din trăsură sar doi, trei tineri, grozav de urâţi la chip, cu obrajii lunguieţi, ochii înfundaţi în orbite şi cu dinţii laţi, ca nişte lopeţi – aceştia sunt ucenicii. Deocamdată nu cântă pe bani; cu timpul o să devină muzicanţi adevăraţi. Şi, iată-l şi pe cel de pe urmă, ultimul, rostogolindu-se pe picioarele lui strâmbe – Mehcea-roşcatul – cu toba care prin dimensiunile ei îl depăşeşte vizibil pe toboşar. Lui Mehcea îi mijeşte o bărbuţă – o bărbuţă roşcată – numai pe o parte a feţei, pe dreapta, cealaltă parte a feţei lui, cea stângă, rămânând goală ca deşertul. Mehcea-toboşarul, trebuie să ştiţi, s-a căsătorit în al treizecilea an de viaţă şi soţia lui, cum se spune, e pe jumătate femeie, pe jumătate bărbat.

Copilaşii, se înţelege, nu stau nici ei de-o parte când în orăşel îşi face apariţia Stempeniu cu orchestra lui. Tot timpul se găseşte câte un ştrengar care se strecoară spre muzicanţi trântind un pumn în tobă sau trăgând de struna groasă a contrabasului. Şi atunci Iokl-contrabasistul, enervat, imediat îi dă pe dată o scatoalcă poznaşului.

Între timp animaţia de pe stradă tot creşte. Uite că a venit şi mirele şi, odată cu el, zeci de tineri care au venit în întâmpinarea lui cu mult înainte de intrarea în sat, pe unde se află morile. Într-un cuvânt, orăşelul Iampol freamătă de bucurie şi încântare.

Şi nu doar în Iampol, dar şi în Strici şi în toate celelalte orăşele pe care Stempeniu le onorează cu vizita lui. Acelaşi lucru se întâmplă şi la Mazepovka, unde Stempeniu s-a aşezat odată pentru totdeauna… Pretutindeni renumitul muzician stârneşte o furtună de entuziasm.

III
Pregătiri pentru Stempeniu

De ce s-o bucura aşa de tare Mazepovka?

Reb Haim-Benzion Glock îşi mărită fata cea mică, Rivkele. Şi de ce să nu se veselească? Nu ai cum să nu mergi la o aşa nuntă: căci Glock, orice ai spune, este unul dintre oamenii de frunte din Mazepovka. O să vină multă lume la Haim-Benzion Glock la petrecere: unii din prietenie, alţii din ură, unii pentru că aşa se cere, iar alţii pentru a arăta cerceii cei noi şi colierul cumpărate soţiei de la ultimul iarmaroc. Dar Stempeniu este cel care îi atrage cel mai mult pe oameni.

Într-un cuvânt, oamenii vin valuri, valuri la petrecere; aproape întreaga Mazepovka se veseleşte la nunta Rivkelei, fiica lui Haim-Benzion Glock. Dar nici despre Iţac-Naftolea cu soţia şi copiii lui nu prea avem ce zice: în primul rând, Iţac-Naftolea, e tovarăşul lui Benzion-Glock şi la prăvălie, şi la moară; în al doilea rând, sunt oarecum rude, e adevărat, cam îndepărtate: soţia lui este rudă prin alianţă dinspre mamă cu soţia lui Haim-Benzion, cum se spune, rudă de gradul paisprezece.

Nu-i de mirare că soţia lui Iţac-Naftolea, Dvosia-Malka, se agită şi se învârte la nuntă cum se cuvine unei rude mai mult ca oricine. De fapt, ea nu face mai nimic, dar strigă, dă ordine, face recomandări şi dă din mâini cât zece…

Nora Dvosiei-Malka, frumoasa Rohele, stă pe lângă mireasă, gătită ca o prinţesă. Ochii mari, albaştri, strălucesc ca nişte diamante, obrajii sunt ca doi trandafiri înfloriţi. Cu o mână ţine părul despletit al miresei, căreia femeile, înaintea „acoperirii“, îi desfăcuseră cozile în bocete şi plânsete, iar

cu cealaltă mână îşi mângâie gâtul alb ca zăpada, fără să observe deloc că doi ochi mari negri, strălucitori, o aţintesc.

Servitorii angajaţi pentru eveniment – bărbaţi şi femei – aleargă ca nişte zvârlugi. Peţitorii se aud strigând:

— Oi, tăicuţă! A venit vremea să „aşezăm“ mireasa. Îi mai chinuim mult pe bieţii copii? E o zi de vară aşa de lungă, şi ei tot postesc.

În jur oamenii întăresc vorbele peţitorilor – „E timpul, e timpul“ –, dar asta nu schimbă cu nimic lucrurile.

Iţac-Naftolea, cu şapcă de catifea, aleargă în sus şi-n jos, cu mâinile împreunate la spate, iar Dvosia-Malka urlă cât o ţine gura. Rudele mirelui, la fel şi rudele miresei, aleargă fără preget prin cameră cu mâinile întinse, de parcă ard să facă ceva, dar nu ştiu de unde să înceapă.

— Ei, de ce nu face nimeni nimic? întreabă rudele mirelui.

— De ce nu trec la treabă? se indignează rudele miresei.

— Aţi mai văzut aşa ceva? urlă rudele mirelui. Să omori aşa de foame copiii!

— Aţi mai auzit aşa ceva? spun nemulţumite rudele miresei. Să omori aşa de foame copiii înfometaţi!

— Ce atâta alergătură?

— Şi de ce se agită aşa fără rost?

— Toţi aleargă, toţi se agită, şi nicio treabă nu se mişcă! Ce mai rânduială!

— Aleargă, fac gălăgie, dar când ajung la treabă, nici picior de ei!

— Gata! Ajunge cu discuţiile astea fără rost! E timpul să ne punem pe treabă! Gata cu agitaţia!

— Dar unde sunt muzicanţii? întreabă rudele mirelui.

— Unde sunt muzicanţii? repetă rudele miresei.

Muzicanţii îşi văd de treburile lor: îşi freacă arcuşurile, îşi acordează instrumentele. Iokl-contrabasul trage de ureche un băieţaş, şoptindu-i încetişor: „Eşti tare obraznic! O să-ţi arăt eu cum e să tragi de strune!“ Iar Mehcea-toboşarul, fără să se uite la nimeni, îşi scarpină jumătatea feţei pe care abia se vede o vegetaţie săracă. Badhn Haykl stă de vorbă cu un

melamed[9] cunoscut, ia de la el cu două degete puţin tutun şi toarnă glume şi strigături parcă e un sac fără fund. Ceilalţi muzicanţi, tineri cu feţele alungite şi cu dinţii uriaşi ca nişte lopeţi, şuşotesc cu Stempeniu, în graiul lor de muzicanţi, despre o chestiune importantă.

— Cine e fătuca asta de lângă mireasă? întreabă dând din cap spre Rohele Stempeniu. Ia vino încoa', Rahmiel, i se adresează el unuia dintre muzicanţii cu faţa alungită. Află cine e. Dar iute, Rahmiel, iute!

Rahmiel nu se lasă mult aşteptat.

— Nu e o fătucă, raportează el, e deja un fluturaş. E nora lui Iţac-Naftolea, de fel din Skvira. Uite, cel cu şapca de catifea, care adulmecă prin cameră, vedeţi? E soţiorul ei.

— Du-te dracului, Rahmiel! exclamă Stempeniu cuprins de bună-dispoziţie. Aşa de repede ai aflat tot? Ei, dar într-adevăr e un fluturaş foarte frumos! Ia uite, ia uite cum face ochişorii mari!

— Dacă doriţi, spune Rahmiel cel alungit, mă duc să trăncănesc puţin cu ea.

— Să te înghită pământul, Rahmiel! Nu te-a rugat nimeni să fii mijlocitor. O să mă duc chiar eu să trăncănesc cu ea.

— Ei, ia aruncă din vioară vreo doi ochi negri! se bagă pe neaşteptate în discuţie Şneir-Meir. Ia scoate tu sufletul publicului cu vioara ta!

Stempeniu ia vioara în mâini şi face din ochi un semn către orchestră. Muzicanţii îşi acordează instrumentele.

9 Profesor la şcoala religioasă evreiască.

IV
Vioara lui Stempeniu

În cele din urmă a dat Dumnezeu şi mireasa a fost aşezată pe un loc ridicat.

Ah, îmi simt pana neputincioasă pentru a descrie cum a „aşezat“ Stempeniu mireasa. Nu e o interpretare obişnuită, o frecare obişnuită a viorii, ci un gest sacru, plin de cele mai înălţătoare sentimente, pătruns de nobleţe. Stempeniu se aşază în faţa miresei, vorbindu-i din strune, o cuvântare lungă, emoţionantă, bogată despre viaţa fericită şi liberă a fetei înainte de măritiş şi despre soarta grea şi întunecată care o aşteaptă ca femeie măritată. Încă vreo câteva clipe şi gata cu libertatea de fecioară! Vălul o să i se aşeze pe cap şi sub el o să-i dispară pe vecie cozile lungi, bogate… „Iartă, rămâi cu bine, tinereţe veselă! Te aşteaptă fericirea femeii! Oi, ce trist este, Doamne iartă!“

Aşa vorbea vioara lui Stempeniu. Femeile înţelegeau prea bine sensul trist al acestei cuvântări fără vorbe, îl simţeau şi vărsau lacrimi fierbinţi.

„Oare de mult am fost şi eu mireasă?“ îşi spune o tânără femeie înghiţindu-şi lacrimile. „De mult am stat şi eu aşa, cu părul despletit, şi mă gândeam că îngeri luminoşi zboară în jurul meu, că fericirea mea nu cunoaşte margini? Dar acum…! Vai, acum…!“

— Binecuvântează, Doamne! şopteşte ca într-o rugă, încetişor, bătrâna mamă cu casa plină de fete de măritat. Binecuvântează, Doamne, pe fata mea cea mare, trimite-i cât mai curând ursitul! Dar soarta ei să fie mai fericită ca a mea, şi ea să nu trăiască alături de soţul ei aşa cum trăiesc eu cu al meu… Iartă-mi, Doamne, gândurile păcătoase!

Asemenea gânduri tulbură inimile femeilor. Dar Stempeniu continuă să cânte şi vioara lui să vorbească. Cântă o melodie tristă, susţinută de toată orchestra. Totul a împietrit, nimeni nu mai mişcă. E linişte. Toţi, toţi vor să-l asculte pe Stempeniu. Au tăcut şi femeile, bărbaţii au căzut pe gânduri, iar fetele şi băieţii s-au urcat pe scaune şi pe mese – toţi vor să-l asculte pe Stempeniu!

Pssttt!… Linişte, tăceţi!

Stempeniu îşi revarsă sunetele din vioară şi inima i se topeşte ca ceara. Numai asta se aude: ţiu-ţiu-ţiu! Numai asta se vede: mâna zboară în sus şi-n jos, în sus şi-n jos… Şi se aud sunetele fermecate, se revarsă acorduri minunate, triste, îndurerate care ţi se pun pe inimă şi îţi dau sufletul peste cap. Mulţimea a amuţit, îşi ţine răsuflarea. Inimile sunt pline, se înmoaie, şi ochii se umplu de lacrimi. Oamenii oftează, oamenii gem, oamenii plâng… Dar Stempeniu? Unde e Stempeniu? Nu-i! Au dispărut şi Stempeniu, şi vioara lui; numai sunetele, sunetele dulci umplu încăperea…

Iar frumoasa Rohele, care până acum nu-l văzuse niciodată pe Stempeniu, Rohele, care ştia de existenţa lui, dar nu auzise niciodată în viaţa ei interpretarea lui minunată, ascultă sunetele muzicii, melodiile uimitoare şi nu-şi dă seama ce se întâmplă cu ea: sunetele acestea o apasă şi o alină. Ce să fie asta? Rohele se uită dincotro vin sunetele dulci şi vede nişte ochi minunaţi, arzători, care o privesc ţintă – o străpung ca nişte săgeţi bine ascuţite. Ochii aceştia negri minunaţi, înflăcăraţi, o privesc, arată spre ea, vorbesc fără cuvinte. Rohele încearcă să-şi mute privirea de la ei şi nu poate.

„De ăsta-mi eşti, Stempeniu!“ îşi spune Rohele.

Între timp ritualul „aşezării“ s-a încheiat şi rudele au început să se agite: e timpul ca tinerii să ajungă în faţa altarului.

— Unde au dispărut lumânările? întreabă rudele mirelui.

— Lumânările unde au dispărut? întreabă rudele miresei.

Din nou gălăgie şi agitaţie. Toţi aleargă, care-ncotro, se înghesuie, se calcă pe bătături unii pe alţii, în învălmăşeală cuiva i se rup poalele,

transpiră, îi înjură din toată inima pe socaci, aceştia, la rândul lor, îi ocărăsc pe părinţii mirilor, iar rudele se ceartă şi ele. Într-un cuvânt, mare veselie!

După cununie Stempeniu, profitând de zarvă, îşi părăseşte locul. Uite, a şi ajuns în mulţimea femeilor, lângă frumoasa Rohele, nora lui Iţac-Naftolea. A intrat în vorbă cu ea, zâmbind şi trecându-şi mâna prin părul bogat. Rohele a roşit uşor şi, cu ochii plecaţi, a răspuns cam în doi peri. Nu se cuvenea să înceapă să vorbească, pe nepusă masă, cu un muzicant, şi încă în prezenţa oamenilor!

V
Prima întâlnire a lui Stempeniu cu Rohele

Despre Stempeniu se povestesc tot felul de lucruri neadevărate. Umblă vorba că e în legătură cu vrăjitorii şi cu tot felul de demoni, că pentru el nu e mare bătaie de cap să o ia pe mireasă de lângă mirele ei, că ştie o vrajă tainică, şi e suficient să se uite la fată, iar inima ei începe să ardă cuprinsă de o iubire pătimaşă, că Doamne păzeşte şi ai milă!

Mamele cunosc taina asta şi îşi apără cum pot fetele de măritat. Când o fată stă de vorbă cu Stempeniu, îi stă mereu alături o soră mai mare, o mătuşică, o cumnată sau fie şi o femeie străină, dar măritată… E adevărat că pentru Stempeniu nu e nimic măgulitor în asta. Dar ce contează! Nu-i scade lui gloria din atâta lucru. Ce legătură au asemenea vorbe cu muzica? Ştie toată lumea că Stempeniu e un mare zvânturat. Şi ce-i cu asta? Doar nu-l invită la nuntă să se înrudească cu el.

Binecuvântată fie soarta voastră, femei evreice, şi cerul să-i binecuvânteze pe soţii voştri pentru că v-au procopsit cu un dar minunat: cu libertate! Vai de sărmanele fete încătuşate de lanţurile captivităţii! Nu pot scăpa de ochii vigilenţi până ce nu le este acoperit capul cu vălul de mireasă. Abia atunci fata devine femeie, o femeie liberă, fericită.

Rohele, ca o femeie măritată ce este, nu are niciun motiv să fugă de Stempeniu când el se apropie de ea cu vioara sub braţ şi cu zâmbetul pe buze. De ce să-i fie frică? De cine să se ascundă? Socrul Iţac-Naftolea e cuprins de freamătul nunţii: umblă peste tot, cu mâinile la spate, urmăreşte servitorii, zorindu-i să se mişte mai repede. Iar soacra Dvosia-Malka s-a înfierbântat aşa de tare că, dacă i-ar fi luat cineva peruca de pe cap, nici nu ar fi simţit asta. Când a trecut pe lângă Rohele, e adevărat că pentru o clipă

s-a oprit să vadă ce treabă are Stempeniu cu nora ei, dar imediat îşi spune: „Prostii! Vorbe goale! Nu fac nici două parale!“

Şi fuge mai departe, dând ordine, grăbind servitorii.

Iţac-Naftolea cu soţia dădeau indicaţii extrem de iscusit. Servitorii aleargă în toate direcţiile. Rudele mirelui şi ale miresei, cum se obişnuieşte, trăncănesc neobosite. Musafirii însă, după ce s-au spălat pe mâini, s-au grăbit să ocupe locurile pe băncile lungi de la mesele la fel de lungi pe care, în rânduri drepte, se află chifle abia scoase din cuptor. Deodată se porneşte larma: a curs apa din butoi.

— De unde să lum apă? întreabă rudele mirelui.

— Apă, de unde să luăm? întreabă şi rudele miresei.

— Nişte apă! strigă Dvosia-Malka cu vocea uşor răguşită.

— Apă! Apă! repetă şi Iţac-Naftolea, apucându-şi faldurile surtucului cu înfăţişarea unui om extrem de ocupat.

Stempeniu profită de noua agitaţie pentru a mai schimba câteva vorbe cu Rohele. Pare gânditoare, concentrată. Ochii frumoşi, albaştri, privesc pe lângă Stempeniu, undeva în zare. Dar urechile îi sorb cuvintele.

Iar la vorbit Stempeniu era mare meşter! Frumos mai vorbea zvânturatul! O înlănţuia pe fată cu vorbele lui şi, ca un corupător cu experienţă, o privea mereu în ochi!… Nu, nu în ochi! O privea în inimă, direct în inimă!

Stempeniu vorbea, iar Rohele asculta. În cameră era aşa de mare gălăgia, că străinii puteau auzi numai frânturi ale discuţiei lor.

— Este Moişe-Mendl al dumneavoastră? întrebă Stempeniu, arătând din privire spre tânărul care, agăţându-se de reverul unui surtuc străin, disperat, cu înverşunare, încerca să convingă acel rever într-o privinţă.

— Da, este Moişe-Mendl al meu, răspunse Rohele şi, ca şi cum s-ar fi supărat, se dădu într-o parte.

Rohele chiar se simţea jignită şi din momentul acela nu mai aruncă nici măcar o privire spre colţul în care se aflau muzicanţii. Multă vreme după aceea se învârti Stempeniu în jurul ei. În zadar! Îi părea respingător, Stempeniu ăsta, respingător până la repulsie cu gesturile lui îndrăzneţe şi cu

privirea provocatoare. „Pfui, mare, mare ruşine! Pentru o femeie cuviincioasă e mare ruşine să stea alături de el“, îşi spunea Rohele aşezându-se din nou lângă mireasă. Era hotărâtă să uite de existenţa lui Stempeniu.

Dar ce să vezi? De ce au devenit toţi din jur aşa atenţi? Stempeniu, însoţit de orchestră, a început din nou să cânte „Cântul cel trist“. Totul a amuţit, nu se aude niciun sunet, niciun foşnet. Bărbaţii stau gânditori, femeile au tăcut. Tinerii şi fetele se urcă pe scaune şi pe bănci. Toţi vor să-l asculte pe Stempeniu.

Iţac-Naftolea, cu capul aplecat într-o parte, cu înfăţişare de cunoscător, ascultă sunetele viorii. Dvosia-Malka a înţepenit pe loc cu o farfurie în mână. Până şi servitorii – bărbaţii cu faldurile strânse ale surtucurilor şi femeile cu poalele ridicate ale fustelor – s-au oprit împietriţi în mijlocul camerei… Dar Stempeniu a început să cânte la vioară un cântec aşa de trist, că oamenii se tem şi să răsufle. Toţi au împietrit. Inimile se înmoaie, ochii se umezesc. Oamenii gem, oamenii plâng… Dar Stempeniu? Unde e Stempeniu? Nu-i!… Nimeni nu-l vede pe Stempeniu, nimeni nu-i vede vioara. Toţi ascultă sunetele divine care umplu camera.

Iar frumoasa Rohele, care nu-l mai ascultase pe Stempeniu, inspiră sunetele uimitoare şi nu înţelege ce i se întâmplă: melodiile parcă o alintă, îşi simte inima plină… Rohele se uită înspre locul de unde vin aceste sunete uimitoare şi vede ochii negri minunaţi care o privesc ţintă, o pătrund ca nişte săgeţi bine ascuţite. Ochii aceştia minunaţi, negri, de foc, sunt aţintiţi asupra ei, o mângâie, îi spun ceva fără cuvinte… Rohele îşi pleacă privirea şi vede în faţa sa ochii negri, strălucitori. Ea se uită în toate părţile şi vede aceiaşi ochi negri de foc…

VI
După banchetul de nuntă

Banchetul de nuntă s-a terminat de mult.

S-au stins toate urările, mirii au primit darurile de nuntă, mireasa şi-a dansat „dansul său de fecioară“, dar veselia e încă în toi şi fiecare oaspete comandă orchestrei un dans. Măcelarul Iontl dansează *kaaacika*, iar în întâmpinare îi iese mama miresei, cu burta mare. Spectatorii bat din palme, iar cuviinciosul măcelar nici nu observă că dansează cu o femeie. Pocnindu-şi cu sete carâmbii, se lasă pe vine. Mama miresei tropoteşte mărunt în jurul lui şi îi zâmbeşte lui *reb* Iontl cu un zâmbet larg care îi cuprinde întreaga faţă rotundă ca o lună.

Veselia se încinge. Bărbaţii dansează, fie-ne cu iertare pentru vorbele noastre, aproape numai în izmene.

Până şi Iţac-Naftolea şi-a dat jos surtucul, scoţând la iveală mânecile largi ale cămăşii albe. Nu a fost uşor de convins să-şi dea surtucul jos. Cineva îi pusese pe cap o pălărie străină, îndesându-i-o bine pe ochi. Toţi hohotesc aţintindu-l cu priviri vesele, beţi. Până şi fiul lui de sânge, Moişe-Mendl (soţul lui Rohele), îl apucă de mâneca albă a cămăşii pe tatăl său trăgându-l în horă.

— Nu-ţi cruţa picioarele! îi strigă Moişe-Mendl tatălui, sărind aproape până în tavan.

Muzicanţii cântă fără Stempeniu. Cuprinşi de patimă. Sunt conduşi de unul dintre tinerii cu faţa lunguiaţă şi cu dinţii ca nişte lopeţi. Şneir-Meir – vioara a doua –, cu părul negru, lăţos, moţăie; Iokl-contrabasul sforăie. Dar tinerii fac eforturi din tot sufletul. Cel mai mult manifestă osârdie Mehcea-toboşarul, înghiontind toba ca pe o fiară. Capul roşcat nici nu i se vede; se

vede numai cum ridică umerii şi bate din picioruşele strâmbe. Dar Stempeniu? El se strecoară printre tinerele femei, ajungând pe nesimţite lângă Rohele.

— Oare nu ar trebui să mergem acasă, soacră? se întoarse Rohele spre Dvosia-Malka, cea care se uita cu ochii cât cepele la Iţac-Naftolea cu mânecile cămăşii sale albe la vedere şi cu o pălărie străină pe cap.

— Ce să facem, mergem, fetiţă, mergem. Mâine e zi de târg, trebuie să ne odihnim bine. Ia uite cum îşi mai fac de cap!

Şi Dvosia-Malka pleacă împreună cu nora.

O margine a cerului albastru-închis se luminează. Se apropie răsăritul. Un cocoş s-a pus pe cântat şi alte zeci i-au răspuns la salut. Undeva, în depărtare, a început să latre un câine. Căsuţele sunt încă toate cufundate într-un somn adânc. Numai în casa măcelarului Gerş-Ber mai străluceşte o luminiţă: se scoală în fiecare dimineaţă cu o oră înainte de răsărit şi, în liniştea matinală, citeşte cărţi sfinte…

— Ce spui, Rohele, despre fata lui Gnesa? Doamne, Dumnezeule, ce s-a mai gătit! Ei, cum ţi-a plăcut?

Pierdută în gânduri, Rohele nu răspunde. Cine ştie la ce s-o fi gândind?

— Soacră, spuse pe neaşteptate, azi l-am ascultat pentru prima oară pe Stempeniu.

— Ce-i cu tine, copila mea? Cum pentru prima oară? Dar la bogătanul vostru, reb Leibţi-Avrom-Gerş? Dar la reb Nehemia-taurul? Dar la Sora, fata lui Benzion? În fine, chiar şi la ţadic[10]?

— Nu-mi mai aduc aminte, răspunse Rohele. Tot auzeam: Stempeniu şi Stempeniu, dar nu avusesem niciodată ocazia să-l văd.

— E de înţeles. De unde să mai ţii minte? Erai numai un puişor când Stempeniu a cântat la nunta ţadicului din Skvira. O, ce nuntă a mai fost! De-ar putea toţi cei dragii şi prietenii să facă asemenea nunţi. Închipuie-ţi – pe atunci eram însărcinată cu Iosinka… A câta lună să fi fost? Probabil a şasea… A? Nu, a opta… Rohele, unde te duci? Uite unde e casa noastră, şi tu te duci spre cea a lui Gnesa. Ce chestie! Ha, ha, ha!

— Ce prostie! se minună şi Rohele, privind în jur. Să mori de râs, nu alta. Ha, ha, ha!

Soacra şi cu nora au intrat în casă râzând. Trebuia să doarmă măcar o oră, două. De dimineaţă în Mazepovka era piaţă mare, aproape un târg.

10 Conducător spiritual la evreii hasizi.

VII
Rohele nu poate să doarmă

Să vezi nenorocire, Rohele nu poate să adoarmă! Se suceşte când pe o parte, când pe cealaltă, aruncă cearşaful, se acoperă din nou cu el… Nu poate să doarmă! Oricât ar încerca să alunge orice gând despre Stempeniu, imaginea lui, Dumnezeu ştie de ce şi pentru ce, acesta îi apare cu încăpăţânare în faţa ochilor. Îşi strânge tare, tare pleoapele şi Stempeniu îi apare iarăşi dinainte, cu ochii lui negri minunaţi: o privesc ţintă, o mângâie ochii aceştia, o trag spre el.

— Ah, dar-ar dracii! şopteşte cu năduf Rohele. De-ar veni măcar Moişe-Mendl.

Deschide ochii şi-l vede din nou pe Stempeniu cu vioara în mână. I se pare chiar că încă mai aude muzica lui uimitoare.

— Ce intepretare! Ah, ce interpretare! Nu degeaba se povestesc aşa de multe minuni despre el…

Rohele îşi aminteşte povestiri umitoare auzite în copilărie despre Stempeniu, când locuia la Skvira şi învăţa citirea şi scrierea la un „învăţător pentru fete“, Motl Şpraiz. Ei, şi câte a mai auzit atunci Rohele de la prietenele ei despre Stempeniu! Se povestea, de exemplu, cum Stempeniu a luat odată o mireasă de lângă mirele ei, cum mireasa nu a mai suportat ruşinea, a murit şi a fost cununată moartă sub un baldachin negru… Despre cum Stempeniu s-a răzbunat odată pe o fată care îl numise şarlatan… Despre cum Stempeniu a cântat odată la nunta unui moşier bogat, un conte, şi cum fiica acestuia, o domnişoară de o rară frumuseţe, s-a îndrăgostit pătimaş şi a spus: „O să mor dacă Stempeniu n-o să fie al meu!“ După ce a auzit aceste cuvinte, contele l-a chemat pe Stempeniu şi, mai întâi cu

ameninţări, apoi luându-l cu binişorul, a încercat să-l convingă să treacă la creştinism şi să se căsătorească cu fiica lui – domnişoara –, promiţându-i ca zestre trei sate. Dar Stempeniu i-a răspuns în franceză (căci Stempeniu vorbea şi germana, şi franceza) că nu-şi schimbă el bănuţul nici pentru un munte de aur străin. De atunci Stempeniu se bucură de mare apreciere în rândul evreilor cuviincioşi, ţadicul însuşi respectându-l peste măsură. Domnişoara însă, când a auzit răspunsul lui Stempeniu, s-a aruncat în râu…

Şi multe asemenea poveşti ciudate, pe care ţi-e groază şi să le asculţi, auzise Rohele de la prietenele ei.

Îşi aduce aminte Rohele şi de asigurările uneia dintre prietene, cum că Stempeniu ar avea o sticluţă cu o „licoare de dragoste“. „Prostii!“ îşi spune Rohele, rememorând toate aceste istorioare. „N-aş da niciun ban găurit pe această băutură şi pentru o asemenea iubire, dacă pot spune aşa! Moişe-Mendl al meu mă iubeşte fără niciun fel de licoare de dragoste… Dar eu pe el? Dar eu pe Moişe-Mendl?…“

Rohele se întoarse pe cealaltă partea, cu faţa la perete, şi începu să se gândească serios. Pentru prima dată îi trecu prin minte un asemenea gând. „Uite ce mai patimă! Prostii! Tot felul de lucruri nemaiauzite! Ce treabă are aici «îl iubesc, nu-l iubesc»! În orice caz, nu-l urăsc!…“

Şi, dacă e să vorbim cinstit, de ce să nu-şi iubească soţul? Moişe-Mendl nu e un monstru, Doamne fereşte. E un om modern: îşi dă payot[11] după urechi, ca să nu i se vadă, citeşte ziare. Îi place să facă impresie în conversaţie folosind vorbe meşteşugite, să se distreze în compania tinerilor… E un bărbat pe deplin cuviincios! E adevărat, faţă de ea, ca soţie, încă se mai poartă cumva ciudat: nu rosteşte niciodată două vorbe serioase. Aruncă un cuvinţel şi îi întoarce imediat spatele: se grăbeşte să se ducă la sinagogă sau la piaţă. Nici vorbă să ia o oră, două, să se aşeze lângă soţie şi să îi vorbească şi ei, pe de-a dreptul, aşa cum fac oamenii, să trăncănească despre una, despre alta… Ce să mai, e un sălbatic!

Da, nu la asta visase Rohele când era mireasă. Atunci i se părea că toţi o invidiază că are o asemenea minune de mire. Era convinsă că nu va găsi pe lumea asta unul mai bun ca Moişe-Mendl (ce frumos mai era pe atunci!),

că o să fie cea mai fericită femeie… Dar acum! Prietenele ei trăiesc de minune. Una s-a stabilit cu soţul într-un oraş mare şi trimite de acolo scrisori pline de entuziasm; alta a primit şi ea căsuţa ei, trăieşte după bunul plac; până şi Hana-Mirl – care suferise aşa de tare când soarta a ursit-o să se mărite cu un văduv cu cinci copii –, până şi ea e fericită. Dar ea, Rohele? Vai, ea nu are cu ce să se laude. Toată săptămâna stă încuiată, ca o pasăre în colivie. Mănâncă, bea şi dormi! Socrul şi soacra îi mănâncă sufletul cu grijile lor permanente – zi şi noapte numai Rohele şi Rohele! Iar Moişe-Mendl cu obiceiurile lui, cu zgârcenia lui la cuvinte… Ce înseamnă ea pentru el? Sst… bate cineva la uşă. Probabil e Moişe-Mendl. Soacra s-a dus să-i deschidă.

— Moişe-Mendl?

— Ă? Ce-i?

— Tu eşti, Moişe-Mendl? întreabă mama.

— Uf, ce mai dans! bâiguie Moişe-Mendl. Ducă-se dracului! Brrr!

— Ce tot îndrugi acolo, Moişe-Mendl, întrebă mama. Dezbracă-te şi du-te să te culci.

— Ducă-se dracului! Ei, dar ce s-au mai îmbătat! Berl-Menaşe, ha, ha, ha!

— Domnul să te aibă în pace, Moişe-Mendl, ce prostii mai spui! exclamă Dvosia-Malka, aprinzând chibritul.

— Soacră, nu vedeţi că e beat tun? Aprindeţi, vă rog, o lumânare, că o să-şi spargă nasul.

— Brrrr!… Încă un păhărel!… Ei, să-i ia dracu’!

Bolborosind încetişor ceva greu de înţeles, Moişe-Mendl se prăvăleşte pe pat şi imediat i se aude sforăitul asurzitor. Adoarme şi Dvosia-Malka. Copilaşii au adormit de mult. Din toate părţile se aud şuierături şi sforăituri. Toţi dorm dulce în casa asta. Numai Rohele nu poate deloc să adoarmă. Nu poate să doarmă, orice-ar face! Luna străluceşte prin fereastră. O fâşie lungă, palidă de lumină cade pe patul pe care Moişe-Mendl stă culcat, tresărind în somn. Are gura larg deschisă, capul dat pe spate, gâtul întins din

care se iţeşte mărul lui Adam ascuţit şi monstruos. Îţi vine rău când te uiţi la el!

Rohele nu vrea să se uite, dar continuă să o facă. Niciodată nu îşi găsise soţul aşa de respingător ca acum, în noaptea asta. Îl compară fără să vrea cu celălalt, cu pierde-vară ăsta de Stempeniu. Oare este acelaşi Moişe-Mendl, nu demult încă mirele ei, cel alb la faţă şi frumos, cu zâmbetul prietenos pe chip, cu privirea vie? Unde au dispărut silueta lui zveltă, manierele plăcute, mintea lui ageră? Să fie acelaşi Moişe-Mendl?

Şi din nou fără să vrea Rohele îl compară pe soţ cu celălalt, cu Stempeniu.

Plecaţi, plecaţi, gânduri păcătoase! Nu mai tulburaţi sufletul unei femei cuviincioase!

11 Şuviţe de păr lungi, purtate de evreii ortodocşi.

VIII

La masa tradiţională a obiceiului „legatului“

A doua zi după cununie, când o mesageră de la sinagoga Hiena îşi făcu apariţia la Dvosia-Malka cu mesajul că mama miresei, mireasa însăşi, mirele ei şi toţi peţitorii o invită pe Dvosia-Malka şi pe familia ei la masa tradiţională, Rohele era deja încorsetată şi gătită după ultima modă a croitorului locului, Dovid-Mecanicul. Avea o rochie de mătase de culoarea cerului azuriu, cu dantelă albă şi mâneci largi, cum se purtau atunci în Mazepovka, unde moda întârzie de regulă cu câţiva ani. Prin şalul de mătase tras peste cap, ajurat, străluceau cununa şi cozile… e adevărat, ascunse pentru totdeauna de ochii oamenilor. Apoi îşi agăţase, aşa cum se obişnuieşte, tot setul de podoabe potrivite evenimentului: câteva şiruri de perle, un lănţişor lung de aur, o broşă, brăţări, inele, cercei.

Gătită, Rohele se afla în camera ei, în care Moişe-Mendl încă mai dormea culcat în aceeaşi poziţie ca dimineaţă, cu mărul lui Adam iţit în sus şi sforăind, cu gura larg deschisă.

„Ce diferenţă uriaşă între Moişe-Mendl-mirele şi Moişe-Mendl-soţul!“ îşi spuse Rohele. „Acel Moişe-Mendl era aşa de atrăgător, ochii îi străluceau ca nişte lumânări de nuntă, vocea îi suna neclar şi era drăguţ în toate. Dar acesta? Ce individ cu trupul aiurea, lungan! Pieptul e îngust, spatele cocoşat! Obrajii acoperiţi de o bărbuţă cam rară, roşcată. De unde i-o fi apărut lui Moişe-Mendl bărbuţa asta de ţap?“

Şi fără să vrea gândurile reveneau mereu şi mereu la acel pierde-vară al cărui chip nu-i dăduse pace să doarmă toată noaptea.

„Uite, cu el nu ar fi fost trist!“ continuă Rohele şirul gândurilor.“ Nu, chiar eu sunt vinovată, eu sunt, doar eu! O nouă năpastă căzută pe capul

meu. Stempeniu! Şi ce mi-a trebuit să stau de vorbă cu muzicantul? Pfui, ce ruşine! Ce-ar fi spus oamenii dacă m-ar fi surprins stând cu el de vorbă? Bine că în jur era o aşa nebunie… dar ce ar fi spus Moişe-Mendl?“

Cu un zâmbet blând se apropie de patul soţului, se aplecă la căpătâiul lui şi-l strigă pe nume. Moişe-Mendl deschise ochii cenuşii şi se uită multă vreme la nevastă cu aerul că nu pricepe nimic.

— Moişe-Mendl! repetă Rohele, aplecându-se şi mai mult. Nu mă recunoşti, Moişe-Mendl? Ce te uiţi aşa la mine? Se vede că tare ţi-am mai plăcut, nu?

— Lasă-mă în pace!… Vreau să dorm!

Şi, după ce se întoarse cu faţa spre perete, Moişe-Mendl continuă să sforăie nepăsător.

— Mirele şi mireasa, părinţii lor şi toate neamurile lor vă invită pe dumneavoastră, pe soacra dumneavoastră şi pe soţul dumneavoastră la masa tradiţională a obiceiului „legatului“!

Unul câte unul musafirii începură să se adune. Pe mese tronau deja ridichi în miere, turtă dulce, covrigei cu migdale, pâine cu miere, ştrudel.

Ca şi cu o seară în urmă, erau prezenţi un cerşetor şi servitorii de la sinagogă. Tatăl miresei, Haim-Benzion, cu şapca sa de catifea, pieptănat lins, se agita prin cameră de nu-şi mai vede capul. Mama miresei, deşi răguşită de tot, încă îl mai trimitea pe unul acolo, pe altul aici şi dădea dispoziţii, strigă cu ultimele puteri:

— Până la urmă văd că chiar vreţi să mă scoateţi din pepeni, Doamne fereşte! Aţi pus tortul şi ridichile în miere acolo unde trebuie să stea vodca şi paharele. Vai de mine şi de mine, nefericita! Să-ţi dai sufletul, nu alta! Ce mai nuntă! Costă o mulţime de bani, la urma urmelor, dă-mi voie să mă bucur! Nici muzicanţii nu şi-au făcut apariţia. Cum să nu plesneşti de inimă rea!

— Linişte! Mai taci odată! strigă Haim-Benzion. Uite ce-a început ea să urle! Ca să vezi, m-a fericit! Nici ea nu face nimic, ştie numai să strige! Ei, ce ţipi aşa? Ce, e prima dată când faci nuntă pentru un copil? Ia uitaţi, oameni buni, şi-a pierdut şi glasul! A chemat rudele şi musafirii, aproape tot

oraşul, aleargă cât o ţin puterile, strigă! Întrebaţi-o de ce şi pentru ce face asta!

— Cine strigă, cap de nebun? Cine strigă aici?

— Nici eu nu ştiu cine strigă aici. Spune tu, să auzim.

— Eu strig? Ca să vezi! Cred că invers!

— Păi uite, tu strigi, zise Haim-Benzion. Ce te-a găsit?

— Salutări şi respect mirelui şi miresei, părinţilor lor, tuturor rudelor şi tuturor musafirilor dragi! Muzică, vivat!

Cu salutul acesta Haykl-Badhn a reluat ceremonia nunţii. Muzicanţii au pus mâna pe instrumente… Musafirii au început să-şi frece mâinile de poalele surtucelor lungi şi să-şi suflece mânecile şi abia după aceea au trecut la spălatul mâinilor. Apoi s-au aşezat toţi la mesele lungi şi s-a pornit masa tradiţională de nuntă…

În momentul acela Stempeniu a luat vioara în mână. Ca şi de cu seară, făcea minuni, chiar şi mai mari, adăugând şi câteva cântece noi. Spectatorii îl ascultau cu veneraţie, fără stare din cauza entuziasmului. Toate privirile erau îndreptate spre el, spre Stempeniu. Numai Rohele nici nu se uita în direcţia unde se aflau muzicanţii, simţind totuşi că el se uită la ea. Numai după ce muzicanţii terminară şi în cameră se stârni larma, Rohele îşi ridică privirea şi-l văzut pe… Stempeniu.

— Ce spuneţi? Cum e, a? o întrebă mireasa, care tăcuse tot timpul până atunci.

— Cine? întrebă Rohele fără să înţeleagă.

— Păi, Stempeniu! Nu-i aşa că e bun? E un vrăjitor!

Rohele nu spuse nimic. Simţea că se înroşeşte.

— Vă e cald, Rohele! întrebă mireasa. Vă e cald, aşa-i?

— Da, îmi e cald, îmi e îngrozitor de cald. O să ies o clipă să respir aer proaspăt, răspunse Rohele, ridicându-se de la masă.

Socacii şi socăciţele de care se tot ciocnea îi cedau respectuoşi calea, nu atât din respect pentru Rohele, cât din respect pentru rochia ei de mătase. Nu era aşa de uşor să ajungi la uşă. Înainte Rohele trebui să treacă pe lângă muzicanţi, care, sorbind-o din priviri, îi aruncau tot felul de cuvinţele al

căror sens nu-l înţelegea, de felul: „Uite ce fluturaş frumos! Trebuie să flecărim niţel cu el.“ Când ochii lui Rohele întâlniră ochii lui Stempeniu, inima începu să-i bată aşa de puternic, cum nu mai simţise niciodată. Şi roşi chiar mai mult. O năpădi o căldură ca dinspre o casă cuprinsă de flăcări. Dar lângă prag, ca un făcut, dădu nas în nas cu tatăl miresei, Haim-Benzion, şi avu loc o altă istorie: Haim-Benzion, om extrem de cuviincios, se temea de femei ca de dracul. Trebuia să se fi tras înapoi, când dădu peste Rohele, dar, în loc de asta, el sări în dreapta. Şi pentru că Rohele făcu şi ea un pas în dreapta, fu cât pe ce să-şi ciocnească frunţile; în momentul acela Haim-Benzion avu o revelaţie şi se năpusti în stânga. Din nefericire, lui Rohele îi veni în minte acelaşi lucru şi o luă şi ea în stânga. Haim-Benzion pricepu imediat că trebuie să se tragă repede în dreapta. Dar nici nu apucă să facă un pas, că Rohele, ca un făcut, apăru din nou în faţa lui. Cine ştie cât s-ar fi învârtit aşa, unul în faţa altuia, dacă nu le-ar fi venit în cele din urmă în ajutor mama miresei, răguşită. Ea, după obicei, nu se ştie de ce, începu să se certe tare cu soţul, şi Rohele reuşi în sfârşit să se strecoare pe uşă şi să iasă în aerul curat.

IX
Trecutul lui Rohele şi povestea de dragoste a lui Hae-Etl

Afară se dovedi a fi chiar mai cald ca în casă. Era o amiază de iulie. Soarele ajunsese deasupra capului şi ardea fără milă. Pe acoperişurile de scânduri şi paie ale căsuţelor din Mazepovka tremurau şi se legănau, ca nişte valuri adevărate, fâşiile strălucitoare de lumină ale soarelui. „Se pogoară binecuvântarea divină“, spuneau în asemenea cazuri elevii de la *heder*.

În faţa lui Rohele se întinde piaţa, largă şi pustie. Prăvălioarele cu draperii roşii sunt deschise; femeile stau în faţa uşilor pe taburete şi, cu o viteză incredibilă, împletesc la ciorapi. Lângă ele e sita cu fructe de pădure, turte, prăjituri. O capră gata să facă necazuri se strecoară, dar este gonită pe dată. În depărtare se văd doi boi care trag un car plin ochi de snopi. În norul de praf din spatele carului vine agale un băieţel desculţ, cu o căciulă uriaşă din blană de oaie pe cap, cu o traistă pe umeri şi cu un bici lung. Alături, cu limba scoasă, aleargă un câine.

Rohele privi multă vreme tabloul atât de obişnuit, comparându-l cu straiele sale de sărbătoare, cu rochia de mătase azurie ca cerul, cu perlele, brăţara, cerceii, inelele, şi simţi că e străină în lumea aceea banală care o înconjura. De fapt, cine era ea? Nu era nici una, nici alta, nici negustorească de la bazar, nici contesă. Pur şi simplu un copil din popor, o evreică eliberată de orice fel de griji şi obligaţii. Se căsătorise şi trăia acum la soacră, şi avea totul de-a gata, nu punea mâna pe nimic. Iar soţul fie era la

sinagogă, fie petrecea timpul mergând cu bastonaşul în mână prin târg şi trăncănind cu toţi întâlniţi în cale.

Şi uite, chiar acolo, stând pe stradă în atingerea nemijlocită a naturii, Rohele, poate pentru prima oară în viaţă, a început să se gândească la sensul existenţei sale. Pe neaşteptate pentru sine, a înţeles că îi lipseşte ceva. Ce anume, nu ştia, dar ceva îi lipsea.

Rohele era o evreică obişnuită, care nu strălucea prin nimic, la fel ca toate celelalte. Crescuse într-o familie cu mulţi copii şi părinţii nu îi acordaseră vreo atenţie deosebită. Ce să spun, o fată! S-a născut, foarte bine, să crească sănătoasă…

Ca să nu piardă pe acolo vremea fără rost şi pentru ca în casă să fie cu un copil mai puţin, în copilărie a fost trimisă la *heder* să studieze împreună cu băieţii, iar când a mai crescut puţin, a fost trimisă la Moişe Şpraiz, care le învăţa pe fete să scrie.

Aici, aşa cum se obişnuieşte, Rohele şi-a făcut prietene şi mai mici, şi mai mari ca ea. Cel mai bine se înţelegea cu fetele mai mari, pentru că acestea ştiau multe poveşti, multe poveşti minunate, interesante. Şi prietenele o iubeau pe Rohele pentru vocea ei sonoră, pentru faptul că ştia să cânte.

— Cântă-ne ceva, Rohele, cântă, scumpa noastră. Nu te ruşina, aici nu sunt băieţi.

Rohele se ruşina să cânte în prezenţa băieţilor şi a oamenilor mari. Şi prietenele spuneau că nici nu se cuvine să cânte în prezenţa băieţilor. Nu se poate…

— Ei, cântă odată, Rohele! Trebuie să te implorăm?

Şi Rohele începea ascultătoare, cu vocea ei subţire, de catifea:

Plânge porumbelul cenuşiu
Şi uguie şi cheamă,
Logodnicul meu iubit e undeva,
Dar nu mai vine la logodnica lui!

Rohele cânta cu aşa o patimă, de parcă chiar înţelegea ce înseamnă dragostea. Dar prietenele, probabil, puneau în acest cuvânt o semnificaţie deosebită: era suficient să înceapă Rohele cântarea, că ele cădeau pe gânduri şi începeau să ofteze, vărsând din când în când lacrimi.

Cel mai mult îi plăcea să asculte cântecele de dragoste cântate de Rohele uneia dintre prietenele ei mai mari, pe nume Hae-Etl, o fată foarte frumoasă, orfană. Era una dintre multele fete evreice a căror poveste este la fel de scurtă ca rugăciunea spusă înainte de a bea apă. Iată povestea vieţii ei:

Cândva, nu foarte demult, trăiau odată în oraşul Skvira doi fraţi. Pe unul îl chema Arn, iar pe celălalt, Leib. Arn nu se bucură multă vreme pe lume, în curând îl urmă în mormânt şi soţia lui. Rămăsese în urma lor o singură fată, Hae-Etl. Unchiul Leib se milostivi de sărmana orfană şi o luă la el acasă, împreună cu moştenirea rămasă de la tatăl ei. Trebuie să spunem adevărul – unchiuleţul nu se prea purtă cu nepoata orfană ca o rudă: îi luă moştenirea (în jur de trei mii, aşa spuneau oamenii), iar pe fată o căsători cu un om neînsemnat, ticălos, care îi mâncase sufletul… Şi sărmana Hae-Etl se stinse de foarte tânără, la douăzeci şi doi de ani.

Hae-Etl era cea mai apropiată prietenă a lui Rohele. Fetele erau trup şi suflet una pentru alta. Odată, într-o sâmbătă, stăteau la fereastră frumos pieptănate şi îmbrăcate de sărbătoare, după cum e obiceiul. Rohele, ca de fiecare dată, cânta un cântecel, iar Hae-Etl asculta. Era un cântecel simpluţ:

Vai, pleci,
Vai, pleci,
Şi aici mă părăseşti…

— Rohele, draga mea, o imploră Hae-Etl. Mai spune încă o dată.

— Să mai spun o dată? se minună Rohele. Ce-i, pot să-ţi cânt de la început:

Vai, pleci,
Vai, pleci,
Şi aici mă părăseşti aici

Deodată Rohele văzu că Hae-Etl îşi lăsase capul pe mâini şi umerii îi tremurau ca scuturat de friguri. Rohele tăcu, ascultând scâncetele prietenei.

— Domnul să te aibă în pază, Hae-Etl, de ce plângi? Hodoronc-tronc, lacrimi! Spune, ce e cu tine, Hae-Etl? Ai început deodată să plângi!

— Vai, Rohele! răspunse Hae-Etl înlăcrimată. Vai, Rohele! Cântecelul ăsta… cântecul tău…

— Cântecelul meu? Ce are aşa de deosebit? Şi ce rost are să plângi?

— Vai, Rohele, nu mai întreba, nu mă mai întreba nimic. Durerea mea! Am un foc la inimă. Mă arde uite aici, vezi?

Şi Hae-Etl arătă spre inimă. Rohele se uită la ea pierdută şi mirată.

— Ce te uiţi aşa la mine, Rohele? Nu înţelegi? Dar de unde să înţelegi tu? Mi-e aşa de greu, sunt aşa de singură, aşa de părăsită, trebuie să-ţi povestesc tot, tot, tot!

Şi Hae-Etl începu să-i istorisească tinerei prietene povestea tristă, deşi des întâlnită, despre cum şi-a bătut joc de ea unchiul Leib şi, mai mult decât el, scorpia aceea rea de mătuşă. Şi dacă nu ar fi fost fiul cel mic al unchiului, Biniomin, ea ar fi fugit de mult din casă ori s-ar fi aruncat în râu. Cu acest Biniomin, singura bucurie a vieţii ei, a crescut. Îi era mai aproiat ca un frate de sânge, dar plecase şi o lăsase în necaz, ca pe o străină, de parc-ar fi fost chiar străină.

— Nu înţeleg, Hae-Etl, ce te frământi aşa? Chiar dacă ar fi plecat fratele tău de sânge, tot nu era aşa de groaznic, dar când vine vorba de un văr.

— Vai, Rohele, nici nu-ţi poţi închipui cât de apropiat mi-a fost, mi-a intrat în suflet! Ei, chiar ca şi cum ar fi fost o rudă, chiar mai mult, crede-mă! Când îl vedeam în faţa mea pe Biniomin ochii mi se luminau, dar când a plecat…

— Dar Biniomin trebuia să plece, Hae-Etl! Doar s-a însurat.

— Rohele, draga mea, nu mai spune asta, nu pot să mai aud! „Biniomin s-a însurat!“ Cuvintele acestea îmi iau ultimele puteri! Când aud cuvintele astea îngrozitoare, simt că mi se apropie sfârşitul. Tu nu poţi înţelege asta,

Rohele! Biniomin mi-a dat cuvântul, a jurat că numai pe mine mă va lua de soţie.

— Şi de ce nu te-a luat?

— Rohele, pui întrebări copilăreşti. Aşa mi-a fost scris. Fericirea e a ei, a celei care ne-a despărţit…

— Dar el a jurat doar că o să te ia pe tine.

— Şi ce-i cu asta? Se pregătea să-i spună unchiului, dar se temea… Doar îl ştii pe unchiul meu Leib, tot amâna de pe o zi pe alta, până l-au peţit. Când am început să vorbesc cu el despre asta, a răspuns că mai e mult până la nuntă, că o să apuce să vorbească. Dar timpul trecea… Şi a venit ziua aceea, ziua cea mai nefericită din viaţa mea… Am fost la nunta lui, am văzut cu ochii mei cum i-a pus pe deget inelul de cununie, am auzit cum a şoptit rugăciunea. Cantorul şi cântăreţii au început să cânte, iar Biniomin şi-a lăsat ochii în jos, să nu mă vadă. Dar eu ştiu că m-a văzut! Vai, Rohele, cum să mai trăieşti pe lume după asta? De unde să iau putere să trec peste durere?

— Dacă-i aşa, Biniomin al tău e un mare mincinos. Cum de-l mai înghite pământul?

— Nu vorbi aşa, Rohele! Nu-l ştii pe Biniomin. Nici nu-ţi imaginezi ce om de aur este! Ce suflet nobil are! E vinovat numai unchiul Leib, numai el, Dumnezeule cel drept, plăteşte-i pentru sângele tatălui meu!

— Văd, Hae-Etl, că eşti foarte îndurerată…

— Spui că sunt îndurerată? Mor. Puterile mi se duc… Iar tu spui că sunt îndurerată.

— Ei, dar ea, spune, Hae-Etl, măcar e frumoasă?

— Cine?

— Ei, ea… Soţia lui Beniomin.

Rohele văzu cum, la aceste cuvinte, Hae-Etl se schimbă la faţă, pe obrajii palizi apărură pete purpurii. Pe atunci Rohele nu putea înţelege de ce Hae-Etl nu-i răspunde, totuşi simţi că nu e potrivit să repete întrebarea. „Dacă tace, înseamnă că nu trebuie să zic nimic. Dar poate o doare foarte tare, de aceea nu vrea să spună nimic.“

După un timp Rohele se întâlni cu Hae-Etl la nuntă, chiar la nunta lui Hae-Etl. Iar ea nu se deosebea deloc de celelalte mirese: stătea aşa cum i se cuvine unei mirese să stea, tăcea, apoi se duse la cununie. A doua zi după cununie era, după cum se obişnuieşte. „Legată“. E adevărat, părea cam palidă şi avea o faţă uşor gânditoare şi tristă. Dar ce mare lucru? De fapt, aşa şi trebuia să fie o tânără mireasă a doua zi după cununie. Doar nu era să se apuce să danseze!

Dar ce ascundea sufletul ei? Cine ştie? Sufletul unei fete este o taină, o taină sfântă, un cufăr ferecat cu şapte lacăte, şi nu se cuvine ca un bărbat să arunce acolo măcar o privire. E lipsit de cuviinţă!

X
Tot despre Rohele

„Totuşi, trebuia să fie ceva pe sufletul lui Hae-Etl!“ Rohele începu să se gândească serios la această problemă chiar la nunta prietenei sale. Rohele nu îşi împărtăşise nimănui gândurile, dar simţea, şi mintea îi şoptea asta, că Hae-Etl nu e prea fericită stând alături de ursitul ei, un tânăr străin, în timp ce dragul ei Biniomim e undeva departe cu soţia lui… Ea, Rohele, ar fi vrut să o întrebe în clipa aceea pe Hae-Etl ce face Biniomin, dacă îi scrie. Dar, când se apropie de prietenă, după ce îi văzu obrazul palid, după ce îi auzi oftaturile dese, se hotărî să nu mai scoată niciun cuvânt.

Mă rog, nu cred că greşim dacă spunem că Rohele începu atunci pentru prima dată să se gândească la asemenea probleme… Adesea, un eveniment cutremurător din viaţă stârneşte mai multe gânduri şi acţionează cu mai mare putere asupra imaginaţiei decât zeci de cărţi citite. E adevărat, Rohele era o fată simplă, nu se remarca prin nimic deosebit, dar natura nu o ofensase când venea vorba de minte. Şi mintea aceasta înnăscută o ajuta să înţeleagă multe. Nu citise niciodată romane şi habar nu avea de eroii din cărţi, dar era acesta un motiv ca inima ei curată să nu simtă durerea altuia, să nu înţeleagă chinurile aproapelui? Numai gândindu-se la această iubire nefericită a lui Hae-Etl şi Rohele se simţea deodată cu câţiva ani mai mare.

Pe atunci şi Rohele era logodită. Despre viitorul ei soţ Moişe-Mendl auzise numai laude, şi se vedea cea mai fericită fată din lume. Din toate părţile auzea numai:

— Uite de ce fericire are parte! Să nu-i fie de deochi!

— O comoară! Reb Iţac-Naftolea este un om înstărit, cel mai respectat din Mazepovka. Iar fiul lui este singurul, şi ce mai fiu! Ei, mare noroc a dat

peste Rohele!

Şi într-adevăr, Moişe-Mendl era un tânăr care nu avea cum să nu fie pe placul cuiva: frumos, plin de viaţă, iscusit în înţelepciunea Talmudului, mare cunoscător al Bibliei. Şi ce scris avea! Toată Mazepovka se minuna. Până şi „profesorul pentru fete“, Motl Şpraiz, după ce îşi fixase ochelarii pe nasul purpuriu, se uită multă vreme la scrisoarea lui Moişe-Mendl adresată Rohelei şi, ca un cunoscător adevărat, trebui să recunoască faptul că viitorul mire are mâini de aur şi că, încet, încet, cu suficientă practică şi, cu ajutorul lui Dumnezeu, o să aibă un scris cum rar ţi-e dat să vezi.

Până la nuntă Rohele aproape că nu avusese ocazia să stea de vorbă cu logodnicul ei. Unde locuia el şi unde ea! De la Mazepovka la Skvira e ceva distanţă. Se văzuseră o singură dată, şi numai pentru două ore, mai mult chiar, în prezenţa a zeci de oameni străini, logodnicul aflându-se într-o cameră, iar logodnica, în alta. Însă, timp de un an întreg, chiar până în ziua nunţii, îşi scriseseră aproape în fiecare săptămână. E adevărat că în corespondenţa asta – de ce să nu recunoaştem? – se implica foarte mult profesorul Motl Şpraiz. Pentru că logodnicul, în scrisorile lui, strălucea prin cunoaşterea a trei limbi – ivrit, rusă şi germană – Motl Şpraiz trebuia să depună toate eforturile ca logodnica să nu se facă de ruşine. Încercând să demonstreze cât mai clar tuturor că din şcoala lui Motl Şpraiz fetele nu ies nişte neştiutoare, aşa cum se întâmplă în cazul altor profesori de caligrafie, la cele trei limbi ale logodnicului, profesorul mai adăugă una, franceza, adică insera în fiecare scrisoare litere franceze, la care „profesorul pentru fete“ era tare iscusit. De fapt, se poate spune că un an întreg logodnicul şi logodnica s-au jucat de-a poşta dragostei. Jocul s-a întrerupt numai când au început să se pregătească serios de nuntă.

Nunta fu ca oricare altă nuntă evreiască. Părinţii miresei nu prea erau pe placul familiei mirelui, nu prea se prezentaseră în lumina cea mai bună… Părinţii mirelui făcuseră bot, glumeau pe seama tatălui miresei şi pe şoptite – fără temei, e adevărat! – spuneau că e porc. Dar asta nu fusese o mare problemă, căci la un păhărel de vin îşi iertară ofensele aruncate unul celuilalt şi se despărţiră prieteni. Mireasa îşi luă rămas-bun de la rude, fu

condusă în afara oraşului, se sărutară pentru ultima dată şi gata cu povara! Fata se duse să trăiască la socru şi la soacră, unde avea totul de-a gata.

XI
Din nou Rohele

Pentru Rohele începu o viaţă cu totul nouă. În casa socrilor era iubită, le era mai mare dragul de ea. Era şi de înţeles: cum, necum, era singura noră şi, mai mult, chiar o comoară! Îi purtau de grijă încercând să-i anticipeze cea mai mică dorinţă, îi scuturau orice firişor de praf de pe ea. Iar soacra, Dvosia-Malka, era tare fericită pentru că Dumnezeu îi trimisese o asemenea alinare, nu-şi mai încăpea în piele de bucurie, neştiind cum să-i mai facă pe plac nurorii. Atâta ştia, Rohele în sus, Rohele în jos. Cea mai bună bucată de carne, felul cel mai bun de mâncare, totul era pentru Rohele. Dimineaţa, de cum făcea Rohele ochi, masa o aştepta cu o ceaşcă de cicoare, iar Dvosia-Malka, de altfel o femeie foarte ocupată – avea o prăvălie la bazar –, se învârtea în jurul Rohelei, având grijă ca nora să fie servită la timp cu tot ce pofteşte.

— Soacră, de ce vă deranjaţi aşa?

— Nu-i nimic! Bea, Rohele, mănâncă, Rohele!

Adesea Rohele observa că soacra, abia întoarsă de la bazar, năvăleşte imediat în bucătărie şi sare pe bucătăreasă cu asemenea strigăte şi ocări, de parc-ar fi fost tăiată.

— Ce s-a întâmplat, soacră? întreba Rohele.

— Credeam că te-ai sculat de mult, dar uite, laptele încă fierbe în clocot. Să fierbi într-un ceaun fierbinte, fată blestemată! Eu alerg încolo, încoace, nici nu mai ştiu pe ce lume trăiesc. La prăvălie – să nu-mi fie de deochi! – e aşa aglomeraţie, că Doamne fereşte şi mântuieşte! Iar el, capul familiei, mângâierea mea, umblă numai cu mâinile în buzunar, e ca un peţitor la nuntă. Îl rog, îl implor: du-te acasă, adu vreo doi covrigi proaspeţi,

sunt aşa de gustoşi! Mereu cumpăr covrigi de la Leiţiha – de la altul nu iau, să mă umpli de aur –, s-o răsplătească Domnul pentru chinurile ei! Sărmana, cât a mai suferit din cuza beţivanului de soţ al ei! Şi cum de-l mai rabdă pământul, nu înţeleg. Face de ruşine memoria tatălui său, fie-i ţărâna uşoară!… Da, şi ce voiam să spun? Doamne iartă-mă, am capul aşa de plin… Stai aşa, uite-o, frumoasa… A apărut în cele din urmă! Unde ai fost, fată?

O grindină blestemată începea să cadă pe capul bucătăresei pentru că nu a avut grijă de laptele pentru Rohele, de cicoarea pentru Rohele, de micul dejun pentru Rohele. Într-un cuvânt, numai Rohele şi Rohele. Până şi socrul, mereu cu grijă numai de propria persoană şi de propriile treburi, se interesa mereu de noră, n-o lăsa nicio clipă cu grijile ei.

Această grijă nemăsurată, la drept vorbind, era neplăcută pentru Rohele, o apăsa. Şi trebuie spus că Rohele era legată de ei mai puţin decât ei de ea.

Când spunem „de ei“, ne gândim numai la socru şi la soacră. Eroul principal, Moişe-Mendl, nu intră în discuţie. Între tinerii soţi existau relaţii despre care nu se poate spune că erau bune sau rele. Tinerii stăteau arareori de vorbă şi de altfel nici nu prea aveau când. Doar n-o să rămână un tânăr cuviincios ca Moişe-Mendl acasă, în mijlocul zilei, numai pentru a sta de vorbă cu soţia. Şi dacă uneori se nimerea ca seara să rămână singuri, nu dura mult. Peste nici o clipă, ce să vezi: ba Iţac-Naftolea venea să vadă ce fac copiii, ba o trimitea boala pe Dvosia-Malka cu o oală, un ulcior, un pahar sau o farfuriuţă.

— Ia gustă, Rohele, dulceaţa asta.

— Doamne Dumnezeule! Dar am gustat probabil de o sută de ori dulceaţa asta, soacră!

— Doamne, copilul meu, ce e cu tine? Şi cum să-ţi vină să spui aşa? Dulceaţa asta n-ai văzut-o niciodată.

Şi sărmana Rohele era obligată să guste pentru a suta una oară dulceaţa care deja îi dădea greaţă.

— Vai, să mă trăsnească fulgerul din cer! Ce palidă eşti, Rohele! Oare se poate să mănânci aşa de puţin? Nu ştiu cu ce trăieşti. Dacă te vede cineva din Skvira o să-mi blesteme capul. „Bună soacră mai e“, o să spună, „e ca un ghimpe în coaste! Tare bine“, o să spună, „îşi hrăneşte nora, e ca o piatră de gât, o asemenea soacră!“ Vai, mare, mare durere am! Ei, mănâncă ceva, Rohele, măcar să vadă lumea.

— Ah, lăsaţi-mă, pentru Dumnezeu, soacră! Sunt sătulă până-n gât, să dea Domnul ca toată viaţa să fie la fel de bine!

— Ei, fă asta pentru mine, fata mea! Uneori mai fă-i câte un hatâr soacrei. Închipuie-ţi că sunt mama ta. Ia măcar o bucăţică, nu mă amărî fără vină.

Şi Rohele mai lua o bucăţică, se mai căznea cu altă bucăţică. Şi tare apăsătoare îi mai era viaţa asta, chiar de ea ştie foarte bine că toţi o iubesc, că-i sunt devotaţi fără margini. Să ceară ea lapte de pasăre şi s-ar fi făcut rost pentru ea: „Dacă cere Rohele, trebuie să facem rost. Ce să mai discutăm!“

Dar omul nu e nici bou, nici gâscă, încât să găsească mulţumirea numai în faptul că e hrănit bine. Omul prea puţin se bucură de grija celorlalţi pentru el, sau că nu-l scapă din priviri, că suflă praful din locul unde i-a călcat piciorul, că au grijă de fiecare bucăţică pe care o bagă în gură, că se află mereu în spatele lui şi se apleacă la căpătâiul lui şi când doarme. Pe scurt, omul se bucură prea puţin că toată viaţa lui se află la mâna altora.

Tocmai într-o situaţie aşa se tristă o prinse pe Rohele povestea de o vom spune aici, şi ea nu avea cui să i se plângă de soarta grea. Părinţii o credeau femeie fericită. Scrisorile lor erau pline de mulţumire şi încântare, pline de recunoştinţă pentru Cel de Sus, care trimisese fetei lor o asemenea fericire. Iar scrisorile ei erau pline de cuvinţele ca: „bucurie şi bunăstare“, „fericire şi noroc“, „Slavă Domnului“, „Să dea Domnul să fie mereu aşa“ şi se încheiau mereu cu aceleaşi cuvinte: „În bucurie şi bunăstare… cu veselie în inimi, amin.“

Dar în adâncul sufletului Rohele tăinuia obidă pentru Moişe-Mendl că nu-i stă aproape, că o priveşte parcă de sus în jos, aşa cum i se cuvine unui

evreu cuviincios. Că doar nu poate să stea cu soţia pe picior de egalitate, asta ar fi fost ciudat, nefiresc. Nu se putea spune că Moişe-Mendl nu-şi iubeşte soţia. Dimpotrivă, îi era foarte credincios, o iubea sincer şi naiv. Când, odată, Rohele se îmbolnăvise şi stătuse la pat câteva zile, Moişe-Mendl nu se îndepărtase de ea nici un pas, ofta, gemea, se chinuia.

— Ce rău îmi pare de ea! îi spunea el mamei, cu lacrimi în ochi. Trebuie să chemăm doctorul sau felcerul. Mă doare s-o văd, sărăcuţa, cum se chinuie, arde toată. Tare îmi pare rău de ea!

În a treia zi de boală, când Rohele începuse să se simtă mai bine, Moişe-Mendl, care nu-şi părăsise nici o clipă soţia, se aşează la căpătâiul ei; părea că e momentul cel mai potrivit pentru a discuta mai apropiat cu draga, frumoasa Rohele. Trebuie să spunem adevărul: amândoi tare mai voiau asta. Moişe-Mendl se apropiase aşa de mult de soţie, încât căpşorul ei, acoperit numai pe jumătate de un batic alb, ajunsese în mâinile lui… Rohele îşi îndreptă spre soţ ochii mari albaştri şi aşteptă ca el să înceapă să vorbească. Moişe-Mendl îşi plecă privirea. Când ea îşi îndepărtă ochii, el începu să o privească: totuşi, imediat ce Rohele se uită din nou la el, el se întoarse cu faţa la fereastră. Şi multă vreme tinerii însurăţei îşi aruncară priviri furişe, fără să scoată vreo vorbă. În tot anul care trecuse de la nunta lor, pentru prima dată aveau ocazia să stea de vorbă singuri. Dar niciunul dintre ei nu se hotărî să deschidă vorba, neştiind de unde să înceapă. Rohele, ca femeie, pe bună dreptate trebuia să aştepte ca soţul să înceapă primul să vorbească, iar Moişe-Mendl, ca un soţ cuviincios, aştepta să înceapă soţia. Şi aşa amândoi tăcură multă vreme, doar schimbând priviri.

— Ce-i asta, Moişe-Mendl?

— Ce?

— Ce te uiţi aşa la mine?

— Cine se uită?

— Păi cine, tu!

— Eu mă uit?

— Păi cine?

Rohele se întoarse cu faţa la perete, iar Moişe-Mendl, după ce-şi muşcă vârful bărbuţei, o privi multă vreme pe soţie şi numai ofta. În cele din urmă Rohele se întoarse cu faţa spre el şi-i surprinse privirea fixă.

— Ce e cu tine, Moişe-Mendl?

— Păi ce-i?

— De ce oftezi aşa?

— Cine oftează?

— Tu, desigur.

— Păi cine să ofteze?

Cuplul cel tânăr tăcu din nou.

Moişe-Mendl se trase şi mai aproape, tuşi puţin şi, după ce-şi făcu curaj, vru să spună:

— Înţelegi, Rohele, în opinia mea, ceea ce spui tu…

Dar în momentul acela uşa se deschise şi, cu zgomot şi trosnet, intră în cameră Dvosia-Malka.

— Cum să nu, nu ştiam eu oare că curcanii o să-mi spargă toată vesela? A vrut el deodată curcani! Cum te simţi, Rohele? Ştii ce-o să-ţi spun, fata mea? Mi se pare că tu ai… cum îi zice… friguri. Doar ţi-am spus, Rohele, să nu ieşi afară fără batic. Am trimis din nou după doctorul Ekusiel. Iţac-Naftolea s-a dus personal după el.

— De ce vă deranjaţi atât, soacră? O să treacă şi aşa. Am răcit puţin.

— Puţin… Uite ce puţin! Nu mai spune nimic, copila mea! Hai să stau şi eu jos o clipă.

Dvosia-Malka trase un scaun lângă pat şi se aşează.

— Ştii ce, mamă, i se adresă deodată Moişe-Mendl. Mai bine te-ai duce la prăvălie. O să stau eu aici lângă Rohele.

Ochii lui întâlniră ochii soţiei şi citi în ei: „Vai, ce inteligent eşti, Moişe-Mendl!“

— Ce să spun! răspunse Dvosia-Malka şi se apropie şi mai mult de noră. Ca să vezi… la prăvălie! Ce am de văzut acolo? Şi acum, daţi-mi voie să zic, ce mai comerţ e acum? Tuturor duşmanilor mei le doresc un

asemenea comerţ, din tot sufletul le doresc! Mai bine te-ai duce tu, Moişe-Mendl, în odaia mea, întinde-te pe patul tatei, că n-ai dormit toată noaptea.

Aşa trăiesc tinerii fericiţi, legaţi de mâini şi de picioare, când au totul de-a gata, sub grija neostoită a părinţilor infinit de credincioşi, care nici nu le dau voie să respire şi ei liberi. Dar nici soţul, nici tânăra lui soţie n-o să protesteze, n-o să se plângă niciodată unul altuia.

Pentru Moişe-Mendl era mai uşor să îndure lanţurile. Se mai uita într-o carte, mai lua parte la treburile tatei, se mai întâlnea cu cei de-o vârstă cu el cu care nu se dădea în lături să se distreze atunci când se nimereau la sinagogă sau la piaţă. Într-un cuvânt, cum, necum, Moişe-Mendl îşi ducea viaţa.

Dar Rohele simte că nu mai trăieşte deloc. Mânca şi bea, gusta dulceaţa de douăzeci de ori pe zi, nu făcea chiar nimic, nu se întâlnea cu nimeni. Doar nora lui Iţac-Naftolea nu se împrietenea cu „prima întâlnită“, şi nici „prima întâlnită“ nu era să lege prietenie cu nora lui Iţac-Naftolea. Iţac-Naftolea se considera omul cel mai bogat şi mai cuviicios din Mazepovka, iar cei pe care îi numea „primii întâlniţi“ se considerau, deopotrivă, şi mai bogaţi şi mai cuviincioşi ca Iţac-Naftolea. Şi aşa, de la o zi la alta, Rohele îngheţa în casa socrului şi a soacrei, ca o prizonieră… Ştia numai să mănânce şi să bea, şi o vedea în faţa ochilor numai pe soacra neobosită, cu ibricul cu cafea sau cu un borcan de dulceaţă în mână. Şi aşa un an întreg, în fiecare zi dată de la Domnul!…

XII
Rohele cântă

Astfel am găsit-o noi pe Rohele la nunta fetei lui Haim-Benzion, când, plecând de la masa tradiţională de nuntă, a ieşit afară să respire aer curat şi în faţa ei a apărut bazarul atât de banal, cu micile lui prăvălii, cu negustoresele pe taburete, carul tras de doi boi greoi şi copilaşul cu căciula mare de oaie.

Iar Rohele trebui să asculte din nou cântecul încântător al celebrului Stempeniu.

De copil Rohelei îi plăcea să asculte muzică, o, ce-i mai plăcea! Muzica o bucura mereu. Era suficient să audă un cântec o singură dată, că imediat îl învăţa şi-l repeta cu vocea ei plăcută, catifelată. Părinţii găseau mereu prilejul să se bucure de fetiţa lor.

— Ce cap de bărbat are fetiţa! spuneau ei. Bine că s-a născut fată, nu băiat, că altfel toată lumea s-ar fi întors cu susul în jos.

Tatăl şi mama Rohelei simţeau probabil că în fata lor se ascunde o forţă, ceea ce astăzi numim „talent“. Dar lor, ca nişte oameni tradiţionali ce erau, li se părea că iscusinţa fetei de a prinde repede şi de a interpreta tot felul de melodii este pur şi simplu o pricepere legată de isteţime: „Are“, ziceau ei, „cap de bărbat pe umeri.“ Se ştie că la noi capul joacă cel mai important rol. Cuvintele „Mamă, ce mai cap!“ la noi trece drept cea mai înaltă laudă.

Oricum ar fi stat lucrurile, până la cincisprezece, şaisprezece ani Rohele cânta ca o pasăre liberă; cum auzea un nou cântec hasid, cum prindea la sinagogă o nouă melodie de la cantor sau la de muzicanţii de la

nuntă, cum o şi repetă cu vocea ei dulce, curată. Şi mare plăcere îţi făcea s-o asculţi cântând!

Dar de cum se logodi, mama îi spuse:

— Pfui, fetiţă, gata cu gânguritul! Imaginează-ţi că locuieşti cu socrul şi cu soacra şi deodată, nici una, nici două, începi să ciripeşti în prezenţa lor. Mare ruşine va mai fi!

Rohele, se înţelege, a priceput imediat cât de necuviincios va fi şi s-a oprit la timp din cântat. Dar era peste puterile ei să renunţe de tot la cântec. Adesea din pieptul ei ţâşnea fără veste vreo melodie, se vede, din obicei. Ce poţi face când vrei aşa de tare să cânţi! Cum să opreşti curgerea pârâului, când nu ştii unde îi e izvorul?… Chiar şi după ce s-a măritat, Rohele uita adesea şi începea să cânte, ca în anii tinereţii. În clipele acelea uita cu totul de soacra aflată în apropiere, care îi asculta fiecare cuvânt.

— Vai, tăicuţă! Vai, să mă trăsnească fulgerul! exclama Rohele, după ce deodată o surprindea pe soacră prin preajmă.

— Nu-i nimic, nu-i nimic! Ce mare lucru! se grăbea s-o liniştească soacra, trăgându-şi cu putere nasul, prefăcându-se că nu auzise nimic.

Apoi îi aducea nurorii un borcan cu dulceaţă şi îi spunea:

— Vezi, Rohele, mă tem să nu se fi zaharisit agrişul. Am păţit aşa o neplăcere anul trecut: s-a stricat o jumătate de pud[12] de dulceaţă.

Dacă Rohele se ruşina de soacră, ce să mai vorbim de soţ: nu ar fi acceptat pentru nimic în lume să cânte în prezenţa lui Moişe-Mendl. În prezenţa lui i s-ar fi părut pur şi simplu o sălbăticie, o absurditate să deschidă gura deodată şi să înceapă să cânte. Moişe-Mendl, mă rog, nu ar fi avut nimic împotrivă s-o asculte. Ba, dimpotrivă, i-ar fi făcut o mare plăcere. Nu o dată ascultase întâmplător cântecul soţiei, şi ştia că are o voce de înger. Dar ce soţ care se respectă se aşază în toiul zilei alături de soţie, ca să-i asculte cântecele? Este o ocupaţie nepotrivită pentru un tânăr cuviincios. Dacă ar fi reuşit vreodată s-o asculte, aşa, întâmplător, n-ar fi fost nimic. Iar asemenea întâmplări aveau loc, dar extrem de rar. Şi atunci stătea multă vreme în spatele uşii fără să se mai poată sătura. În cele din

urmă, după ce tuşea tare, pentru ca sosirea lui să n-o ia pe nepregătite pe soţie, intra în cameră cu înfăţişarea unui om care habar nu are de nimic.

Aşa trăia Rohele de un an întreg, singură, singurică printre oamenii buni, care o iubeau şi care îi erau extrem de credincioşi. Nu se putea spune nici că o duce rău, după cum nu se putea spune nici că o duce bine. Dar se simţea străină între ai săi, singură în mijlocul rudelor, părăsită în mijlocul oamenilor care o iubeau.

Aplecată deasupra broderiei, Rohele, după cum îi era obiceiul, fredona un cântecel. Şi dorul i se strecura în suflet – o chema spre locurile unde îşi petrecuse copilăria:

Zboară, zboară, zboară iute
Mică pasăre de aur
Peste albastrul mărilor…
Salutul meu, draga mea,
Mică pasăre de aur,
Să-l duci bunei mele măicuţe.
Zboară, zboară, zboară iute
Mică pasăre de aur,
Peste văi, râuri, zboară întruna!
Salutul meu, draga mea,
Mică pasăre de aur,
Să-l duci la inima tatălui meu!

Dvosia-Malka se strecura adesea în vârful picioarelor în camera nurorii, să audă despre ce cântă.

— Ce e cu tine, Rohele? Ţi-e dor de tata, de mama?

— O, nu, soacră! Eu aşa… răspundea zâmbind Rohele, ştergându-şi lacrimile.

12 Unitate de măsură egală cu 16,38 kg.

XIII
Scrioarea de la Stempeniu

Să o lăsăm pe Rohele în clipa în care, cufundată în gânduri, privea spre piaţa mare a bazarului din orăşel. În curând firul gândurilor îi fu întrerupt de voinicul nostru Stempeniu.

Fluşturaticul observase imediat că Rohele, care îi plăcea aşa de mult, s-a ridicat de la masă. Şi, după ce aşteptă câteva minute, porni după ea şi se opri lângă uşă. Aduse vorba despre Mazepovka, despre orăşelul lui natal, despre Skvira, orăşelul natal al Rohelei, pe care îl cunoştea foarte bine, cu toate obiectivele lui turistice. Apoi aduse vorba despre Egupeţ. Stempeniu auzise că Rohele fusese acolo cândva. Rohele răspunse aiurea, hodoronc-tronc.

— Ia spuneţi-mi, întrebă Stempeniu pe neaşteptate, de ce nu ieşiţi niciodată să vă plimbaţi, nici sâmbăta, nici când e sărbătoare? Sunteţi aici de aproape un an, mă rog, chiar mai bine de un an, şi nu aţi apărut niciodată pe strada Berdicev. Şi v-aţi stabilit la capătul lumii, aproape la marginea oraşului. Imaginaţi-vă, nici nu ştiam că locuiţi aici, în oraş. Abia ieri am aflat, când v-am văzut la nuntă… Aş fi vrut să stau puţin de vorbă cu dumneavoastră, dar nu am avut ocazia. Nu ştiţi cum e în orăşelele noastre? Imediat începe să se bârfească… Ascultaţi-mă, ieşiţi la plimbare sâmbătă, ziua, pe strada Berdicev… Neapărat să veniţi, auziţi? În numele a tot ce e sfânt, sâmbătă, ziua, pe strada Berdicev!

Rohele nu apucă să răspundă, căci Dvosia-Malka, remarcându-i absenţa de la masă, dădu imediat fuga în căutarea nurorii. Când o găsi pe Rohele alături de Stempeniu, soacra cea credincioasă mai întâi se minună puţin: „De unde până unde sunt împreună?“ Dar Stempeniu, care avea

capacitatea neobişnuită de a se suci şi de a găsi ieşire din cea mai delicată situaţie, sări imediat pe Dvoika-Malka:

— Vorbeam despre nunta de la ţadicul din Skvira. Nora dumneavoastră era pe atunci un copil, când am cântat eu la nunta fiicei ţadicului. Nici nu-şi mai aminteşte nunta asta.

— Ei, sigur, cum să-şi amintească! răspunse Dvosia-Malka. Dar uite că eu ţin bine minte nunta de la ţadic. Am fost acolo cu soţul meu şi am înnoptat pe câmp, aşa de mare era înghesuiala din oraş.

— Înghesuială? Cum să nu… Uite, o să vă povestesc o chestie mai interesantă.

Şi Stempeniu începu să vorbească cu Dvoika-Malka despre tot felul de lucruri.

Între timp Rohele se strecurase de acolo şi se întoarse în casă, alături de mireasă.

Despre Stempeniu ştim că era dintre cei care nu-şi căutau prea mult vorbele. Acum trebuie să mai menţionăm un talent al lui Stempeniu: el, ca nimeni altul, ştia să vorbească cu femeile în vârstă, să trăncănească despre una, despre alta, să le caute în cinste. Era mare meşter la asta. „O vrăjitoare ajunsă prin învăţătură“, spune proverbul, „e mai periculoasă decât una înnăscută.“ Stempeniu avea limba bine dezlegată, învăţase la o şcoală strălucită. Dar despre asta o să mai vorbim.

„Ce obrăznicie!“ se indignă Rohele. „Să mă invite pe strada Berdicev! Uite ce-a mai născocit! Şi nu oricum, sâmbătă, în timpul zilei pe strada Berdicev! Şi în numele a tot ce e mai sfânt! Dar cum de îndrăzneşte! Numai un muzicant poate să-şi permită aşa ceva!“

Cu asemenea gânduri prin minte se întoarse Rohele acasă de la nuntă.

Se făcu sâmbăta.

După masa de prânz, socrul şi soacra, şi de asemenea soţul ei, Moişe-Mendl, ca întotdeauna, s-au băgat în pat să se bucure de dulceaţa somnului de sâmbătă, căruia evreii, încă din negura timpului, i se dedică cu o mare satisfacţie, Rohele, după obicei, stătea singură la fereastră şi, fredonând un cântecel, privea trecătorii. Prin faţa ochilor, cum se întâmpla de regulă

sâmbăta, treceau fete pieptănate cu grijă, cu panglici purpurii şi albastre, prinse în cozi, în haine elegante – roşii, galbene, verzi, cu mănuşi şi cu ghetuţe nou-nouţe, proaspăt cusute, strălucitoare, scârţâitoare. Toate se duceau într-acolo, „la plimbare“, pe strada Berdicev. Acolo îşi lăudau una în faţa celeilalte panglicile purpurii şi albastre, rochiile roşii, galbene şi verzi. Pe furiş, şi parcă în trecere, pe sub gene plecate ruşinos, îşi aruncau ocheade spre tinerii frumoşi cu pantaloni de nankin, cu şepcile al căror cozoroc strălucea; şi obrajii băieţilor se împurpurau, cerceii fetelor începeau să tremure… Într-un cuvânt, mare veselie era pe strada Berdicev.

Rohele ştia foarte bine toate acestea. Cum să nu ştie? Nu demult şi ea îşi împletea în cosiţă panglici purpurii şi albastre şi se plimba pe stradă sâmbăta alături de alte fete… Dar acum…

Rohele îşi plimbă ochii prin cameră. Totul doarme, sforăie uşurel şi cu poftă. Totul, totul! Numai ea tânjeşte aici, de parcă nu ar trăi în mijlocul oamenilor vii, ci în împărăţia morţilor. Sprijinindu-şi capul în mâini, cade pe gânduri. În minte îi vine un cântecel vechi pe care îl cânta în tinereţe:

Sunt singură, mereu singură,
Ca o piatră mută -
Nu am cui spune o vorbă…
Vorbesc singură,
Tânjesc singură
Că nu am cui spune o vorbă…

— Vă felicit cu ocazia zilei de sâmbătă.

Rohele ridică privirea şi dădu cu ochii de Stempeniu.

— Vă felicit cu ocazia zilei de sâmbătă, zise.

„Ce înseamnă asta? Cum aţi ajuns aici?“ era cât pe ce să întrebe Rohele, îndepărtându-se de fereastră.

— Şi pe dumneavoastră la fel! îi scăpă involuntar şi se făcu roşie ca macul.

— Nu m-aţi ascultat, nu aţi venit pe strada Berdicev să vă plimbaţi. Degeaba m-am tot uitat în stânga şi-n dreapta, tot aşteptându-vă. Voiam…

Trebuie… Uite, citiţi

Şi Stempeniu îi dădu lui Rohele o foaie de hârtie împăturită¨, după care dispăru.

Rohele ţinu multă vreme foaia de hârtie în mână, fără să ştie ce să facă cu ea, fără să înţeleagă de ce i-a dat-o. În cele din urmă îşi veni în fire din uimire şi desfăcu epistola. Se dovedi a fi o foaie mare de portativ. Iar pe ea erau înşirate cu litere mari, evreieşti, cu un mare număr de greşeli:

Scumpul meu înger din cer! Când am văzut pentru prima dată chipul tău luminos, ochii mi s-au luminat şi un foc strălucitor mi-a cuprins inima din cauza iubirii fierbinţi pe care am început să o simt pentru tine, sufletul meu, care, prin ochii lui cereşti, alături de chipul tău luminos, m-au atras din prima clipă, căci tu eşti sufletul sufletului meu şi viaţa vieţii mele. Nu dorm noaptea şi te visez, fără tine soarele luminos se întunecă în ochii mei şi te iubesc precum viaţa mea dragă, şi mor prin toată făptura ta, tânjind de dorinţa de a te vedea veşnic, de a te iubi veşnic, de a fi veşnic alături de tine. Cel care te iubeşte pe vecie, care tânjeşte şi oftează călcând pe urmele picioarelor tale şi care îţi sărută din depărtare ochii tăi frumoşi,

Stempeniu.

XIV
De la „eroină“ din nou la „erou“

S-o lăsăm o vreme pe „eroina“ noastră şi să ne întoarcem la „erou“. Să uităm de Rohele şi să vorbim puţin de Stempeniu.

E adevărat, scrisoarea pe care tocmai am reprodus-o cuvânt cu cuvânt, nu se remarca printr-o strălucire deosebită. Dar ce să faci? Stempeniu era şi frumos, şi voinic, şi un muzicant cum puţini sunt, într-un cuvânt, îi depăşise pe toţi, dar… la scris nu era meşter. Răposatul lui tată, Berls-basul, s-a convins foarte repede că fiul are o mare aplecare spre muzică, dar că spre ştiinţe nu-l prea trage nimic. Nu voia să înveţe, nici să-l tai, nici să-l pici cu ceară. Aşa că tatăl lui l-a iniţiat repede în ale muzicii, încercând pe el toate instrumentele şi oprindu-se în cele din urmă la vioară. Berl-basul, care avea casa plină de fii, toţi muzicanţii, afirma că Stempeniu moştenise talentul bunicului său, Şmulik-trompetistul (care, cum se spune, îl cunoscuse pe marele violonist Paganini). Pe la doisprezece ani Stempeniu ştia deja să „aşeze“ mireasa şi să cânte tot ce se cuvine la o nuntă evreiască.

Nu e de mirare că Berl-basul îl iubea pe Stempeniu mai mult decât pe oricare dintre ceilalţi copii. Toţi erau îmbrăcaţi în zdrenţe, unii alergau chiar în pielea goală. Deşi, ca un comandant sever, îl trăgea adesea de urechi pe favoritul său, îl pocnea, îl bătea grozav, în adâncul sufletului tatăl se mândrea cu fiul său, îl considera podoaba casei, perla cea mai scumpă, o alinare la bătrâneţe. Când arăta spre Stempeniu, spunea adesea cu mândrie, în jargonul lui de muzicant:

— Vedeţi, bastarzilor, căţeluşul ăsta? o să-mi dea *pape*[13] la bătrâneţe. Credeţi-mă, te poţi bizui pe el…

Bătrânul Berl-basul n-a avut însă norocul să-şi ţină alături fiul iubit.

Când a împlinit cincisprezece ani, Stempeniu, cu o hârtie de trei ruble în buzunar şi o vioară veche, ruptă, la subsuoară, a pornit să cutreiere lumea. A hoinărit prin nenumărate oraşe şi orăşele, s-a întâlnit cu tot felul de companii de muzicanţi. Nu reuşea să stea mai mult de un an în acelaşi loc. Era mânat tot mai departe şi mai departe: de la Mazepovka la Stepovka, de la Stepovka la Koreţ, din Koreţ la Balta, din Balta la Starokonstantinov, de acolo la Berdicev. Şi aşa a ajuns la Odessa. Dar de aici ceva l-a mânat înapoi, şi a pornit din nou în pelerinaj prin micile oraşe şi orăşele, prin care e mai uşor să străluceşti, să te impui, să capeţi glorie.

Şi ţelul a fost atins: unde apărea, faima i-o lua înainte. Pretutindeni zbura vorba despre Stempeniu care hoinăreşte prin toată lumea, care nu are egal în cântatul la vioară. Şi astfel nu e deloc greu să ne imaginăm larma care se stârnea în orăşelul cutare sau cutare odată cu apariţia lui Stempeniu însoţit de trupa sa. Vedeţi dumneavoastră, pe la optsprezece ani, Stempeniu îşi făcuse compania lui şi cânta numai la nunţile bogate şi ale oamenilor cu stare. Cu timpul Stempeniu ajunsese să aibă la degetul lui mic celelalte orchestre: „muzicanţii din Knotop“, care se bucurau şi ei de o mare popularitate, „Compania din Smela“, „Compania din Vinniţa“, „Compania din Şargorod“ şi multe altele, a căror faimă se răspândise în lume.

Luându-le muzicanţilor pâinea de la gură, se înţelege că Stempeniu nu putea să-şi facă prieteni în rândul lor şi blesteme cu nemiluita se revărsau pe capul lui. Dar prin faţă toţi îl măguleau şi în adâncul sufletului toţi îi purtau respectul: oricare dintre ei ştia că e suficient să pună Stempeniu mâna pe vioară şi celorlalţi muzicanţi nu le rămâne decât să plece la culcare.

Se ştie că încă din negura vremurilor tagma muzicanţilor e înclinată spre scorneli. În lumea lor o să auziţi destule povestiri uimitoare, legende şi minciuni încurcate. Despre Stempeniu însă se răspândiseră lucruri dintre cele mai incredibile – se spunea despre vioara lui că fusese cândva a lui Paganini.

Când începea în orăşel să se vorbească despre sosirea lui Stempeniu, muzicanţii locului îşi ieşeau din fire. Iar soţiile muzicanţilor îl împroşcau cu grindina blestemelor, că Doamne fereşte!

— Un an întreg te chinui, trăieşti şi tu mai mult, intri în datorii, îţi amanetezi ultimele bunuri, înghiţi în sec şi tot aştepţi: pe întâi Elul[14] o să fie nuntă în casa unui bogătaş. Şi uite, hai să ne bucurăm: dracu’ îl aduce aici pe naiba mai ştie cine, pe diavol, pe nu ştiu care Stempeniu, şi fluşturaticul ăsta îţi ia bucata de la gură, vedea-l-aş fărâme!

Cu toate astea Stempeniu nu avea nicăieri duşmani adevăraţi. Era, aşa cum se spune, un om de bine. După fiecare petrecere de nuntă, îi aduna pe muzicanţii din partea locului, dădea o masă mare, fără să se zgârcească în privinţa vinului sau a mâncărurilor, iar la despărţire împărţea daruri copiilor muzicanţilor… Într-un cuvânt, se prezenta de fiecare dată aşa cum trebuie.

— Vedeţi, vorbeau mai apoi între ele soţiile muzicanţilor, nu-i bine să judeci omul până nu-l cunoşti.

De o mare simpatie însă se bucura Stempeniu din partea fetelor muzicanţilor, aproape în fiecare orăşel fiind peţit pentru câte una. Vrăjise mulţi ochi negri şi albaştri. Când Stempeniu dădea asigurări unei fete că o iubeşte nebuneşte, atunci chiar aşa era: în clipa aia era îndrăgostit cu adevărat (fetele muzicanţilor fiind extrem de frumoase). Dar de cum părăsea orăşelul, lui Stempeniu i se evapora iubirea pe dată, dispărea ca un fum. Şi cum ajungea în alt orăşel, se îndrăgostea din nou de fata vreunui muzicant, din nou jura că o iubeşte până la mormânt, săruta urmele paşilor ei, o asigura că fără ea viaţa nu-i e dragă, o recompensa cu generozitate pe noua aleasă a inimii. După aceea îşi lua rămas-bun, pleca… şi tot aşa! Într-un loc nou, mereu aceeaşi poveste…

Aceste istorii amoroase nu se încheiau mereu cu bine… pentru fată. E adevărat, multe fete îl dădeau uitării pe Stempeniu la fel de repede precum le uita şi el pe ele, şi se măritau cu alţi muzicanţi. Dar printre ele mai erau şi fete încăpăţânate care, după ce se îndrăgosteau de fluşturatic, credeau în vorbele lui şi aşteptau ca azi, mâine să-şi facă apariţia, ducându-şi aleasa la altar. Sărmanele fete se ofileau văzând cu ochii, se topeau ca ceara. În timp ce Stempeniu se săruta, pe ascuns într-o cămăruţă întunecoasă cu fata vreunui muzicant, undeva, în vreun orăşel de provincie, una dintre fostele lui logodnice cădea la pat, cu chipul ascuns în pernă, plângându-şi soarta

nefericită, dând vina pe logodnicul care o uitase, o părăsise şi nu avea să-şi mai amintească nicicând de ea.

În aproape fiecare orăşel prin care trecea Stempeniu dădeai peste o logodnică nefericită. Dar uneori şi fericirea e umbrită de nefericire. Uneori te împiedici aşa de tare, că nu te mai poţi ridica. Stempeniu s-a împiedicat şi el, şi, pe neaşteptate, a intrat într-un asemenea necaz, cum nu visase vreodată. Şi, sărmanul, a trebuit să se însoare, deşi fusese dintotdeauna un adversar vădit al legăturilor maritale.

13 „Pâine.“
14 Luna a unsprezecea a calendarului bisericesc evreiesc, august-septembrie.

XV
Neaşteptata căsătorie a lui Stempeniu

Odată, Stempeniu venise cu orchestra la Mazepovka şi a cântat la trei nunţi una după alta, împreună cu muzicanţii locului. Aceia insistaseră să fie şi ei primiţi în compania lui, amenințând, în caz de refuz, că-i vor rupe oasele celebrului muzicant. Şi, fără îndoială, ar fi trecut fără să stea pe gânduri de la vorbe la fapte, dacă Stempeniu, om înţelept, nu ar fi fost de acord să cânte la cele trei nunţi împreună cu ei.

Pentru că între nunţi era un interval de vreo câteva zile, Stempeniu, de plictiseală, se apropie încet, încet de fata lui Şaika-vioristul, o fată frumoasă de vreo douăzeci şi doi de ani, oacheşă şi trupeşă. Cum îi era obiceiul, Stempeniu se îndrăgosti de-adevăratelea, o săruta şi o drăgălea, îi cumpăra cadouri, ca un logodnic adevărat. Dar când veni vremea plecării, fata cea oacheşă (Freidl, pe numele ei) îi ceru să se logodească neîntârziat cu ea, cum se obişnuieşte la oamenii cuviincioşi. Stempeniu, neînvăţat ca cineva să-i pună piciorul în prag cu atâta hotărâre, vru să scape, bâiguind ceva incoerent, dar nimic nu-l ajuta, orice încerca! Freidl era, aşa cum se spune, „o fată-cazac“, şi-l prinse aşa de tare în mâini pe Stempeniu, că acesta nu mai avu putinţă de scăpare, şi fu nevoit să accepte logodna „într-un ceas bun“. Muzicanţii dădură o masă mare în onoarea celebrului logodnic. Trei zile ţinu festinul în casa lui Şaika-vioristul, până în clipa în care amabilul logodnic şi respectabilii musafiri plecară în alt orăşel.

Se înţelege că, de cum plecă din Mazepovka, lui Stempeniu totul îi dispăru într-o clipă din memorie: şi logodna, şi fata cea oacheşă, şi toate celelalte. Călătorea ca mai înainte dintr-un orăşel în altul, cânta la nunţi, începea peste tot alte poveşti de dragoste şi se bucura din plin de viaţă…

Dar… nimic nu e veşnic sub soare. Totul poate să ţină preţ de o clipă. Şi aşa veni şi pentru Stempeniu timpul să dea seamă pentru păcatele trecutului. O mare nenorocire se abătu asupra lui şi îi puse capăt tinereţii fără griji. Ascultaţi ce necaz îl lovi.

Cânta el cândva la o nuntă dintr-un orăşel din Malorusia. Tocmai începuse o aventură cu o fată foarte frumuşică, fata lui Herş-flautistul. Stempeniu apucase să-i promită că o ia neapărat de nevastă, când, deodată, apăru veşnic adormitul Mehcea-toboşarul, care, făcându-i şmechereşte cu ochiul, bubui:

— Ia veniţi, Stempeniu! Ia veniţi, vă aşteaptă o fată în casă…

— O fată? Ce fată?

— O fată oacheşă cu ochi verzi.

Stempeniu intră în casă şi dădu peste Freidl, fata cea oacheşă a lui Şaika-vioristul, logodnica lui oficială.

— Ce te uiţi aşa la mine, Stempeniu? Nu mă recunoşti? Ia priviţi ce ochi holbează, cum se mai uită! Păi doar sunt eu, Freidl, logodnica ta, fata lui Şaika-vioristul…

— A? Ştiu. Ei, desigur. Cum să nu ştiu? Se înţelege că ştiu. Dar de unde ai apărut, Freidl? Şi cum de ai ajuns aici?

— Cum am ajuns? Foarte simplu. Am venit aici pe picioarele mele. Abia am dat de tine. De unde am apărut, întrebi? De acasă.

— Aşa, vasăzică! Ei, şi ce noutăţi mai sunt? Ai plecat de mult de acasă?

— Ce noutăţi pot să fie la noi, Stempeniu? Totul e ca întotdeauna. Dacă am plecat de mult de acasă? Păi de vreo şase săptămâni, să fie chiar şapte. Am ocolit toată lumea. Pe unde am umblat, mereu acelaşi răspuns am primit: a fost, dar a plecat. Abia am dat, în cele din urmă, de tine. Ei, şi cum o mai duci, Stempeniu?

— A? Cum o duc? Bine… Cum s-o duc? Dar să mergem, Freidl, de ce stăm aici?… îi închise el gura când observă că muzicanţii îi înconjoară, aţintind-o cu privirea pe fata oacheşă cu coadă lungă neagră şi ochi verzi.

— Cum nu, putem face câţiva paşi, acceptă Freidl.

Stempeniu îşi aruncă pardesiul pe umeri, luă bastonul în mână şi ieşi cu logodnica. După ce privi în jur şi se convinse că nu-i aude nimeni, Stempeniu începu să vorbească pe un ton mai convingător:

— Spune-mi, te rog, ce înseamnă toate astea?

— Cum adică ce înseamnă „toate astea“?

— Ce cauţi aici?

— Ia uitaţi-vă, oameni buni, ce-o mai face pe prostul! Eu nu sunt eu, nici calul nu e al meu.

— Ascultă, Freidl! mârâi el supărat. Nu-mi place când mi se fac asemenea chestii. Te întreb ce faci aici şi tu faci poante…

În ochii verzi ai lui Freidl izbucni o flacără. Îşi dădu pe spate cu o mână cozile ei negre şi începu să vorbească pe un ton serios:

— Vrei să ştii ce fac aici? Am venit la tine, Stempeniu! În timpul logodnei ai promis ca în două săptămâni să-mi scrii şi în scrisoare să stabilim ziua nunţii. Am tot aşteptat, am tot aşteptat, am aşteptat peste două luni, şi de la tine nicio veste. Atunci ne-am pus şi noi mintea la treabă şi am hotărât să pornesc la drum, să caut, cum se spune, ziua de ieri. Am ocolit aproape toată lumea şi abia, abia am reuşit, cu ajutorul lui Dumnezeu…

— Spune-mi, Freidl, cine este acest „noi“? Tot aud „noi“, „noi“, „am aşteptat“, „am plecat“…

— Păi noi două. Eu şi mama.

— Mama ta? exclamă el învins în cele din urmă. Mămica ta e aici? Ce treabă are ea?

— Mai încet, Stempeniu, ce ţipi aşa? Dar tu ce credeai? O fată nu poate să plece singură la drum lung. Cum credeai tu?

— Da, dar ce mă priveşte pe mine? De fapt, ce am eu în comun cu mămica ta?

— Păi ea este peţitoarea, Stempeniu, în scurt timp o să fie soacra ta.

— Tu chiar te pregăteşti să te măriţi cu mine?

— Păi tu ce credeai, Stempeniu? Că e de glumă?

— Prostii!

— De ce prostii?

— Foarte simplu: mie nici prin gând nu-mi trece să mă însor.

Freidl se opri pentru o clipă, îl privi pe Stempeniu drept în ochi, privi în jur şi spuse încetişor:

— Ascultă, Stempeniu, să nu crezi că ai dat de vreo proastă care să-ţi permită s-o joci pe degete. Am văzut de care îmi eşti. Ştiu că eşti un şarlatan şi că în fiecare săptămână îţi place să-ţi faci câte o logodnică. Dar nu-i bai, totul are o limită… Din fire eşti un om bun, ai inima mai moale decât ceara, eşti frumos ca puţini alţii, cânţi la vioară minunat şi o să poţi mereu să-ţi întreţii soţia. De aceea îmi şi placi, şi de aceea mă şi căsătoresc cu tine, şi încă foarte curând. Să te împotriveşti aşa este în zadar, o muncă inutilă, crede-mă. Apleacă-te spre mine, Stempeniu, să-ţi şoptesc ceva la ureche.

Şi Freidl cea oacheşă îi spuse ceva încetişor, făcându-l pe Stempeniu să tremure din toate încheieturile. Se opri ca trăsnit în mijlocul străzii şi nu mai putu să rostească un singur cuvânt. Chiar în acel moment se apropie roşcatul Mehcea-toboşarul şi-i spuse lui Stempeniu că boierul satului îl invită pentru discuţii legate de nuntă.

Stempeniu îşi luă rămas-bun de la Freidl dând din cap şi spuse cu un mare oftat:

— O să ne mai vedem, Freidl.

— Cum să nu! Sigur că o să ne vedem, răspunse Freidl şi, foarte mulţumită, se despărţi de dragul ei logodnic.

Cei care îl văzură în ziua aceea pe Stempeniu la nuntă se minunară de cât era de palid şi de distrat. Nu era deloc Stempeniu pe care îl cunoşteau… Şi în sicriu tot ar fi arătat mai bine! Toată veselia lui, toată patima lui dispăruseră ca luate de vânt. Simţea inima lui că libertatea i se apropie de final, că n-o să mai zboare prin lume ca o pasăre liberă. Jugul greu avea să fie pus pentru totdeauna, pentru toată viaţa. Rămâneţi cu bine, seri luminoase de vară, rămâneţi cu bine plimbări pe câmpii şi păduri alături de fetele muzicanţilor! Rămâneţi cu bine, cozi frumos mirositoare, păr despletit, ochi mari căprui! Rămâi cu bine, lună argintie!…

Stempeniu mai făcu nişte încercări să scape de căsătorie, dar se zbătu ca peştele în plasă, se luptă din toate puterile, încercă tot felul de tertipuri.

Însă nu-l ajutară mai mult decât nişte bandaje pe un mort. Freidl şi mămica stăteau în faţa lui ca nişte arătări din vis, care parcă prevesteau ziua Judecăţii de Apoi. Cel mai tare pe Stempeniu îl cutremura mămica logodnicei, viitoarea lui soacră. Buzele negre îi erau strânse puternic, parcă legate cu un şnur, faţa îi ardea; în orice clipă părea gata-gata să sară pe Stempeniu, ca o pisică sălbatică, şi să-i scoată ochii. Din fericire, fata îi mai domolea elanul.

— Nu-l atinge, mamă! În felul ăsta ai face numai rău. Priveşte şi taci! Dar fii tot timpul cu ochii pe el, să nu ne scape. Fii liniştită, mamă, totul o să fie bine. Stempeniu e al meu! Da, e al meu!

XVI
Samson în genunchi în faţa Dalilei

Freidl apăruse pe neaşteptate, şi obţinu ce îşi propusese: puse imediat mâna pe Stempeniu şi se cununară „în legea lui Moise şi a lui Israel“. În treaba asta un ajutor de nădejde al lui Freidl fu mămica ei, care abia aşteptase fericirea de a deveni soacră, în timp ce Stempeniu trecea prin chinurile iadului. Tânărul cuplu se instală în Mazepovka, urmat şi de orchestră, care se stabili acolo pentru totdeauna.

— Gata! Ajunge cu hoinăreala, Stempeniu! Ajunge să tot umbli prin lume! îi spuse Freidl soţului.

Ajunse în totalitate în puterea ei, ea ştiind să obţină, şi încă cu vorba bună, orice de la el.

Pentru Stempeniu începu o nouă viaţă, o viaţă care nu semăna deloc cu cea de dinainte. Imediat după nuntă apucăturile lui de burlac dispărură ca un fum. În ghearele soţiei, celebrul muzicant îşi pierdu strălucirea de odinioară, hotărârea şi curajul. La el acasă Stempeniu nu avea niciun cuvânt de spus.

— Tu, Stempeniu, vezi-ţi de treaba ta, de muzicanţi şi nunţi. Ce nevoie ai tu de bani, prostuţule?

Şi Freidl îi lua soţului tot, până la ultimul bănuţ.

Freidl se remarca printr-o sete neobişnuită de bani… Născută într-o familie foarte săracă, nu văzuse niciodată în faţa ochilor un ban de aramă. Fiecare panglică, fiecare pieptene, le obţinea cu preţul unor lacrimi amare. Până la cincisprezece ani mersese desculţă, avusese grijă de fraţii şi surorile mai mici, primise adesea scatoalce de la mama şi de la tata, mai ales când cel din urmă era cu chef. Mâncarea era foarte modestă în casa părintească. Pentru Freidl rochia era pe măsura picioarelor ei desculţe. Numai de

Purim[15] mai reuşea să câştige câteva copeici, dând pe la casele din orăşel daruri de sărbătoare. Banii câştigaţi îi ascundea în sân, să nu-i ia mama. Nu se despărţea nici noaptea de bănuţii aceia. Iar de Paşte îşi cumpăra o panglică colorată sau un mic pieptene. Aşa trăise Freidl până la optsprezece ani. Părinţii nici nu observaseră că s-a transformat într-o fată mare, înaltă, frumoasă, zdravănă, numai bună de măritat!

Chiar şi după ce devenise logodnica lui Stempeniu, Freidl nu-şi putea imagina încă ce fericire a dat peste ea. Dar mămica îşi imaginase destul de clar totul în locul ei, şi îi băgă fetei minţile în cap. Ea, fata, trebuia să ţină minte bine că logodnicul ei e un izvor de bani, dar, în acelaşi timp, şi un şarlatan, iar pentru el banii sunt o nimica toată. De aceea trebuia să fie mereu atentă. Nu trebuia să facă niciun pas fără ştirea şi încuviinţarea soţiei, aşa cum făcea şi tatăl ei, Şaika-vioristul.

Nici după căsătorie Freidl nu uită sfaturile mamei. Fără grabă, chibzuit, îi insuflă lui Stempeniu viziunea ei asupra drepturilor soţiei: soţul nu trebuie să aibă niciun secret faţă de soţiei, pentru că „soţia nu e o străină, soţia nu e o amantă“; soţia şi soţul sunt trup şi suflet, el este ea, iar ea – el. Într-un cuvânt, el trebuie să ştie, trebuie să simtă mereu că are o soţie.

După ce Freidl se instală pentru totdeauna în casa lui Stempeniu şi în mâinile ei începură să sune rublişoarele (Stempeniu le aducea acasă destul de des), ea făcu o patimă neobişnuită pentru bani, aruncându-se asupra lor precum flămândul asupra plăcintei. Dar banii nu-i aduseră fericirea. Îndoiala o chinuia fără încetare: dacă mâine rublele astea n-o să mai fie? Dacă soţul, ferească Sfântul, va înceta să mai câştige ceva? Şi începu să strângă ban după ban, să strângă şi mai tare nodurile.

— De ce eşti aşa de lacomă? îşi întrebă odată soţia Stempeniu, observând noile ei obiceiuri.

— Curioşii mor repede. Asta nu te priveşte pe tine, Stempeniu, îi răspunse Freidl zâmbind.

Şi devenea tot mai zgârcită, îşi redusese cheltuielile de la bazar, de la băcănie, de la măcelărie, mesele erau din ce în ce mai sărăcăcioase, adesea făceau foamea, dar continua să adune copeică cu copeică. După ce adună o

sumă frumuşică, Freidl încet-încet a început să dea bani cu camătă. Mai întâi împrumuturi mici: cere o vecină câteva ruble cu împrumut pe o perioadă scurtă, Freidl o ajută, de ce să nu sară în sprijinul unui om la nevoie? Dar, după ce observă că în urma acestor „ajutoare“ micul ei capital creşte, că, odată cu trecerea timpului, o rublă se transformă în două, ea prinse gust şi în curând începu să devină o cămătăreasă împătimită, cu toate calităţile acestei profesii drăguţe pe care unii dintre bogătaşii noştri – să rămână asta numai la ei! – o practică destul de încântaţi.

Era de neînţeles! De unde pasiunea asta a lui Freidl pentru avere? Nici de la tatăl ei, Şaika-muzicantul, nici de la alţi muzicanţi ea nu putuse învăţa asta. La cine, dacă nu la muzicanţi, banii sunt ca vântul: astăzi câştigă o rublă, mâine nici măcar o copeică. Muzicanţii evrei – mai ales în vremurile acelea – erau un fel de ţigani, o specie aparte, cu graiul lor deosebit, cu moravuri şi obiceiuri specifice. Trăiau fără grijă şi în veselie, fără să se gândească la ce va fi a doua zi. Făceau din viaţă o sărbătoare permanentă: zdrăngăneau fără oprire instrumentele, făceau glume, se distrau, făceau pozne. Când în sfârşit apărea acasă la soţie şi la copii, muzicantul continua să glumească, îşi mânca găluştele cu fasole (uneori nici asta nu avea) şi, nu se întrista, chiar dacă se ducea la culcare aproape flămând. Iar dimineaţa împrumuta de la cineva câţiva groşi sau îşi amaneta ultima pernă… Cu primii bani câştigaţi îşi lua amanetul înapoi şi tot aşa.

Fiicele muzicanţilor erau şi ele nişte fiinţe vesele, libere ca pasările cerului. Viaţa lor, ca de altfel şi părul, nu erau ascunse privirii oamenilor. Într-un cuvânt, muzicanţii trăiau ca într-un rai, cu toate fericirile şi neajunsurile unui rai… Iar în rai cui îi mai trece prin minte să se gândească la viitor?

Tatăl lui Freidl, se înţelege, nu făcea nici el parte dintre cei trişti. Şaika-vioristul era sărman, ca mulţi alţii, dar un sărman vesel, plin de viaţă. Cum câştiga o copeică, cum o cheltuia dintr-o suflare. Mamei lui Freidl îi plăcea şi ei viaţa, adică să cânte frumos. Uneori nu avea pe ea nici cămaşă, dar cât mai aveau în casă o ultimă pernă, mâncau pe săturate. „Mai bine dăm bani brutarului, decât farmacistului.“ „Nu e soartă mai bună decât aceea de a

mânca pe săturate, de asta ne-a fost dată viaţa“, aşa spunea mama lui Freidl. Până şi printre soţiile muzicanţilor i se dusese buhul de cheltuitoare.

Şi atunci cum de ajunsese Freidl aşa de strângătoare? Cine ştie? Poate că sursa avariţiei sale era tocmai nevoia pe care o îndurase în casa părintească. Dar se poate ca şi natura s-o fi înzestrat cu această trăsătură: sufletul unui om zgârcit să se fi instalat în fiica muzicantului.

Oricum ar fi fost, pe faţa ei se aşternuse o umbră, tresărea şi se acoperea de sudoare imediat cum venea vorba despre bani.

Soţiile muzicanţilor o invidiau pe Freidl.

— Ca să vezi ce fericire a dat peste ea! spuneau ele la unison.

Într-o singură privinţă nu avusese noroc Freidl: nu avea copii. Cine ştie? Poate că de aceea îşi pusese tot sufletul în patima pentru bani, fiindcă fusese lipsită de bucuriile maternităţii? Femeile fără copii sunt, de fapt, majoritatea, rele. Le lipsesc căldura şi mila caracteristice mamelor. Asemenea femei cel mai adesea se iubesc numai pe ele. Uite, aşa era şi Freidl.

De fapt, să spună cineva că Freidl nu-şi iubea soţul ar fi fost o greşeală. De ce să nu-l iubească? Frumos ca o cadră, muzicant mare, mai mult (şi, de altfel, lucrul cel mai important), mai şi câştiga de minune.

— Stempeniu al meu, se lăuda Freidl faţă de vecine, dă numai o dată cu arcuşul pe vioară şi primeşte imediat o rublă de argint, de două ori, două ruble, de trei ori – trei ruble! Înţelegeţi?

În privinţa banilor, Stempeniu se afla la polul opus soţiei: pentru el banii nu aveau nicio valoare. Îl vedeai cum se chinuie cu orchestra, cum îşi umple buzunarele cu bani, şi apoi aruncă cu ei în vânt, şi rămâne din nou fără nicio copeică. Avea bani – îi împrăştia în dreapta şi-n stânga. Nu avea bani – lua cu împrumut de la alţii. Stempeniu, ca orice artist adevărat, era interesat numai de muzică: să compună un nou cântec, să înveţe alături de orchestră uvertura unei noi opere, să cânte la nuntă cumva de să să moară ascultătorii de fericire, ei, cam asta era treaba lui.

Cel mai mult pe lume celebrul muzicant se iubea pe sine şi vioara lui. Era mereu preocupat de propria persoană: se îngrijea, îşi încreţea părul, se

îmbrăca elegant, într-un cuvânt, „încă vrea să apară ca un burlac“, după cum spunea Freidl cu ironie.

Când Stempeniu se gândea la propria persoană, uita şi de vioară. Dar apoi era suficient să pună mâna pe ea, că uita de sine şi de toată lumea din jur. De fiecare dată când tristeţea pune stăpânire pe el, se închidea în cameră şi cânta tot ce îi dicta sufletul. Şi aşa se revărsau sunetele triste, vioara începea să plângă încet şi deodată tristeţea era înlocuită de mânie crescândă, până ce din nou geamătul ţâşnea din adâncul sufletului. Apoi flacăra se stingea, se potolea mânia şi melodia delicată curgea la nesfârşit, cu refrene dulci, din ce în ce mai triste. Dar pentru cine asculta, printre ele îşi făcea loc şi bucuria…

E adevărat, asta nu se întâmpla des. Nu de fiecare dată Stempeniu punea mâna pe vioară. Dar dacă apuca să-şi înceapă cântarea, cu greu îl mai puteai smulge de acolo. Imaginaţia artistului se dezlănţuia, ţâşnea ca dintr-un izvor proaspăt.

Oamenii care ştiau să se bucure de viaţă ascultau acea interpretare liberă care nu încăpea în note. În sunetele viorii desluşeau geamătul unui suflet chinuit, vorbe de compasiune, de suferinţă, o rugăciune care chiar şi acolo, în cer, trebuia să fie ascultată, n-aveau cum altfel… Se povesteşte că ţadicul din Rujin avea propria lui orchestră, care îl acompania de fiecare dată când îl ridica în slăvi pe Cel fără început şi fără sfârşit. Un gând înălţător care îi putea veni în minte numai unui om cu suflet sensibil.

— Grăsana de Keyla – lua-o-ar dracu’! – mi-a plătit dobând abia pentru săptămâna trecută. Dar pentru săptămâna asta spune că o să-i aducă într-o zi, după sâmbătă…

Aşa îl întâmpina Freidl pe muzicant în momentul în care acesta ieşea din camera lui după vreo trei ore de improvizaţii. Obrajii încă îi ardeau, în ochii negri ardea acea mică flacără cu care Stempeniu cucerea inimile oamenilor. Dar de cum întâlnea ochişorii verzi ai lui Freidl, mica flacără se stingea pe dată.

Întors de la o nuntă, Freidl îl întâmpina zâmbitoare, alintându-se ca o pisică.

— Ce nevoie ai tu de bani, Stempeniu? spunea ea scuturându-i buzunarele. Ce să faci tu cu banii? Oare îţi lipseşte ceva? Slavă Domnului, ai tot ce-ţi trebuie. Nu mori de foame – Doamne fereşte! – şi nici nu umbli fără haine. Iar dacă chiar ai nevoie de câteva copeici pentru cheltuieli, oare nu-ţi dau eu ţie? Mai bine îmi dai mie banii, sufletul meu! N-avea grijă, în mâinile mele sunt ferecaţi cu şapte lacăte. Hai, dă-i, dă-i!

Iar Stempeniu, stând în faţa soţiei ca un elev vinovat, i se supunea fără să scoată o vorbă. N-avea nicio scăpare din mâinile femeii oacheşe…

Stempeniu, ce e cu tine? Asemenea marelui Samson îngenuncheat în faţa Dalilei, laşi să ţi se urce în cap o asemenea femeie lipsită de valoare ca Freidl, îi permiţi să te ducă de nas, ce ruşine, Stempeniu, ce ruşine!…

15 Sărbătoare de primăvară, cu o lună înainte de Paşte, când oamenii îşi fac cadouri.

XVII
Încă nu s-a sfârşit totul…

Păcat de Stempeniu!…

Dar situaţia eroului nostru nu e aşa de fără ieşire cum vi se pare şi nu trebuie să simţiţi o milă deosebită pentru el. Dacă acasă Stempeniu era un om lipsit de valoare, o cârpă, el îşi construise o lume a lui, ascunsă pe deplin ochiului vigilent al lui Freidl. Acolo, în micul său univers, Stempeniu era propriul său stăpân şi, după cum vom vedem, era chiar fericit.

„Repetiţiile“ îi ocupau o jumătate de zi, lucru ce însemna nu numai învăţarea, alături de orchestră, a unor noi numere, dar şi petrecerea în mod plăcut a timpului în mijlocul prietenilor. Găseau mereu subiecte de glumă. Badhn spunea numai lucruri spirituale, cel mai adesea pe seama lui Mehcea-toboşarul, pe care îşi exersa ironia. Muzicanţii îşi aminteau mereu vreo întâmplare ciudată. Nu există nuntă fără aventuri: la nunta asta mirele este cuprins de supărare şi, de-l omori, nu mai vrea să meargă la altar până ce nu-i va fi plătită dota promisă, în bani; cică: „Ia şi pune-i pe masă!“ Ori alta, când mireasa a plâns înainte de cununie cam mult, până când a leşinat, aşa că au fost nevoiţi s-o readucă în simţiri cu forţa (şi Badhn face la adresa miresei o glumă necuviincioasă). La o altă nuntă s-a întâmplat o istorie mai bună: după cină, când începuseră dansurile… Un glas puternic, ca o salvă de tun, acoperea cuvintele povestitorului:

— Ce tot râdeţi aşa? Uite ce mai hohotesc! striga Freidl din camera ei.

— Nu e treaba ta! Te-am rugat de o mie de ori: nu te băga în treburile noastre! răspundea cu hotărâre Stempeniu.

Şi în clipa aceea i se părea că e stăpân în propria casă, un adevărat stăpân.

Când nu avea repetiţie, Stempeniu îşi consacra timpul toaletei: curăţa hainele, făcea cizmele oglindă, îşi ondula buclele negre, îşi călca plastronul alb, apretat. După aceea, luându-şi în mână bastonul cu măciulie de fildeş, îşi trăgea pe frunte şapca neagră cu cozoroc strălucitor şi, cu buclele căzându-i pe umeri, pornea la plimbare prin orăşel. Acolo se afla cercul lui de cunoştinţe cu care îi făcea mare plăcere să se întâlnească. Când trecea pe lângă prăvălii, se saluta cu tinerele negustorese. Ele roşeau, aducându-şi aminte că nu demult fuseseră fete şi făcuseră cunoştinţă cu Stempeniu… Ce timpuri frumoase! Dar acum? Acum nu le mai ardea de asta!

De fapt, printre tinerele femei, dar mai ales printre fete, se mai găseau amatoare de a petrece puţin timp cu Stempeniu în uşa prăvăliei, să mai trăncănească despre una, despre alta, să mai râdă puţin…

Întâlnirile acestea nu se desfăşurau mereu lin: dacă o vecină mai curioasă o vedea şi povestea imediat alteia, cealaltă unei a treia şi tot aşa… Dacă ai ajuns pe buzele cumetrelor, nu mai scapi de acolo…

— Spune-mi, Stempeniu, de ce se aud iarăşi vorbe şi comentarii pe seama ta? Ai făcut iar vreo poznă? încerca Freidl să afle.

— Ce poznă? Despre ce e vorba?

— Mai şi întreabă! Se ştie despre ce se vorbeşte! Nu laşi pe nimeni în pace. În tot orăşelul numai despre voi se vorbeşte.

— Nu pricep ce vrei de la mine, Freidl?

— Ce vreau? Vreau să renunţi la vechile tale obiceiuri. Ţi-a trecut vremea! Cum vede în orăşel o fată sau o tânără nevastă, trebuie neapărat să facă cunoştinţă cu ea şi să stea de vorbă trei ceasuri întregi, nu se mai îndură să se dea plecat!

— Faci aluzie la faptul că am stat de vorbă cu Ester, fata lui Avrom-Iakov?

— Ei, să zicem cu Ester. Şi ce, e vreo sfântă?

— Dar am vorbit numai despre afaceri.

— Despre afaceri!… Te cunoaştem noi, Stempeniu, cu afacerile tale!

— Tocmai aici e problema, că nu ştii nimic. Avrom-Iakov vrea să sărbătorească nunta fiicei sale la Egupeţ, îi trece omului prin cap un lucru

aşa de bun! Ei, şi se înţelege, de cum am văzut-o pe Ester am şi început să vorbesc cu ea despre asta: doar e păcat să pierd din mână o asemenea nuntă, nu crezi?

— Uite-l şi pe diaconul ăsta zărghit! De unde şi până unde să facă nunta la Egupeţ? se tulbura Freidl.

În ochii verzi i se aprinsese flacăra care ardea mereu în ei când simţea mirosul banilor.

— Ce să-i faci, dacă nu e în toate minţile! răspundea Stempeniu reuşind, ca de obicei, să o scalde.

În felul acesta iată că reuşise să ascundă un roman, apoi un altul, şi toate poveştile luate la un loc. Stempeniu nu se pierdea niciodată cu firea; ştia de fiecare dată cum s-o ia pe Freidl.

Când lui Stempeniu i se ivea ocazia să călătorească cu orchestra lui într-un alt orăşel, pentru el viaţa plină de libertate începea din nou, şi nu avea nici cea mai mică dorinţă să revină acasă. Ce mai, Dumnezeu însuşi, cum se spune, îi poruncea să dea frâu liber năravului. Şi aventurile se ţineau una după alta, şi vesele, şi mai puţin vesele. Într-un cuvânt, Stempeniu avea micul lui univers ferecat şi, oricât ar fi încercat Freidl să pătrundă acolo, pentru ea intrarea fusese închisă pentru totdeauna. Avusese chiar o tentativă de a-l cumpăra pe Mehcea-toboşarul, dar fără noroc. În micul său univers, Stempeniu era un alt om, care nu semăna deloc cu acel Stempeniu care trăia sub acelaşi acoperiş cu Freidl.

XVIII
Iubirea se aprinde

Stempeniu trăia în micul lui univers ridicat pentru sine. Un loc din ce în ce mai mare, aproape cel mai important loc din viaţa lui, începu să fie ocupat de Rohele. Scrisoarea pe care i-o aruncase pe fereastră fusese scrisă cu sinceritate, din tot sufletul, pentru că Stempeniu se îndrăgostise de Rohele din clipa în care o văzuse la nunta fiicei lui Benzion Glock.

Lui Stempeniu nu-i venise ideea să-i scrie o scrisoare chiar în acel moment. Trecură câteva zile înainte ca focul aprins în inima lui de ochii albaştri ai lui Rohele să devină un adevărat rug strălucitor. Atunci, fără putinţa de a se mai stăpâni, se încuie la el în cameră, unde de regulă transcria note, şi, cu acelaşi toc, pe aceeaşi hârtie de portativ, scrise epistola pentru Rohele.

Stempeniu se chinuise ceva la scrisoare, nu-i ieşise din prima. Învăţase de unul singur, nu mersese la şcoală. Nu e de mirare că nu se prea pricepea la scris.

Apoi purtase scrisoarea în buzunar zile la rând şi nu găsise nicio formă de a i-o transmite lui Rohele. Când umbla prin străini, mesager în asemenea cazuri era Mehcea-toboşarul, dar aici, în apropierea lui Freidl, poştaşul acela nu era unul sigur.

Stempeniu abia aştepta ziua de sâmbătă. Se găti ca o fată mare, îşi puse o pălărie înaltă – ultimul răcnet al modei de atunci – şi ieşi, aşa cum făcea mereu sâmbăta, să se plimbe pe strada Berdicev, sperând s-o întâlnească acolo pe Rohele. Vai! Multe fete şi tinere soţii trecură prin faţa ochilor lui Stempeniu. Unele, cu obrajii în flăcări, îl priveau şi zâmbeau. Erau toate

acolo. Una singură lipsea: Rohele. Scrisoarea nu-i dădea pace lui Stempeniu. O forţă de nestăpânit îl atrăgea către Rohele.

„Trebuia să trec pe strada lui Iţac-Naftolea. Poate o întâlneam acolo…“, îşi spunea Stempeniu. Şi, fără să se grăbească, se apropie de fereastra la care se afla Rohele, cufundată în gândurile sale şi cântând cântecelul deja ştiut:

Sunt singură, mereu singură,
Ca o piatră mută –
Nu am cui spune o vorbă…
Vorbesc singură,
Tânjesc singură
Că nu am cui spune o vorbă…

Când auzi neobişnuitul salut, „Vă felicit cu ocazia zilei de sâmbătă“, şi îl văzu pe Stempeniu în faţă, Rohele mai întâi îşi spuse că este un vis (doar îl visase deja pe Stempeniu de câteva ori). Dar, după ce desfăcu hârtia de portativ şi citi epistola, se ridică, privi pe fereastră şi spuse încetişor:

— Ce noroc pe capul lui că a plecat! L-aş fi muştruluit cum se cuvine! Uite ce mai belea!

Rohele, supărată, vru să arunce pe fereastră epistola lui Stempeniu. Dar se răzgândi, o mai citi o dată şi, după ce o făcu sul, o ascunse în buzunar.

Încă stăpânită de mânie, se decise totuşi să-l vadă cu orice preţ între patru ochi şi să-l întrebe ce înseamnă asta. Cum să numească gestul lui? Cum de îndrăzneşte? Cine e el să-i scrie ei bileţele?

Şi Rohele începu să se gândească şi să socotească cum să facă să se întâlnească cu Stempeniu într-un loc în care să nu-i audă nimeni. Şi i se năzări o idee strălucită.

XIX

Rohele cumpără un colier de la Freidl, soţia lui Stempeniu

— Ştiţi ce, soacră? Dacă nu ar costa mult, nu m-aş da în lături să cumpăr un şirag de perle, unele mari.

— Ei, spune şi tu, Rohele, de câte ori ţi-am spus: du-te, fetiţă, la Freidl, la soţia lui Stempeniu; acolo o să găseşti tot ce-ţi doreşte sufleţelul. Dacă vrei, o prindem acum. Mie îmi vinde mai ieftin.

Freidl lua adesea coliere ca amanet şi, încet-încet, începuse să le vândă. Când primea de la datornicele sale acele coliere aproape gratis, ea, fireşte, le vindea mai ieftin decât orice altă negustorească. Treptat, Freidl prinse gustul şi începu serios să facă comerţ cu Berdicev şi Brodî. Toată Mazepovka ştia că un şirag bun de perle poate fi găsit numai la soţia lui Stempeniu.

Nu putem însă să nu ne întrebăm de unde căpătase Freidl asemenea pricepere la comerţ, asemenea abilităţi de a se descurca cu cumpărătorii, asemenea artă de convingere.

Dvosia-Malka păşi cu nora în casa lui Stempeniu, iar Freidl le salută zgomotoasă.

— Ce-mi văd ochii? Ce mai faceţi, Dvosia-Malka? Ştiţi, de mult abia aştept sosirea dumneavoastră.

— A mea? De ce, Freidl?

— De ce, întrebaţi? Aveţi un an deja de când ascundeţi o asemenea comoară în casa dumneavoastră! Să fi trecut măcar o dată cu nora, să

alegeţi ceva potrivit pentru o asemenea frumuseţe. Pfui, Dvoika-Malka, nu e frumos! Vă jur, mi-e ruşine pentru dumneavoastră.

— Aveţi de o mie de ori dreptate, Freidl, draga mea! Dar judecaţi şi dumneavoastră, sunt eu vinovată că nora mea nu vrea niciun colier? Oricât am rugat-o, degeaba.

— Am trăit să o văd şi pe asta! Cum vine asta „nu vrea“? Deci nu aţi putut s-o convingeţi. Poate că eu o să am mai mult noroc.

Freidl deschise supusă un cufăr mare verde şi, şirag după şirag, începu să scoată şi să pună pe masă tot felul de coliere. Oferind marfa cumpărătoarei, ea, ca o târgoveaţă împătimită, o însoţea de o furtună de laude şi urări de bine.

— Ştiţi, Dvosia-Malka, dacă doriţi să mă ascultaţi, aş sfătui-o pe nora dumneavoastră să ia, priviţi, colierul acesta, numai acesta! Jur, n-o să mai vedeţi nicăieri asemenea perle autentice de Orleans! Să nu am parte de durere şi necazuri, şi dumneavoastră la fel. Vă rog, vă implor, se întoarse ea spre Rohele, încercaţi colierul acesta. Jur pe Dumnezeu, aşa se cere să fie împodobit gâtul dumneavoastră alb! Purtaţi-l sănătoasă! Să dea Domnul ca soacra dumneavoastră să poată peste un an să vă cumpere cel puţin cinci şiraguri de asemenea perle mari! Ce bine vă mai vine! Ei, spuneţi şi dumneavoastră, Dvosia-Malka, doar vă pricepeţi la perle: ce bine-i vine la faţă colierul, Doamne, Dumnezeule!

Spunând aceste cuvinte, Freidl apucă din cufăr mica oglinjoară şi se aşează cu ea în faţa Rohelei. Ochii verzi îi străluceau de mulţumire, iar pe frunte, din prea multă osârdie, cuviosenie şi măgulire îi apăruseră broboane de sudoare.

— Dar Stempeniu al dumneavoastră o ştie pe-a lui, remarcă Dvosia-Malka, făcând un semn cu mâna spre camera alăturată, de unde răsunau sunte fermecătoare.

— Da, cântă, răspunse Freidl, arătând cumpărătoarelor colierele achiziţionate de curând.

Între Freidl şi Dvosia-Malka se porni o discuţie lungă, obişnuită între două negustorese, când vine vorba de comerţ.

Rohele şedea într-o parte, neinteresată de discuţia soacrei cu Freidl. Ea auzea altă discuţie, asculta un alt glas, alte vorbe. Fiecare sunet pe care Stempeniu îl scotea din vioară pătrundea adânc în inima Rohelei. Se ridică din loc numai când vioara încetă şi Stempeniu îşi făcu apariţia în uşă. Privirile li se întâlniră, sângele li se ridică în obraji. Stempeniu se opri în uşă ca trăsnit, ţintuit acolo. Rohele, fără să-şi poată lua ochii de la el, îi spuse soacrei că e timpul să plece acasă. Dvosia-Malka începu să se agite frângându-şi mâinile.

— O, trăsni-m-ar fulgerul! Uite ce-am mai stat la palavre! Ei, Freidl, uite, cât îmi luaţi pentru şiragul acesta? E păcat să-mi cereţi prea mult, Freidl. Cu mine să negociaţi cinstit.

— Cinstit, cinstit, Dvosia-Malka, să-mi stea dumicatul în gât dacă mint! Sosia mi-a dat chiar pentru şiragul acesta optsprezece ruble, vă jur pe sănătatea mea şi a soţului meu. Dar una e Sosia, alta e Dvosia. Într-un cuvânt, iau de la voi cincisprezece ruble de argint. Şi să mă pedepsească Dumnezeu – să-mi pierd toată averea! – dacă o să câştig, Dumnezeule milostive, din asta vreo copeică!

— Cincisprezece nu, dar douăsprezece vă dau, Freidl. Douăsprezece ruble peşin.

— Ei, ce spuneţi, Dvosia-Malka, să vă dea Dumnezeu sănătate! Să nu vă târguiţi de dragul a tot ce e sfânt! exclamă pătimaşă Freidl, apucând mâinile cumpărătoarei, de parcă se pregătea să joace cu ea „Dansul cel vesel“.

Între timp Stempeniu şi Rohele apucaseră să schimbe câteva fraze.

— Voiam să vă spun ceva, Stempeniu.

— Şi eu, Rohele.

— Dumneavoastră aţi spus deja.

— Când?

— În scrisoare.

— O nimica toată.

— E mai mult decât ar fi trebuit.

— Nici măcar a suta parte…

— Greşiţi.

— Jur pe viaţa mea, vă duc dorul! Unde putem să ne întâlnim?

— Nu ştiu unde putem să ne întâlnim.

— Oare seara?

— Unde?

— Pe strada Mănăstirii.

— Când?

— Sâmbătă. O să veniţi de pe partea opusă, spre grădina mănăstirii.

— Nu vreau! Nu pot!

— Trebuie, Rohele, vă implor! Veniţi numai pentru o clipă. Să fiţi acolo, pentru Dumnezeu, sâmbătă seara. O să vă aştept.

— N-o să vin.

— O să veniţi, Rohele, o să veniţi!…

— Ei, fiica mea, o strigă Dvosia-Malka, să mergem acasă. Abia am cumpărat pentru paisprezece ruble. Şi nu ştiam, Freidl, că sunteţi o negustorească aşa de abilă.

— Ei, Dvosia, inimioară! Mare meşteră mai sunteţi la târguit, să vă dea Dumnezeu sănătate! La revedere! Toate cele bune! Vă felicit pentru noua achiziţie! S-o purtaţi sănătoasă! S-o rupeţi sănătoasă!

— Vedea-o-aş umblând în cârje! Mi-a stricat tot sângele! îi spuse Freidl soţului după plecarea cumpărătoarelor. Iar nora, viţeaua asta albă, tare bună mai e şi ea! Stă şi tace. I se potriveşte aşa de bine colierul, precum porcului un frâu.

XX
Din nou despre colier

Când Rohele se întoarse acasă cu colierul la gât, soacra, întâi de toate, o duse la Iţac-Naftolea. Pe faţă îi strălucea un zâmbet de încântare, ca şi cum făcuse Dumnezeu cine ştie ce mare invenţie.

— Ia te uită, Iţac-Naftolea, ce colier: tare ieftin, un adevărat chilipir.

Iţac-Naftolea se apropie de Rohele, aproape se lipi de ea, se uită bine la colier cu înfăţişarea unui cunoscător, îşi trase nasul şi, în cele din urmă, întrebă:

— Cât ai plătit?

— Ghiceşte. Doar eşti negustor, uite, ghiceşte, răspunse zâmbind Dvoika Malka.

— Doar nu ştiu dacă ai plătit mult sau puţin.

— Doar ţi-am spus că puţin, catârule ce eşti, mai ieftin ca unul furat! Să spunem că mi-am stricat sângele, am strigat de m-a luat răguşeala la escroaca asta, la nevasta asta a muzicantului, umfla-i-s-ar mutra! Ei, ce se mai pricepe să se târguiască! O adevărată negustorească de la bazar. Dracu’ ştie unde şi când a învăţat! Are o limbă, de parcă e balama! Scoate foc pe gură. Se zbate ca ştiuca în plasă când vorbeşte cu cumpărătorul, s-o ia dracu’ pe nevasta asta a lui Stempeniu!… Ei, ce taci aşa, Iţac-Naftolea? Spune, care e, după tine, preţul acestui colier. Să auzim ce mare preţuitor mai eşti.

— Preţul acestui colier, începu Iţac-Naftolea apucându-se cu mâna de barbă, un asemenea şirag de perle trebuie să coste nici mai mult nici mai puţin – ia stai puţin, lasă-mă să-l preţuiesc cum trebuie, doar nu e mare lucru să greşeşti!… Zici că e ieftin, da? Ieftin? Hm… dacă într-adevăr e

ieftin, atunci trebuie să fi plătit pentru şiragul acesta nu mai puţin decât cinci şi jumătate, iar preţul ei adevărat e de şapte ruble de argint.

— Prostule! spuse parcă din puşcă Dvosia-Malka.

Iţac-Naftolea chiar tresări şi sări într-o parte.

— Prostule ce eşti! Cap de măgar! Pentru un asemenea şirag de perle cinci şi jumătate? Vită fără creier! Şi un mut putea să spună mai bine asta!… Ai ochi sau nu? Na, uită-te mai bine, prostu’ dracului!

Şi, luând-o de mână pe Rohele, Dvosia-Malka o duse din nou lângă Iţac-Naftolea, ridicându-i capul – „Admiră“, cică, „ce lucru ieftin!“, şi continuă să-l împroaşte pe soţ cu ocări şi răutăţi.

Sărmanul Iţac-Naftolea clipea din ochişori trăgându-şi nasul, temându-se să mai scoată vreun cuvânt. Dar chiar în acel moment soarta i-l trimise în ajutor pe fiu, care tocmai venise de la plimbare cu veşnicul lui baston în mână. Aşa că fu rândul lui Moişe-Mendl să evalueze perlele de la gâtul zvelt, alb ca zăpada al soţiei sale. Şi el stabili exact că preţul acelui şirag este, fără exagerare, de trei ruble.

Dvosia-Malka fu cuprinsă de o asemenea mânie, că începu chiar să plângă, de necaz că nimeni nu apreciase cum trebuie o asemenea cumpărătură ieftină, şi de ură pentru nevasta lui Stempeniu, care o înşelase aşa de lipsită de conştiinţă.

— Tare mare evaluator mai eşti şi tu, dă-mi voie să-ţi spun! urlă Dvosia-Malka spre fiu. La fel de bun cunoscător ca tăticu’! De ce trei ruble, fiule? De ce nu mai ieftin?

— Păi pentru că preţul lor maxim e de trei ruble. Sunt mărgelele cele mai obişnuite din sticlă! Mamă, am văzut la viaţa mea perle. Imaginează-ţi, nu o dată am avut ocazia să văd un şirag de perle, de perle adevărate.

Toată ziua cei trei s-au certat şi s-au înţepat pentru colier.

— Dacă mi-ar fi tras un glonte în inimă, se plângea Dvosia-Malka, mi-ar fi fost mai uşor decât să aud prostia asta. „Cinci şi jumătate!“ Să spunem că escroaca asta, negustoreasa asta, dar-ar dracii şi s-o sugrume chiar în clipa asta, m-a păcălit, deşi până acum nimeni nu m-a păcălit vreodată. Ei, dracu’ s-o ia pe asta, pe nevasta lui Stempeniu, să fie de trei ori blestemată

împreună cu Stempeniu al ei! Dar ce se să zgândăre rana şi să spună un asemenea preţ? „Cinci şi jumătate!“ Cinci duzini şi jumătate de buboaie în ficatul ei şi cinci săptămâni şi jumătate s-o ţină frigurile! O să-i smulg din mâini bănuţii mei, ca din colţii unui câine! O să-i smulg, puteţi fi siguri! Dar cum de-şi permite omul acesta să spună „cinci şi jumătate“?!

Rohele găsi toată scena aşa de respingătoare, că înainte de culcare îşi dădu jos colierul şi-l băgă la fundul cufărului, cu dorinţa fermă de a nu-l mai purta vreodată. Desigur, cel mai ofensator lucrul era faptul că Moişe-Mendl se certase cu mămica toată ziua pe tema colierului, iar ei, lui Rohele, nu-i acordase nici cea mai mică atenţie, nici nu o felicitase cu prilejul noii achiziţii. Toată ziua o împinseseră de la unul la altul, ca pe o vacă la târg. Fiecare trăgea de gâtul ei, pipăia colierul, dar despre ea uitaseră de tot.

Fără să fie prea ranchiunoasă din fire, incapabilă, după cum părea, să se supere, de data aceasta ardea de mânie faţă de toţi, mai ales faţă de soţiorul ei. Dar soţiorul mâncă în linişte şi după aceea plecă imediat la sinagogă. Şi pentru că la sinagogă în seara aceea avea loc o slujbă, el, cum se întâmpla adesea, rămase acolo aproape până în zori.

Rohele era foarte supărată, clocotea de furie. Faţa îi ardea, capul aproape îi plesnea de durere, iar urechile îi ţiuiau. Nu înţelegea nici ea ce i se întâmplă… Nici nu se atinsese de cină în seara aceea. Soacra, ca de obicei, nu-i dădea pace. De ce nu mănâncă nimic? De ce nu bea? Dar de data aceasta niciun cuvânt nu ajuta. Cu ochii în lacrimi Rohele se duse la ea în cameră, se dezbrăcă repede, se aruncă pe pat şi din ochi imediat începură să-i curgă lacrimi, lacrimi fierbinţi, şi plânse mult, mult…

XXI
O noapte grea

De ce plângea Rohele? Nu putea nici ea răspunde la întrebarea. Nici nu simţea că plânge. În inima ei de mult se cuibăriseră tristeţea şi durerea şi pe neaşteptate răzbătură la suprafaţă într-un şuvoi nestăpânit de lacrimi. Rohele, cum am mai spus, se simţea singură în casa soţului, era ceva acolo care nu o mulţumea, dar ce anume, nici ea nu ştia, şi nici nu avea de unde să ştie.

Un lucru îl ştia bine Rohele: părinţii o măritaseră şi scăpaseră de grijă! „Au scăpat de grijă!“ – numai gândindu-te la vorbele astea simţi în ce măsură fata, după căsătorie, se rupe de părinţi şi părinţii de ea. Cuvintele „au scăpat de grijă“ sunt auzite mult prea des aproape în fiecare familie. „Au scăpat de grijă!“ – ce jignire, ce ruşine pentru un popor care se mândreşte cu bunătatea lui!…

Cel mai mult o supăra pe Rohele Moişe-Mendl, cu manierele lui şi cu felul în care îi vorbea. Rohele vedea clar cât de neînsemnat e rolul pe care ea, cu toată frumuseţea, bunătatea, cinstea şi fidelitatea faţă de soţ, îl joacă în viaţa lui. Rohele îşi dădea seama că pentru el ea nu înseamnă nimic.

Pe lângă toate acestea, în ultimele zile Rohele parcă se dezlănţuise puţin! Nu era de glumă cum o tulburase, cum îi stricase liniştea Stempeniu! Rohele, cuviincioasa Rohele, în toată viaţa ei nu-şi permisese o abatere de la dogmele credinţei, îndeplinind fără cârtire toate indicaţiile religioase, obligatorii pentru femei. Acum Rohele, virtuoasa, se gândea la un bărbat străin, primea bileţele de la el, se întâlnea cu el şi… nu simţea că are vreo vină. Dimpotrivă, era atrasă de el. Se înţelege, în atracţia aceasta nu vorbim

de o pasiune păcătoasă, nu, voia numai să-l vadă pe Stempeniu şi să-l asculte cum cântă la vioară.

Doamne, cum mai cântă! Cum mai cântă! E gata să nu mănânce, să nu bea, să nu pună geană pe geană, numai să-l asculte cum cântă. Să-l asculte şi… să-l privească… Ah, ochii lui! Te mângâie şi te încălzesc…

Rohele îşi strânge capul cu mâinile. Îi bubuie tâmplele, inima îi bate febril şi o înţeapă, o înţeapă… Nici ea nu ştie ce e cu ea. S-a băgat cu capul în plapumă şi deodată o vede în faţa ochilor pe Hae-Etl, fie-i ţărâna uşoară. Îşi aduce aminte de istoria răposatei Hae-Etl şi a lui Biniomin. Pielea lui Rohele e cuprinsă de friguri. Îşi aruncă plapuma şi aude refrenul cunoscut, cântecul viorii cunoscute de ea. Mai întâi îşi spune că i se pare, dar, cu cât răsună mai departe, cu atât aude mai clar melodia care însoţeşte de regulă rudele după nuntă. Rohele deja nu se mai îndoieşte că e vorba despre aceeaşi melodie şi că e cântată de Stempeniu. Dar cum a ajuns aici? Doar azi nu e nicio nuntă pe strada asta! Nu trebuie să conducă niciun părinte. Şi ce să însemne muzica asta?… Răpăitul tobei se aude din ce în ce mai aproape. Toată orchestra cântă cu patimă. Dar cel mai tare răsună vioara lui Stempeniu; sunetele ei delicate, refrenul ei blând acoperă celelalte instrumente.

Rohele nu mai poate sta în pat. Sare în sus, deschide fereastra şi se apleacă afară pe jumătate. De mult nu-şi mai aminteşte Rohele o noapte aşa fermecată. Luna plină pluteşte pe cerul senin, presărat de miliarde de stele care strălucesc ca diamantele. Ce aer cald, ce aer curat, plin de viaţă! Nicio frunzuliţă nu se mişcă în plopii înalţi înşiraţi pe strada Mănăstirii, ca nişte soldaţi la paradă. Din când în când, dinspre grădina mănăstirii adie mirosul florilor, spre marea bucurie a locuitorilor, căci Mazepovka inspiră ziua alte arome.

Ah, în ce armonie se află Rohele şi această noapte minunată – cu Rohele cea delicată, curată, virtuoasă, cu gâtul ei zvelt alb ca zăpada încolăcit de părul des, blondin, răvăşit. Oare îşi dă seama într-un aşa moment că luna şi autorul acestui roman îi admiră părul? Ochii ei sunt aşa de blânzi şi de albaştri, ca cerul curat, albastru; faţa ei luminoasă e aşa de

minunată, precum noaptea aceasta luminoasă cu lună. Dar Rohele se gândeşte prea puţin la sine. Toate gândurile ei sunt îndreptate acolo de unde se aud sunetele tulburătoare, inima i se smuceşte într-acolo de unde cântă vioara lui Stempeniu.

Muzicanţii cântă ceva trist, parcă e prohodul, în timp ce omul e petrecut pe drumul fără întoarcere. Aşa e scris la noi: prin bucurie să se strecoare hohote de plâns, şi când suntem bucuroşi vărsăm lacrimi. Dar tare trist mai sună melodia nupţială la miezul nopţii, când toată lumea e cufundată în somn şi numai un grup mic de oameni se întorc de la petrecere, cu capetele plecate, impresionaţi de melodia tristă. De unde tristeţea asta? Doar înţelegeţi, au aranjat nunta copilului lor, l-au pus la casa lui, cu voia lui Dumnezeu… Şi au scăpat de grijă…

Într-o asemenea noapte liniştită de vară, vioara lui Stempeniu sună mai puternic decât de obicei, lăsând inima să se zbată tremurătoare, să se topească şi să moară de fericire.

Rohele, dezbrăcată pe jumătate, stă în dreptul ferestrei şi ascultă. Ar fi vrut să plece, să trântească fereastra şi să fugă, dar o forţă necunoscută o ţine pe loc, o atrage ca un magnet. Priveşte în zare şi trage cu urechea la sunetele care vin din acea direcţie, o face cu atâta încordare, ca şi cum nu vioara cântă, se revarsă, ci Stempeniu însuşi stă de vorbă cu ea, adresându-i-se cu o rugăciune tristă şi cu un reproş amar…

Nu numai Rohele ascultă cântecul lui Stempeniu în această noapte luminoasă de vară. Luna, stelele, aerul răcoros, toată natura, tot ce e viu s-a trezit din somn şi a ieşit să vadă cine cântă aşa de frumos în toiul nopţii, de unde vin toate sunetele acestea.

Cântăreţ nocturn, o privighetoare întârziată din grădina mănăstirii, auzind sunetele muzicii, vru să-şi încerce puterile cu vioara lui Stempeniu şi, după obiceiul său, începu să-şi reverse trilul sofisticat. Dar era sfârşitul lui iulie şi privighetoarea nu reuşi să-l întreacă pe Stempeniu: ea, sărmana, îşi pierduse vocea încă de la începutul verii, şi în locul trilurilor delicate scotea numai un piuit jalnic, ca un cantor care îşi forţase vocea după cântările de Anul Nou de la sinagogă… Un cocoş cu gura mare, la auzul

muzicii, îşi spuse că probabil se luminează; începu să-şi agite aripile, cucurigând lung, şi din nou se duse la odihnă, dezamăgit că fusese tulburat degeaba. Câinii de pe strada Mănăstirii, când auziră în toiul nopţii cântarea muzicanţilor evrei, începură să latre după obicei, să urle, dar se potoliră şi ei repede, căutându-şi un loc mai bun de odihnă. Până şi vaca floreană a lui Dvosia-Malka se opri pentru o clipă din rumegat, îşi ciuli urechile şi, asemeni unei mari păcătoase, scoase un oftat greu direct din adâncul pântecelui. Două capre ale vecinilor, care până atunci stătuseră jos, se ridicară îmbulzite de preaplinul sentimentelor, făcură schimb de locuri şi începură să-şi arate una alteia că au coarne. Într-un cuvânt, totul se însufleţise, începuse să freamăte, ascultând muzica în noaptea liniştită, caldă, fermecată de vară.

În acest timp virtuoasa noastră Rohele, ţintuită locului, stătea uimită la fereastră, cuprinsă de tulburare. „Ei, ce mai noapte! Ce mai noapte, Doamne!“ Asculta cu toată fiinţa ei, inspirând cu tot pieptul prospeţimea nopţii. Privea ca fermecată, se uita la cerul albastru şi îşi amintea că, pe vremea când era doar o fetiţă, stătea pe prispă în nopţile întunecoase de vară şi, admirând fâşiile de lumină ale lunii, se juca cu pietricelele cântând:

La miezul nopţii luminează luna,
Lângă uşi îşi revarsă lumina,
Unde Perele plânge singură,
Sărmana de ea!
Şi oftează, şi plânge în hohote,
Sărmana de ea!

Pe atunci cânta fără să priceapă sensul cântecului. Acum înţelegea, deşi nu pe deplin, simţea nu atât cu mintea, cât cu inima. Rohele se simţea ca atrasă şi chemată acolo, în aerul liber. În casă e înghesuială, te sufoci, îşi vine greaţă, vai, ce greaţă îţi mai vine!… Rohele îşi aminti încă un cântecel fredonat în copilărie vara, aşezată pe prag:

Mă aştepţi pe mal,
Mă chemi de acolo, poate,

Vai, ce rău îmi pare că nu pot,
Că nu pot să ajung la tine!
Că nu ştiu să înot,
Iar tu mă chemi, iubirea mea!

Dar el era atât de aproape! Uite-l pe Stempeniu, cu vioara, cu buclele lungi, cu ochii negri înflăcăraţi care o privesc mereu, o mângâie şi o încălzesc. Iar ea nu voia decât să fie alături de el, să-i asculte muzica pentru totdeauna, să-i privească veşnic ochii minunaţi…

Un singur lucru nu putea pricepe Rohele: ce caută Stempeniu acolo, în toiul nopţii? Ce vânt i-a adus pe musafirii de la nuntă? Asta nu putea ea să priceapă, oricât îşi bătea capul. E adevărat, fusese o nuntă, dar pe strada Sinagogii, departe. Cum de ajunseseră acolo musafirii de la nuntă? Rohele află răspunsul doar când îi văzu pe muzicanţi foarte aproape, la doi paşi de casa ei, şi tot neamul, şi pe tinerii căsătoriţi, când Stempeniu, oprit chiar în faţa ferestrei, începu să cânte şi mai abitir ca înainte. Abia atunci înţelese ea ce făcuse Stempeniu: trăsese după el toate neamurile mirelui şi ale miresei, pe toţi musafirii la zece străzi distanţă, şi-i adusese la ea intenţionat… Pentru ce făcuse asta?

În prima clipă Rohele rămase plăcut surprinsă şi inima fu cât pe ce să-i sară din piept de bucurie. Începu să râdă din tot sufletul, un râs contagios, că se sperie de propria-i voce. Şi abia atunci îşi dădu seama că stă la fereastră pe jumătate dezbrăcată, iţită în stradă, lăsând vederii părul despletit. Trânti fereastra şi se aruncă pe pat.

„Vai de mine şi de mine!“ îşi spuse Rohele. „Uite unde poţi ajunge: să uiţi de tine. Să te arăţi noaptea în fereastră unor bărbaţi străini, aproape goală! Să ai gânduri prosteşti, păcătoase despre Stempeniu! Şi nici cu el nu mi-e ruşine! Să tragă după el o mulţime la zece străzi depărtare! Şi pentru ce? Pentru cine? Ce obrăznicie! De unde are omul ăsta o asemenea obrăznicie? O să-i spun, o să-i spun cu orice preţ! Trebuie să-i pun capăt. El şi-a pus în minte să mă distrugă. Trebuie să am o vorbă cu el, o dată pentru totdeauna. Nu degeaba se spune: «Mai bine prima ceartă, decât ultima.» Îmi spune poveşti, «iubire»! E foarte cuviincios, ce să spun… Îmi cere să mă

duc sâmbătă seara pe strada Mănăstirii, acolo trebuie să-mi spună, o să-mi spună tot ce vrea de la mine. Ah, numai de-ar veni mai repede ziua de sâmbătă! O să ascultăm ce-are de zis! O să mă duc, neapărat o să mă duc. De ce să-mi fie frică? Numai de Dumnezeu trebuie să-mi fie frică… Uite belea! Ce arătare! Nu degeaba se spun atâtea poveşti despre el… Dar de ce se leagă de mine? De ce-mi distruge tinereţea? Dar până la urmă cine e vinovat? Eu sunt vinovată. De ce nu i-am tăiat-o atunci? Dacă Moişe-Mendl ar fi fost acasă, i-aş fi povestit tot!… Dar el unde o fi? Oare se gândeşte la mine? Ce-i pasă lui că eu sufăr, că mă chinui?… Ar trebui să mă rog înainte de culcare. Nu e bine să te culci fără să te rogi…“

Pe ajutorul tău mă bazez, Doamne.
Mă bazez, o Doamne, pe ajutorul tău.
Doamne, mă bazez pe ajutorul tău.

Rohele îşi ascunse faţa în pernă, îşi trase plapuma peste cap ca să nu mai audă muzica şi începu să repete rugăciunea cu voce tare : „Pe ajutorul tău mă bazez, Doamne…“

Dar pe fereastră continuau să se strecoare sunetele mângâietoare ale viorii. Apoi se îndepărtară, slăbiră, încet-încet începură să se stingă.

Rohele repetă iar şi iar cuvintele rugăciunii:

Pe ajutorul tău mă bazez, Doamne.
Mă bazez, o Doamne, pe ajutorul tău.
Doamne, mă bazez pe ajutorul tău.

Vioara lui Stempeniu abia se mai auzea. Se stinseră şi ultimele sunete. Ochii lui Rohele se închiseseră, dar buzele încă mai şopteau abia perceptibil:

Pe ajutorul…
Mă bazez…
Pe ajutorul…
Mă bazez…

Şi adormi.

Rohele adormi şi visă că Stempeniu îi pune la gât un colier, în timp ce Freidl îl loveşte cu putere pe socrul Rohelei, Iţac-Naftolea, înveşmântat pentru rugăciune. Moişe-Mendl, beat mort, stă călare pe o lopată, strâmbându-se îngrozitor. În timp ce Stempeniu îi pune colierul la gât Rohelei. Într-o parte stă Hae-Etl, îmbrăcată de sărbătoare, gătită ca o prinţesă şi, cu un zâmbet blând afişat pe chip, aprinde multe, multe lumânări.

— Ce faci, Hae-Etl? întreabă Rohele. De ce aprinzi atâtea lumânări?

— Oare nu ştii? râde Hae-Etl. Doar vine ziua de sâmbătă. E timpul să ne rugăm deasupra lumânărilor de sâmbătă.

Rohele se uită la lumânările care ard puternic, iar Stempeniu continuă să-i pună colierul la gât. S-a apropiat aşa de tare de ea, că îi simte răsuflarea. O priveşte drept în ochi cu o privire tandră, caldă. Rohele tresare, râde şi cântă. Iar Stempeniu tot îi pune colierul la gât.

Deodată lumânările se sting. Dispare şi Hae-Etl, totul în jur devine pustiu. E întuneric, rece ca sub pământ, ca într-un mormânt… Vântul şuieră, urlă, şi de undeva se aude un cântec, un cântec trist. O vioară plânge, o vioară cunoscută, aceeaşi vioară a lui Stempeniu. Muzicantul nu este, dar vioara lui cântă o melodie care seamănă cu rugăciunea tristă de seară din Ziua Judecăţii. I se aud plânsetul şi geamătul. Este Hae-Etl care îşi plânge tinereţea distrusă, goneşte ca un vis şi se plânge de cel drag inimii ei, Biniomin, care a schimbat-o cu alta, a uitat de Hae-Etl a lui, a uitat…

— Vai, mămică! strigă Rohele, trezindu-se şi întorcându-se pe partea cealaltă şi… adoarmind apoi din nou.

Şi are visele cele mai ciudate. Toată noaptea i se năzare întruna, nu, nu i se năzare! Vede foarte clar, simte că Stempeniu stă în picioare lângă ea şi-i pune la gât un şirag de perle… Şi din nou apare Hae-Etl cu lumânări negre în mâini şi plânge, e tristă când citeşte cu voce tare rugăciunea: „Atotputernic Tată Ceresc, împăratul împăraţilor, stăpânitor al stăpânitorilor, unic şi atotprezent din veac în veac! Ascultă şi îndeplineşte ruga noastră fierbinte! Ascultă rugăciunea sufletelor curate care stau în faţa

sfântului tău tron şi te roagă despre milă pentru cei care trăiesc pe pământ şi sunt plini de păcate precum rodia de sâmburi, şi părinţii părinţilor noştri…“

Hae-Etl spune rugăciunea cu voce tare. Plânge, varsă lacrimi fierbinţi, îşi deplânge soarta şi dispare pe neaşteptate…

XXII
Flacăra se aprinde şi mai tare

În Mazepovka se află o mănăstire ridicată, aşa cum se spune, încă din vremea lui Mazepa. Un zid de piatră înalt şi alb înconjoară mănăstirea din toate părţile şi adăposteşte aproape trei sferturi din orăşel. Pe o latură, în nişele zidurilor sunt ridicate cele mai mari prăvălii ale orăşelului, iar pe cealaltă latură – beciurile. Legenda spune că în trecut acolo îşi ascundeau haiducii armele. Acum se depozitează acolo mere şi alte fructe. A treia latură a zidului e acoperită de plante căţărătoare şi e protejată de plopii înalţi care cresc în grădina mănăstirii. Pe cea de-a patra parte a zidul e descoperită cu totul – stucatura a căzut în multe locuri, în altele lipsesc cărămizi. Stricăciuni care ar fi trebuit de mult să fie reparate. De partea cealaltă a zidului se înghesuie case şi căsuţe, curţi şi curţişoare locuite de evrei şi alte neamuri. Strada îngustă dintre această parte a zidului şi căsuţele de vizavi se numeşte „a Mănăstirii“.

Aici, în colţul străzii, sub plopii care se înalţă deasupza zidului mănăstirii, a avut loc întâlnirea dintre îndrăgostiţii noştri, Rohele şi Stempeniu.

Cititorul, obişnuit cu „romanele extrem de interesante“, probabil că a fost nevoit să îndure multe citind romanul nostru, în care nu sunt nici scene sfâşietoare, nici aventuri care să-ţi taie răsuflarea. Nimeni nu se împuşcă, nimeni nu ia otravă. Nu sunt nici conţi, nici marchizi. În locul lor apar oameni simpli – nişte muzicanţi şi femeile cele mai obişnuite. Acest cititor aşteaptă, desigur, cu nerăbdare seara de sâmbătă, când pe strada Mănăstirii se va desfăşura o scenă interesantă, picantă. Totuşi, trebuie să-l previn pe cititor că îl aşteaptă o mare dezamăgire: nu va avea loc niciun fel de scenă

pasională, pentru că Rohele a venit aici nu ca o uşuratică, Doamne fereşte, care arde de nerăbdare să se înfrupte din cupa plăcerilor la adăpostul nopţii, Doamne iartă-mă!… Ea a venit numai să întrebe cum de a îndrăznit el, Stempeniu-muzicantul, să-i scrie ei, nurorii lui Iţac-Naftolea, soţiei lui Moişe-Mendl, o scrisoare, şi mai ales o aşa scrisoare?

— Trebuie să-l mustrez cum trebuie! îşi spunea Rohele. O să-i spun clar şi hotărât, o dată pentru totdeauna: „Mai bine prima ceartă, decât ultima.“

Gândul acesta nu-i trecuse prin cap aşa… deodată. Toată săptămâna se gândise la asta, mai ales în ultima zi a săptămânii, sâmbătă.

Doamne, cât s-a chinuit ea în acea zi, ce luptă a dus ea cu ispita. Nu, cuvântul „ispită“ nu se potriveşte aici pe de-a-ntregul. De unde, hodoronc-tronc, să apară ispita în inima unei femei evreice cuviincioase, care nu a citit niciun fel de roman şi nu are nicio idee despre aventuri amoroase? Singura poveste de dragoste de care auzise era a răposatei sale prietene, Hae-Etl, fie-i ţărâna uşoară, despre care am povestit deja. Şi atunci, de unde apăruseră ispita, iubirea? Prostii! Dacă ar fi fost fată mare, atunci era cu totul altceva. Fata e, cum-necum, o pasăre liberă, părul îi este neacoperit, e stăpână peste viaţa ei. Dar cum poate o femeie măritată, cuviincioasă, şi încă de familie bună, cum îndrăzneşte să se gândească la un alt bărbat? Era nemulţumită cu ea însăşi, era gata să se facă fărâme, nu-şi găsea loc: ba se arunca pe pat, ba sărea în sus, parcă delirând, şi voia s-o ia la goană, fără să ştie unde… Îi era rău, îi venea să vomite, uite, uite, acum o să-i sară sufletul… Se agita dintr-odată, lua în mână *Taych-Humeş*[16], o deschidea repede şi dădea de următoarele rânduri : „Şi Dina, fiica Liei, a ieşit să se uite la fetele din sat şi a văzut-o Şem, fiul lui Hamoyr, şi a posedat-o cu forţa. Şi i s-a lipit sufletul lui de Dina. Behas scrie: «Şem a convins-o.»“

Rohele se uitase în Biblia pe care i-o dăruise soacra încă de pe când era logodnică, dar gândurile ei erau departe, pe strada Mănăstirii, acolo unde Stempeniu promisese să o aştepte sub plopi şi el, desigur, avea s-o aştepte. Şi cum îi apărea în minte Stempeniu, cum se simţea atrasă de el fără cale de întoarcere.

— Vreau numai să-l întreb ce vrea de la mine, de ce îmi prăpădeşte soarta?

Şi Rohele îşi aduce din nou aminte de prietena sa, Hae-Etl. Cum a mai suferit ea, sărmana, din cauza lui Biniomin!… Dar Hae-Etl era verişoara lui Biniomin, şi mai era şi fată mare. Însă ea, Rohele, e „femeie măritată“. (Cât de aspru e sensul acestor cuvinte pentru o evreică!) Dar el! Cine este el? Un muzicant! Ce pot avea ei în comun? Cine e el să-i scrie scrisori? Ce îndrăzneală! Ce obrăznicie! Dar cum de îndrăzneşte?

— Nu! spuse Rohele cu hotărâre. Fie ce-o fi, o să-i spun! De ce să-mi fie frică? O să vorbesc cu el deschis. O să mă duc acolo… N-o să mă vadă nimeni. O să dau fuga pentru o clipă. Doar nu e departe, uite aici, peste drum.

Rohele se uită prin fereastra deschisă la strada Mănăstirii. Vede şirul de plopi zvelţi, mândri, ascultă ciripitul păsărilor din grădină. Şi gândul o poartă acolo, unde, peste o oră, poate şi mai devreme, o să-l vadă pe Stempeniu, o să stea de vorbă cu el între patru ochi. Inima îi bate, se agită, şi – trebuie să spunem adevărul! – clipele curg foarte greu. Abia aşteaptă să se facă seară, când soţul şi socrul o să se întoarcă de la sinagogă şi o să înceapă să se bucure de ziua de sâmbătă, iar soacra, după ce îşi va da jos hainele de sărbătoare, va începe să se agite cu samovarul şi borşul. Atunci Rohele o să-şi pună şalul pe cap şi o să se strecoare încetişor din casă, chipurile, la plimbare. Cine o să-i observe lipsa? Ea se va duce acolo unde… Doamne, ce mai tremură toată! Ce-i mai ard obrajii! Dar inimioara, sărmana inimoară! Uite, uite, o să-i sară din piept!… Din clipă în clipă este tot mai mult atrasă acolo, la el. Nu mai are putere să se gândească la nimic altceva. Nu vede nimic în afara plopilor înalţi de pe strada Mănăstirii şi a lui Stempeniu cu ochii lui de foc; nu aude nimic în afară de ciripitul gălăgios al păsărilor din grădina mănăstirii şi de interpretarea fără egal a lui Stempeniu.

Un singur gând o stăpânea pe Rohele, îndemnând-o într-acolo, la Stempeniu. Să fie cu el! Şi nu exista forţă în lume care să o poată împiedica.

16 *Pentateuhul*, primele cinci cărţi ale Bibliei.

XXIII
Focul a izbucnit şi s-a stins imediat

Cum se lăsă seara, Stempeniu îţi trimise muzicanţii la Zmires[17], iar el, doar de formă, luă vioara, ca Freidl să creadă că se duce cu ei la mireasă. Dar, după ce ieşi din casă, îi dădu imediat vioara lui Mehcea-toboşarul şi o porni repede spre strada Mănăstirii. Mergând în sus şi în jos pe la umbra copacilor, se oprea adesea şi se uita acolo de unde trebuia să se apropie frumoasa Rohele. Nu se îndoia că va veni. Inima îi şoptea că o să vină. Citise asta clar în ochii ei, în ziua în care venise la Freidl să cumpere colierul.

Aşteptările lui Stempeniu nu fură înşelate. Nu trecu niciun sfert de oră, când în capătul străzii îşi făcu apariţia o femeie cu batic alb pe cap. Mergea repede, privind speriată în jur. Baticul alb era tras până peste ochi. Era cuprinsă toată de emoţie: mâinile îi tremurau, dinţii îi clănţăneau, pieptul i se ridica repede. Se opri pentru o clipă, aruncă o privire în jur şi, după ce îl văzu pe Stempeniu, se îndreaptă repede spre el.

— Am venit să vă întreb cum de aţi îndrăznit!…

— Rohele, te rog, nu mi te adresa cu „dumneavoastră“! Spune-mi „tu“, o rugă Stempeniu, apucând-o de mâini şi privind-o fix în ochi.

Rohele văzu în privirea lui chiar strălucirea acelor stele care priveau din cerul albastru-închis, în noaptea fermecătoare de vară.

Bărbaţii din Mazepovka cântaseră deja rugăciunea despre ziua obişnuită ce venea, cântaseră slavă lui Ilia-prorocul şi, oftând şi gemând cu gândul la timpurile nefericite, visau la soarta acelui cuvios care avusese norocul să-l vadă cu ochii lui pe prorocul Ilia şi să-i strângă mâna… Femeile din Mazepovka îşi dăduseră jos de pe cap acoperămintele de

sărbătoare, şi-şi scoseseră hainele de sărbătoare şi pietrele preţioase, apucându-se de munca obişnuită din casă. Într-un cuvânt, Mazepovka era ocupată cu petrecerea „împărătesei sâmbătă“. Şi nimeni în toată Mazepovka nu se gândea că în clipa aceea cuviincioasa Rohele, nora Dvosiei-Malka, stă de vorbă pe strada Mănăstirii cu muzicantul Stempeniu despre lucruri care nu au nimic de-a face cu buna cuviinţă.

Numai cerul albastru, stelele strălucitoare, plopii înalţi ai mănăstirii şi păsările nopţii care se cheamă una pe cealaltă, numai ele erau martorii acelei întâlniri. Nimeni, în afară de ei, nu se gândea că în noaptea aceea minunată, plină de farmec, la umbra plopilor mănăstirii, pe strada creştină, alături de Stempeniu, Rohele trăia fericirea care o făcea să uite de toate pe lumea asta. Acolo, în sânul naturii binecuvântate, se simţea aşa de bine, ca niciodată în viaţă… I se părea că îi cresc aripi şi, ca o pasăre liberă, poate să plutească în văzduh.

Stempeniu se trase şi mai aproape de Rohele şi-i puse mâinile pe umeri. Ea tresări, vru să se tragă la o parte, dar nu făcu asta. Numai se uită la el şi în genele ei lungi luciră două lacrimi.

— De ce plângi, Rohele? întrebă Stempeniu, ştergându-i lacrimile.

— Ah, Stempeniu, mă simt aşa de bine aici, lângă dumneavoastră… lângă tine, Stempeniu! De ce eu… de ce eu nu…

— Nu eşti a mea, vrei să spui? Eşti a mea, Rohele, a mea!

— A ta, Stempeniu? Cum se poate aşa ceva?

— Eşti a mea, a mea, pentru că eu sunt al tău, al tău cu totul, pentru totdeauna, până la ultima suflare, până în mormânt! Viaţa mea! Bucuria mea!

— Şi Biniomin spunea aşa, se jura, dar, în realitate…

— Care Biniomin? spuse Stempeniu uimit şi se uită la Rohele aşa cum te uiţi la un copil drag care bâiguie cine ştie ce prostie. Despre care Biniomin vorbeşti, sufletul meu?

— Biniomin, vărul prietenei mele Hae-Etl. Ea a avut, orfana Hae-Etl, un văr care se numea Biniomin. Se înţeleseseră să se căsătorească. El i-a promis, s-a jurat pe toate cele sfinte, dar, de fapt… Doamne, ce sfârşit trist!

A murit sărmana Hae-Etl, fie-i ţărâna uşoară!… Biniomin era pentru ea mai scump decât viaţa, ea murea de dorul lui. Chiar ea mi-a povestit despre asta. E ca vie în faţa ochilor mei şi mi se năzare adesea, parcă stă pe pervazul meu, îmi ascultă cântecele, plânge şi mă previne: „O, să nu-i crezi pe bărbaţi! Nu poţi să-i crezi!“

Rohele povesteşte despre prietena ei răposată, orfana Hae-Etl, iar Stempeniu între timp îi sărută mâinile, o îmbrăţişează, o priveşte în ochi… Rohele continuă trista poveste a lui Hae-Etl care s-a strins ca o lumânare, din iubire pentru scumpul ei, dragul ei Biniomin…

Hae-Etle e deja de câţiva ani în mormânt, dar Rohele o ţine bine minte. Răposata ei prietenă apare adesea în visul ei… Şi acum i s-a năzărit deodată că Hae-Etl, într-un giulgiu alb, se uită la ea de sus, de deasupra zidului mănăstirii, şi, arătând spre Stempeniu, dă din cap, de parc-ar spune: „Ce faci tu aici?“

— Rohele, viaţa mea, ce rost are să-mi vorbeşti despre asta? De ce să ne amintim în noaptea asta de asemenea lucruri? Priveşte mai bine la mine cu ochii tăi minunaţi, luminoşi! Strălucesc precum două diaman…

Nu apucă să termine ultimul cuvânt, că Rohele i se smulse dintr-odată din braţe aşa de repede, că Stempeniu se sperie.

— Doamne Dumnezeule, Rohele, ce s-a întâmplat?

Vru din nou s-o ia de mână, dar fata nu se lăsă. Tremurând din tot trupul, ea şopti:

— Vezi, uite-o! Uite-o, stă acolo! Se uită aici, chiar la noi!…

— Cine stă? Unde stă? Despre ce vorbeşti, Rohele? Sufletul meu, vino la mine, dă-mi mâna!…

— Ah, lasă-mă, lasă-mă, Stempeniu! Lăsaţi-mă! Vedeţi? Uite, e acolo ceva alb… Vai, ea e, Hae-Etl! Hae-Etl!… Lăsaţi-mă! Lăsaţi-mă! Cum de îndrăzniţi? Noapte bună… noapte…

Şi Rohele dispăru în umbra copacilor. În faţa ochilor lui Stempeniu mai licăriră marginile şalului ei, ca două aripi albe. Aşa dispare un înger bun, aşa se risipeşte un vis dulce…

După ce ajunse în fugă acasă, Rohele vru să recunoască, să spună tuturor cu voce tare unde fusese şi cu cine vorbise. Dar găsi toată familia la masa la care pufăia marele samovar. În plus, mai erau prezenţi nişte musafiri şi toţi erau ocupaţi cu discuţii serioase de afaceri. Aşa se stabilise din vechime la evrei: în seara de sâmbătă se adună la cineva şi, după odihnă, timp de o zi şi o noapte, vorbesc despre afaceri, despre viitorul iarmaroc, despre politică, de una, de alta.

— Nici nu mă gândesc să-mi fac rost de un cort pentru iarmaroc, spuse un târgoveţ gras de textile. Să le înghită pământul, iarmaroacele astea! Le ştiu eu, nu merg pentru prima dată la iarmaroc. Nu primeşti de la ele nimic în afară de nemulţumiri şi necaz.

— Păi de ce, protestă Dvosia-Malka cu mâinile încrucişate pe piept. Chiar aşa, nu înţeleg, reb Iudl, de ce sunteţi aşa de nemulţumit de iarmaroace. Mi se pare că la iarmarocul trecut dumneavoastră, să nu vă fie cu deochi, aţi făcut aşa de vioi comerţ, dar-ar Domnul ca nici prietenii noştri să aibă rezultate la el. Mi se pare că toată ziulica aţi adunat bănişori.

— Tu spui mereu „să aduni bănişori“, o întrerupse Iţac-Naftolea fără să se uite la soţie şi continuând să facă socoteli la abac.

— Iar eu mi-aş dori, se băgă în vorbă Moişe-Mendl, privind în registrul deschis, ca iarmarocul de poimâine o să fie nu mai puţin bun decât cel de anul trecut. Nu înţeleg, de ce să ascundem asta.

— Tocmai de asta e vorba, răspunse Iudl, nu doriţi deloc să-l credeţi pe om. Dumneavoastră vedeţi în prăvălia altuia zeci de cumpărători care numai îşi aruncă ochii să vadă pe ce să pună mâna şi deja vi se pare că omul câştigă bani, şi deja îl invidiaţi.

— Ştiţi ce, reb Iudl, zise un tânăr ce privea strâmb de ambii ochi, să-l ia dracu’ de iarmaroc! Mâine avem în faţă o zi lungă, vă rog să mă credeţi, iarmarocul acesta o să ne scoată de trei ori sufletul! Să vorbim mai bine despre altceva.

Şi se legă o discuţie animată despre tot felul de lucruri mărunte, despre treburile de la sinagogă, despre chestiuni laice, ei, şi, se înţelege, despre război.

Larmă, vuiet, nori de fum de tutun amestecaţi cu aburul samovarului care şuieră vesel. Soba din bucătărie e tare înfierbântată: acolo se pregăteşte borşul cu măruntaie de gâscă pentru „petrecerea împărătesei-sâmbătă“…

— Rohele, unde ai fost? o întrebă pe noră Dvosia-Malka.

— Aici, aproape. Pe strada Mănăstirii.

— Ei, cum e acolo, afară? Vremea e frumoasă? Să dea Domnul să ţină aşa până la încheierea iarmarocului. De ce ai pălit aşa, Rohele? Te doare capul, da? Du-te mai bine în camera ta, întinde-te puţin.

Toţi se întoarseră, se uitară la faţa palidă a Rohelei şi deciseră unanim că s-a aprins din cauza samovarului.

Rohele se duse la ea în cameră, se întinse în pat. În salon, între timp, începu o nouă discuţie, despre dioxidul de carbon. Aşa un flecuşteţ, dacă putem spune, o prostioară, şi, ca să vezi! De câte ori se întâmplase ca oamenii să moară asfixiaţi de fumul acela. Unul dintre musafiri povesti că odată, în casa răposatului său bunic, o familie întreagă fusese cât pe ce să ajungă pe lumea cealaltă din cauza acelui gaz. Un altul spuse o istorie şi mai cutremurătoare, despre cum familia unchiului său fusese cât pe ce să se otrăvească cu un peşte care se numeşte „mreană“, şi cu greu fuseseră salvaţi. Un al treilea spuse poveşti sofisticate despre duhuri ale casei, vrăjitori, draci şi alte necurăţenii. Povestiră, povestiră, până ce ajunseră să vorbească despre moarte.

— Despre orice am vorbi, exclamă unul dintre musafiri, nu putem evita discuţia despre moarte.

Moişe-Mendl fredona între timp „Ilia prorocul“:

— „Ilia prorocul“ trebuie să ne uităm… „Ilia din Tişbi…“ ce face… „Ilia din Ghilod…“ credincioasa mea…

Se ridică de la masă şi se duse la Rohele.

17 În seara ultimei zile de sâmbătă înainte de nuntă, fetele, după un obicei vechi, se adunau la viitoarea mireasă să danseze. Obiceiul acesta se numea „Zmires“ (cântare), iar în alte locuri pur şi simplu „serile de sâmbătă“. (N. a.)

XXIV
Rohele revine pe calea cea dreaptă

— Ajutaţi-mă! se auzi pe neaşteptate un strigăt.

Toţi dădură fuga în camera Rohelei. Ea stătea culcată, întinsă pe pat, cu capul pe spate… Lângă ea, mai mult mort decât viu de spaimă, stătea Moişe-Mendl .

— Ce s-a întâmplat? Despre ce este vorba? Leşin? Apă! Mai repede, nişte apă!

— Apă! Apă! strigară toţi într-o voce, dar nimeni nu se mişcă din loc.

— Vai, să mă trăsnească fulgerul! îşi plesni palmele Dvosia-Malka.

Aduse repede o cană cu apă, îşi umplu gura şi stropi faţa palidă, ca de moartă, a Rohelei.

— Trimiteţi după doctor! strigă Moişe-Mendl cu voce schimbată.

— Doctorul! Doctorul! repetară musafirii privind unii la alţii.

— Legaţi-i mâinile cu baticul şi strângeţi-i nasul!

— Nasul! Nasul! strigară toţi în cor, continuând să stea ţintuiţi locului.

— Aşa, aşa, Dvosia-Malka, mai tare! o îndemnară musafirii pe gazda care se chinuia din toate puterile: îi freca tâmplele nurorii, îi strângea nasul, îi deschidea ochii cu forţa, o stropea cu apă. În cele din urmă reuşiră s-o readucă în simţiri pe Rohele.

Ea se ridică şi privi în jur, ca şi cum s-ar fi trezit din somn.

— Unde mă aflu? Mă sufoc, mă sufoc!

— Plecaţi, vă rog! strigă Dvosia-Malka, conducând spectatorii în salon. O să rămân eu cu fiul meu lângă Rohele.

— Ce s-a întâmplat cu tine, fetiţă? întrebă soacra.

— Ce e cu tine, Rohele? întrebă Moişe-Mendl aplecându-se spre soţie.

— Să plece mama, îi şopti Rohele.

— Mamă, te rog, ieşi, spuse Moişe-Mendl.

După ce-şi conduse mama, el se apropie din nou de patul soţiei.

— Spune-mi ce e cu tine, i se adresă pentru prima dată cu o tandreţe profundă Moişe-Mendl.

— Vai, Moişe-Mendl! Jură că n-o să spui nimănui. Jură că totul va rămâne între noi doi. Promite că o să mă ierţi pentru că, împotriva ta… Dacă nu ar fi fost Hae-Etl, fie-i ţărâna uşoară, dacă Hae-Etl nu mi-ar fi adus aminte… Ah, Moişe-Mendl, dragul meu!

— Rohele, vezi ce zici. Delirezi, ce este? Ce treabă are Hae-Etl? Nu mai e de mult pe lume!

— A venit de multe ori la mine în vis. Dar azi… numai ce… Ah, Moişe-Mendl, apleacă-te mai mult spre mine… mai aproape… uite aşa… Mi-e frică… Mă căiesc… Căiesc…

Rohele se apropie din ce în ce mai mult de soţ, până ajunse în braţele lui. Era întuneric în cameră. Numai o fâşie îngustă de lumină se strecura prin crăpătura uşii care dădea în salon. Rohele şi Moişe-Mendl abia se puteau vedea unul pe altul. Ochii lor se întâlniră, în ei izbucni o mică flacără – aşa se privesc unul pe altul numai îndrăgostiţii fericiţi în clipa primei lor întâlniri, când nu limba vorbeşte, ci inima, când privirile înlocuiesc cuvintele.

— Spune, Moişe-Mendl, dragul meu, cu adevărat îţi sunt dragă?

— Ce întrebare! îi scăpă lui Moişe-Mendl. Mi-ai umplu inima precum… Nici eu nu ştiu cum…

Iar Moişe-Mendl nu-şi putea exprima iubirea pentru Rohele. Dar putem să-l credem că vorbeşte din adâncul inimii, că a trăit aşa de profund acest sentiment, poate mult mai profund decât un alt om care ştie să spună cu vorbe meşteşugite tot ce se întâmplă în sufletul lui.

Dar să lăsăm cuplul fericit în camera neluminată, unde, într-un an de mariaj, aveau pentru prima oară ocazia să stea de vorbă deschis unul cu altul, să-i lasăm să doarmă ca nişte porumbei. Ceea ce în decurs de un an fusese închis adânc în inima fiecăruia acum ieşea la suprafaţă.

Rohele se simţea mai bine şi uite, Moişe-Mendl, care stătea alături de ea, începu din nou să fredoneze încetişor rugăciunea:

— „Ilia proroc, Ilia din Tişbi, Ilia din Ghilod…“

Rohele îl întrerupse:

— Am o rugăminte la tine, Moişe-Mendl. Spune, o să mi-o îndeplineşti ori ba?

— Care anume? Ce rugăminte? Spune, Rohele, deja sunt gata să fac orice pentru tine. Chiar şi luna de pe cer.

— Moişe-Mendl, cred că am stat destul pe pâinea părinţilor. Doar nu eşti un târâie-brâu de la sinagogă. Avem câţiva bănuţi, slavă Domnului. Hai să ne mutăm într-un oraş mare, la Egupeţ. Acolo, printre rudele şi prietenii mei şi împreună cu tine, o să mă simt fericită. E timpul să trăim singuri. Ajunge să trăim cu toate de-a gata, m-am săturat aşa de mult de asta, că nici nu-ţi vine să crezi! Am început să-mi urăsc viaţa… Doar aici suntem, printre ai tăi, ca nişte străini, ca nişte străini.

Moişe-Mendl se gândi o clipă şi se uită uimit la Rohele. Apoi din nou începu să se legene, tot fredonând „Ilia proroc“.

— O, este minunat… „Ilia proroc…“ Din partea mea… De ce nu? „Ilia din Ghilod…“ Chiar din săptămâna asta.

— Doar eşti gata să faci totul pentru mine, Moişe-Mendl, totul! spuse cu iubire Rohele. Nu-i aşa? O să trăim numai noi, familia noastră. O să am grijă de gospodărie şi o să am grijă de tine, să te apăr ca pe lumina ochilor… Vai, Moişe-Mendl! Eşti aşa de distrat, nu auzi niciodată de la tine un cuvânt bun. Dar astăzi eşti altul, cu totul altul.

— „Ilia proroc“, continuă să fredoneze în şoaptă Moişe-Mendl, „Ilia din Tşibi… Ilia din Ghilod…“

Chiar în acel răstimp, în salon, între gazde şi musafiri se discuta despre cu totul altceva.

Fiecare îşi manifesta bănuielile referitoare la cauzele neaşteptatului leşin al nurorii lui reb Iţac-Naftolea. Unul presupunea că e de la deochi; altul, dimpotrivă, dădea asigurări că e de la curent. În fine, un al treilea, om în vârstă, care avea deja câţiva fii însuraţi, îşi spuse bănuiala:

— Ascultaţi, o să vă spun eu. Eu am trei nurori. Sunt destul de experimentat în treburile acestea. Vă asigur, este un mesager. Pregătiţi-vă, reb Iţac-Naftolea, să deveniţi bunic… Dvosia-Malka, vă felicit din suflet! Nora dumneavoastră… Ei, ei, ce mare lucru? De ce să vă ruşinaţi, Dvosia-Malka? E ceva obişnuit.

Dvosia-Malka se topi de bucurie. De mult tot aştepta bucuria aceea.

— Ca să vezi! Ei, lăsaţi! spuse ea, supărându-se de formă. Ia mai lăsaţi-mă cu glumele voastre. Ia să mă duc eu până la bucătărie, să văd ce e cu borşul. Nu ştiu ce-i, astăzi fierbe cam mult, niciodată n-a durat aşa de mult.

XXV
Peste un an

„O poveste nesărată!“, o să spună, mă rog, cititorul dezamăgit, obişnuit cu romane „pasionante“ în care eroii se spânzură, se împuşcă, se aruncă în vâltoare sau iau otravă, unde melamedul devine conte, servitoarea prinţesă, iar diacul un animal necunoscut. Dar ce să facem dacă noi nu avem conţi, nici prinţese? Avem numai oameni simpli, femei evreice obişnuite şi muzicanţi la nuntă… Dar de ce să ne justificăm? Acum cititorul poate spune ce doreşte; din moment ce am reuşit să ajungem până în acest loc, atunci o să ne urmeze şi mai departe, doar e interesant de ştiut ce s-a întâmplat cu Rohele, cu Stempeniu.

Lăsăm să treacă un an (ce înseamnă un an în viaţa unui om?) şi o să intrăm în casa lui Iţac-Naftolea sâmbătă seara. O să găsim aici aceeaşi oameni ca în urmă cu un an, o să auzim aceleaşi discuţii ca atunci, nimic nu s-a schimbat. Este vorba despre iarmaroc, despre profit, despre copii şi, în fine, este vorba despre Moişe-Mendl şi Rohele, care locuiesc acum la Egupeţ.

— Ia arată-ne, Dvosia-Malka, scrisorica pe care ne-au trimis-o copiii din Egupeţ, i se adresă Iţac-Naftolea soţiei. Ia, reb Iudl, citiţi.

— Las să citească el, arată Iudl cu mâna spre tânărul saşiu.

Saşiul luă scrisoarea şi citi fără greşeală:

— „Pace şi bunăvoinţă eternă iubitului meu tată, soţ inteligent, învăţat, luminat, renumit, multstimabilul domn Iţac-Naftolea, fiu al lui Moişe-Iosif, binecuvântată fie amintirea lui! Şi cuviincioasei, imaculatei mele mame, renumită precum Estera şi Abigail, luminată doamnă Dvosia-Malka, fiica lui Moişe-Mendl, binecuvântată fie amintirea ei! Şi tuturor copiilor şi

servitorilor, pace şi bunăvoinţă! Cum străluceşte soarele pe cerul azuriu, străpungând negura norilor, cum luminează razele lui din înaltul cerului, din azuriul-albastru, alungând amurgul nopţii…“

— Nu, nu e asta, nu e asta! strigară musafirii. Asta e numai pentru fumuseţe, numai vorbe goale, prostii, distracţii de copil! Citiţi mai departe, pe margine!

Saşiul întoarse foaia şi citi mai departe:

— „…Iar referitorul la faptul că mă rogi, dragă tată, să scriu despre ce se târguieşte şi cu ce anume se câştigă bine la noi în Egupeţ, atunci îţi transmit…“

— Iaaa! Uite, cu asta să fi început, remarcară încântaţi musafirii. Citiţi, citiţi mai departe!

— „…Îţi transmit că aici cel mai bine merg textilele, precum şi produsele de galanterie, dar galanteria nu merge aşa de bine precum textilele. Şi băcănia merge binişor, nu mai rău ca la noi în Mazepovka. Aici sunt la mare preţ produsele din lână, aproape că au greutatea aurului. Zahărul, făina şi tărâţele sunt şi ele mărfuri profitabile, vin din străinătate şi cu ele oamenii fac averi adevărate. Într-un cuvânt, Egupeţ este un tărâm binecuvântat. Oraşul însuşi este foarte mare, merită să-l priveşti. De fapt, este o cu totul altă lume. Aici, în Egupeţ, puteţi să întâlniţi un evreu care nu arată deloc a evreu. Şi hârtiile sunt aici o marfă. La Egupeţ totul e marfă. Şi oamenii se înghesuie la bursă, cumpără şi vând tot felul de acţiuni, şi agenţii câştigă cu asta de minune.

La fel şi soţia mea, doamna Rohele, vă face o plecăciune din tot sufletul. Chiar ea o să vă scrie. Să ne ajute Cel de Sus să auziţi de la noi tot asemenea veşti bune, amin!

Vă mai transmit că magazinul pe care l-am închiriat se află chiar în centrul străzii Aleksandrovskaia, iar noi târguim, cu ajutorul lui Dumnezeu, destul de bine. Soaţa mea, doamna Rohele – Doamne, lungeşte-i anii! – s-a învăţat puţin cu comerţul, ştie să discute cu cumpărătorii. Dar mă duc singur la iarmaroc să cumpăr marfă, fără ea. Mă folosesc de creditul negustorilor din Moscova şi din Lodz. Cu Moscova e bine să ai afaceri:

Moscova vinde pe credit şi-i plac cumpărătorii evrei. Chiar dacă un negustor dă faliment, Moscova îl susţine şi nu-l lasă pe om să piară.

Apartamentele aici sunt foarte scumpe. Pentru două camere şi o bucătărie plătesc o sută şaptezeci şi cinci de ruble pe an, pe lângă apă şi încălzire. De fapt, aici totul e scump, totul e la preţul aurului. În oraş mulţi oameni fac pe intermediarii şi scot din asta bani buni. Egupeţ e un oraş în care poţi câştiga bine să te întreţii.

Să ne dea Domnul sănătate şi putere de muncă, să dea Domnul să auziţi de la noi veşti la fel de liniştitoare, aşa cum vă doresc şi vouă.

Din partea mea, fiul vostru care vă doreşte pace şi fericire în viaţa voastră, Moişe-Mendl, Fiul multstimabilului Iţac-Naftolea din Mazepovka.

Plecăciuni dragului meu unchi şi mătuşii mele dragi, cu toţi copiii şi rudele lor.

Plecăciuni stimabilului bogătaş reb Iudl, cu toţi copiii şi rudele lui.

Plecăciuni stimabilului bogătaş reb Simha-Gerş, cu toţi copiii şi rudele lui.

Plecăciuni stimabilului bogătaş reb Doiv-Ber, cu toţi copiii şi rudele lui.

Plecăciuni doamnei Stîs-Beil, cu toţi copiii şi rudele ei.

Precum şi fiul meu Iosif – fie ca luceafărul lui să nu se întunece! –, se pleacă în faţa voastră din inimă,

Susnumitul“

„La fel mă plec şi eu socrului meu multrespectat şi dragei mele soacre, le doresc fericire! Vă comunic despre buna mea sănătate, să dea Domnul să ne fie la fel şi în viitor.

La fel, Iosele al meu vă face plecăciuni şi vă mulţumeşte de multe ori, dragă soacră, pentru cămăşuţa trimisă. Pentru aceasta vă promite, dacă Domnul îi va lungi anii şi el, cu ajutorul lui Dumnezeu, peste trei, patru ani să se ducă la heder, să înveţe bine şi să devină, cu ajutorul lui Dumnezeu, un evreu cuviincios, fie ca Dumnezeu să-i trimită viaţă lungă, amin!

Dragă soacră! Dacă puteţi împleti pentru Iosele o kippa şi nişte ciorăpei din lână, v-aş fi foarte recunoscătoare, pentru că eu sunt foarte ocupată cu afacerile soţului, dar nu vreau să angajez o doică pentru Iosele, nu merită. Am angajat numai o fată şi-i plătesc patru ruble, cu hainele mele; are grijă de copil şi duce vaca la câmp. Dacă aţi vedea ce vacă am cumpărat! Dă patru kvarte[18] de lapte – e un lapte foarte bun! – şi am, mulţumită lui Dumnezeu, brânză dulce şi unt. Dar dragului de Moişe-Mendl deodată nu-i mai plac lactatele. Vă rog să-l certaţi pentru asta. Deloc nu are grijă de el. Iosele se tot chinuie, vrea şi el, sărăcuţul, să mănânce – Doamne, fie ca eu să plătesc pentru toate greşelile lui din viitor! Îmi închei aici scrisoarea. Plecăciuni din inimă tuturor prietenilor şi celor apropiaţi şi vă rog, pentru Dumnezeu, să ne răspundeţi şi rămân

A voastră cea mai credincioasă noră, cu urări de fericire, Rohele.“

— Ei? zise Berl-grăsunul când lectura se încheie. Să dea Domnul ca şi copiii mei să trăiască la fel de bine!

— Faceţi un păcat, Dvosia-Malka! spuse Iudl. Zău, faceţi un păcat…

— Se înţelege, slavă numelui lui sfânt! Copiii mei, să nu le fie de deochi, trăiesc bine. Dar îmi e dor de ea. Nu o pot s-o uit, reb Iudl, nu pot!

Şi Dvosia-Malka începe să-i enumere lui Iudl calităţile nurorii, manierele ei, încercând să-i explice de ce n-o poate uita pe Rohele.

Din nou se aprinde o discuţie animată, acum deja despre Egupeţ şi despre afacerile de acolo. După aceea, cu păhărelele umplute, ciocnesc, ţinând multă vreme în mână păhărelul cu vodcă şi dorindu-şi unii altora toate lucrurile bune, iar întregului popor numai veşti bune, evitarea necazurilor şi alinare la durere. În cele din urmă pe masă apare borşul, umplând camera de mirosul lui gustos. Buna dispoziţie creşte. În animaţia generală ei uită în curând şi de Moişe-Mendl, şi de Rohele, şi de oraşul Egupeţ, şi de toate celelalte.

18 Unitate de măsură pentru lichide, a opta sau a zecea parte dintr-o vadră.

XXVI
Chinurile iadului

Un singur om n-o putuse uita nicio clipă pe frumoasa Rohele.

Desigur, cititorul ghiceşte că e vorba de Stempeniu.

Da, tocmai de el este vorba. Cine are puterea să redea suferinţele lui? Cine-i înţelege durerea sufletească şi obida?

„Ce rău îmi pare“, îşi spune Stempeniu. „Ce păcat! A plecat şi nici nu şi-a amintit de mine, nu mi-a dat un semn. Măcar pentru aparenţe să fi scris două cuvinte – «să ştii», cică, «eu plec». Pfui, ce ruşine!“

Stempeniu nu mai trecuse niciodată prin aşa ceva. Deşi i se întâmplase să se afle în tot felul de aranjamente şi nu o dată aventurile lui se terminau pentru el destul de ruşinos, uneori chiar scandalos, la un asemenea eşec ruşinos, o asemenea lovitură care căzuse acum asupra lui nu se aşteptase niciodată. Stempeniu, care se afla la o asemenea cinste la curtea ţadicului însuşi, astfel încât fetei acestui bărbat sfânt uneori îşi permiteau să i se adreseze în glumă, Stempeniu, care îi entuziasma pe pani şi chiar pe contesa Brzezewskaia, care nu o dată trimisese după el careta şi discutase cu el în limba franceză, chiar acest Stempeniu fusese aşa de aiurea ruşinat de o simplă femeie evreică!

— Inima îi duce dorul! recunoştea Stempeniu în faţa muzicanţilor. Nu pot să-mi alin dorul după această femeie. M-aş fi dus cu plăcere după ea la Egupeţ, dacă… dacă nu…

Stempeniu se uita în jur şi tovarăţii ghiceau uşor *pe cine* căuta el din priviri.

Muzicanţii îl iubeau din tot sufletul pe Stempeniu şi erau gata să sară pentru el în foc şi în apă. Dar în aceeaşi măsură în care îl iubeau pe

Stempeniu, o urau pe Freidl. Le repugna avariţia ei, setea de bani, năravul ei respingător.

— Cât era burlac, spuneau între ei muzicanţii, rubla nu avea nici o valoare pentru el. Nu era mare lucru să faci rost de la el de câteva ruble: uneori împrumuţi de la el o bancnotă de trei sau de cinci pentru veşnicie, altădată chiar el ţi-o dăruieşte. Dar de când maştera asta, dracu' s-o ia, a pus gheara pe el, el însuşi e cu limba scoasă după o copeică, nu are niciun bănuţ al lui. Au trecut vremurile bune de odinioară, s-au terminat cinele la Stempeniu, a trecut vremea plecărilor vesele. Acum poţi să mori de foame, poţi să dai ortul popii, nu ai de la cine aştepta ajutor. Stai o zi întreagă fără o bucăţică de pâine, aştepţi cu nerăbdare sezonul nunţilor. Măcar pentru aparenţă să le fi dat fraţilor noştri un pahar de ceai, să propună ceva de mâncare, s-o mănânce viermii, blestemata!

— Mă credeţi, se întâmplă adesea să vreau aşa de tare să mănânc ceva, că parcă îmi joacă viermii în burtă; dar dacă ea mi-ar pune aur pe masă, nu m-aş atinge de el, de la o răutate ca asta n-aş lua nici o coajă de pâine.

— Şi cum trăieşte el cu ea, cu vipera asta, cu scârba asta! Eu de mult fie m-aş fi spânzurat, fie m-aş fi otrăvit. Dacă aş fi un altul, dacă n-ar fi trimis-o pe lumea aialaltă, la toţi dracii…

— Ah, Stempeniu, Stempeniu! Săracul de tine, ai nimerit în capcană, te chinui în iad…

Aşa vorbeau între ei muzicanţii care ştiau ce greu îi e să trăiască şi-l compătimeau pentru nefericirea lui, deşi el nu le spusese nimic despre asta.

Când Freidl se duce la piaţă sau se ocupă de datornicii şi cumpărătorii săi, oriunde s-ar duce, Stempeniu le oferă tovarăşilor săi ţigări. Consumând fără mustrări de conştiinţă tutunul gazdei, muzicanţii stau tolăniţi, trăncănesc, îşi aduc aminte de poante vechi. Dar uite, apare Freidl şi toţi încep să nu se mai simtă în largul lor. Muzicanţii, unul după altul, se strecoară afară din cameră.

— Ia priviţi, ia priviţi ce-aţi mai fumat aici! Parcă sunteţi la crâşmă! spune Freidl trăgându-şi nasul şi privind cu mâhnire la pachetul de tutun care a pierdut semnificativ din volum. Fumează, fumegă, pufăie! Deja mă

doare capul de la fum! O să mă băgaţi în mormânt cu fumatul vostru! Ce crezi, Stempeniu, e folositor pentru tine să fumezi aşa de mult? Crede-mă, o să-şi distrugi sănătatea. Ascultă-mă, Stempeniu, lasă fumatul, sufletul meu!

— Freidl, ce rost au discuţiile astea goale despre sănătatea mea? Recunoaşte pur şi simplu că-ţi pare rău de cei cinci altîni[19] pentru o pungă de tutun. Ce rost are să mai faci comedia asta?

— Ca să vezi! Comedia asta! Eu mă gândesc numai la el, iar el – „comedia asta“! Chiar aşa, nu avusesem eu destule neplăceri azi! Toată dimineaţa mi-am scos sufletul, m-am agitat şi nu am câştigat niciun ban. Mai mult, am mai fost şi ocărâtă ca ultima servitoare, mai rău ca o bucătăreasă, m-au denigrat, m-au umplu de noroi. Iar marfa stă şi putrezeşte.

— Voiam să ştiu, Freidl, ce te tot agiţi aşa? Ce rost are această avariţie a ta? Ce, îţi cer copiii de mâncare?

— Ia priviţi, vă rog, viţelul acesta nevinovat! Vrea numai să-i dai totul de-a gata în gură şi, dacă se poate, să-i mai şi mesteci. Cum vine asta, eu îmi duc averea numai mămicuţei mele? Nu-i aşa, Stempeniu? Poate că eu mănânc tot? Doar soţia ta e o cheltuitoare cunoscută, nu? Doamne iartă şi mântuieşte! Asta ai vrut să spui, Stempeniu? Ei, ia priveşte-mă drept în ochi, Stempeniu, asta ai vrut să spui?

— Oare eu spun că tu mănânci tot? Spun tocmai pe dos, eu spun…

— Tu spui… Ştiu eu ce spui tu! Încă nu eşti mulţumit, Stempeniu, nu-i aşa? Dumnezeu ţi-a trimis o soţie aşa de cheltuitoare, care ştie să facă dintr-un ban doi, care zi şi noapte se gândeşte numai la tine. Spune şi tu, ce-ţi lipseşte? Taci? Voiam să ştiu ce s-ar fi ales de tine şi de vioara ta, Stempeniu, dacă nu ai fi avut o soţie ca mine!

— Uf, vai de mine! Ca să vezi!

— Uite aşa, ca să vezi! Cred că ai uitat, se vede, cum erai înainte de nuntă? Nici cămaşă pe tine, nici o pereche întreagă de şosete, nici pernă, nici faţă de pernă nu aveai nimic, nimicuţa! Dar adunai munţi de aur! Unde s-au dus toţi bănişorii tăi?

— Păi n-o să stau acum să-ţi dau socoteală de viaţa mea de burlac!

— Uite, tocmai aici e problema, Stempeniu, că nu suporţi când ţi se spune adevărul. Ştii numai să-i reproşezi soţiei care pentru tine munceşte până nu mai poate, e gata să se dea cu capul de perete, să-şi refuze o coajă de pâine, care, putem spune aşa, îşi otrăveşte viaţa! Şi pentru cine, te întreb? Totul pentru el! Şi când te gândeşti ce fel de recompensă mă aşteaptă pentru asta! Ei, desigur, o să-mi facă o statuie de aur pe mormânt, vai de soarta mea nefericită!

— Ce ţi-am făcut? Cine te atinge?

— Ce mi-ai făcut? O, ai făcut destule. Mi-ai distrus viaţa. Ai întâlnit o fată tânără, un copil nevinovat, i-ai ameţit capul cu limba ta, ai promis munţi de aur şi m-ai păcălit, m-ai păcălit întruna! Era mai bine dacă nu te-aş fi cunoscut niciodată. Mi-aş fi găsit pe cineva de-o seamă. Ei, şi n-aş mai fi fost soţia lui Stempeniu. Ce să spun, mare fericire.

— Poate că te căieşti, Freidl? Şi atunci de ce toate astea? La Mazepovka există rabin, există şi râu…, putem divorţa.

— Aaaa! Uite ce voia el! În cele din urmă a spus-o! Crezi că nu ştiu că numai asta aştepţi? Vrei să scapi de mine! Ştiu, Stempeniu, ştiu tot! Nu mă duci pe mine! Te deranjez cu prezenţa mea, Stempeniu! Dar de ce, spune, de ce am meritat asta? Ei, spune şi tu, cu conştiinţa curată, de ce am meritat asta? Tare aş vrea şi eu să aflu asta…

— Du-te dracului! dă din mână Stempeniu, se duce în camera sa şi ia vioara de pe perete.

Vioara este singurul prieten al lui Stempeniu, singura lui alinare. Cu ea uită de durerea sufletească, cu ea îşi aduce aminte de tinereţea lui, de libertatea pierdută pentru totdeauna! Multe persoane dragi învie în memoria lui la sunetele viorii. Multe chipuri minunate, luminoase, pline de bucurie, apar în faţa lui imediat ce începe să cânte. Apar şi dispar imediat.

Dintre tablourile nenumărate din trecut cel mai mult îl tulbură un singur chip de neuitat, este chipul lui Rohele, cu faţa ei luminoasă, cu ochii albaştri şi sprâncene lungi, cu gâtul ei alb ca zăpada. Iar zâmbetul ei, bun şi blând – e gata să dea pentru el lumea întreagă.

Vioara cântă, îşi revarsă sunetele. Multă vreme cântă Stempeniu, temându-se ca Rohele să nu dispară. Îi face plăcere să-i vadă fie şi umbra. Până şi simplul gând la ea îi e mereu drag.

Niciodată Stempeniu n-a mai cântat aşa de inspirat ca în perioada aceea. Arta lui atinsese înălţimi nebănuite. Cine nu a auzit în zilele acelea interpretarea lui Stempeniu nu a auzit muzică adevărată.

Aşa ne entuziasmează uneori cântecul unei păsări în colivie. Ea visează la frunzuliţe verzi, la flori ce înfloresc, la aer liber, la întinderea mare a câmpiilor şi vrea să cânte, să-şi reverse în cântec durerea. Şi pasărea cântă, îşi revarsă trilurile, e plină de dor, şi noi în acest timp o admirăm, suntem entuziasmaţi, primim bucurie.

— Nu pot să-mi înving dorul după ea, spune pentru a suta oară Stempeniu. Îi duc dorul, parcă e omul cel mai apropiat. M-aş fi dus după ea la Egupeţ dacă nu…

Stempeniu se uită în jur şi o vede pe Freidl – ea încearcă s-o convingă cu patimă pe o cumpărătoare să ia de la ea un colier, batice de mătase, fire de lână. Freidl, încet-încet, şi-a amenajat în casă un întreg magazin şi a devenit o negustorească împătimită, cu nimic mai prejos decât prăvăliaşele înveterate din Mazepovka.

Adesea la Freidl vine în vizită mama ei, grasa Ţipoira. Ea transmite că Şaika-vioristul tare îi duce dorul fiicei lui şi a trimis-o pe ea, pe Ţipoira, să afle cum o duce Freidl. Dar fata ştie foarte bine că e o minciună, că mămica ei pur şi simplu a flămânzit acasă la ea şi a venit să „mănânce de dulce“, să trăiască în îndestulare.

— Ştii, fata mea, poate faci nişte chifle din alea dospite, cum făceam şi eu: împletite, crocante. Sunt foarte bune cu un păhărel de cicoare, iar dacă îţi permiţi să le ungi cu puţin mai mult unt, e şi mai bine. Iar la micul dejun porunceşte să se servească jumări cu ceapă. Tăticului tău, dacă ţii minte, îi place foarte mult felul acesta de mâncare. Fetiţa mea, sănătatea nu e în pastilă, ci în oală…

Ţipoira chiar îşi linge buzele şi în fiecare zi imaginează noi feluri de mâncare pentru micul dejun, prânz şi cină. Nu se poate spune că Freidl e

încântată de comenzile mamei… În primele zile, călcându-şi pe inimă, vine cumva în întâmpinarea apetitului ei neobosit. Dar trece o săptămână şi Freidl începe să se supere pe mamă, iar aceasta pe fată. Când le aude ocările pe care şi le aruncă, Stempeniu încearcă să refacă pacea între soţie şi soacră şi, în cele din urmă, o încasează de la amândouă.

— Nu e treaba ta! i-o taie Freidl. Nu te nelinişti, n-o să-i dau mamei averea ta, poţi fi pe deplin liniştit, Stempeniu.

— Ei, ce mai ginere! şuieră la rândul ei soacra, înveninată. I-a crescut boului o limbă lungă, dar nu poate să cânte cu ea. Oamenii cuviincioşi îi arată soacrei acelaşi respect ca şi mamei, dar lui puţin îi pasă! Vede şi el foarte bine cum mă cinsteşte fetiţa mea – mă cinsteşte aşa de tare, că nici nu ştiu unde să mă ascund de ruşine, iar el măcar să fi deschis gura. Ce să mai spun, tare bun soţior mai eşti! Atâta ştie, să zgârie mereu vioara. Nu înţeleg cum de nu s-a săturat, Doamne Dumnezeule! Şi de ce fata e aşa cu nasul pe sus, nu pot să pricep. Cui îi merg treburile bine îi dă şi vaca lapte. Am mai văzut noi din ăştia! Socrul tău, Stempeniu, a fost şi el mare viorist, nu te-ar fi făcut de ruşine. Dar ce să faci? Mătura nouă, cum se spune, mătură mai bine. Pretutindeni e nevoie de noroc, cum spune proverbul: „Dacă vrea Dumnezeu, şi cu mătura poţi să împuşti.“ Nu trebuie să te superi pe mine, Stempeniu, că-ţi spun adevărul în faţă. Şi chiar dacă fiecare cotei, cum se spune, e stăpân pe pragul lui, oricum eu nu sunt o străină pentru tine, cum-necum, sunt totuşi soacra ta. „Prietene, dacă te joci cu pisica, trebuie să îndrăgeşti şi ghearele ei“.

Ţipoira, ca dintr-un sac, tot revarsă proverbe şi zicători. Când se porneşte, n-o mai poţi opri. Dar Stempeniu nu ascultă până la capăt. Îşi ia vioara, ca întotdeauna când îl doare sufletul. Cu vioara în mână uită de soţie, de soacră, de toate necazurile şi nenorocirile. O vede din nou în faţa sa pe Rohele cu ochii ei albaştri.

— Inima îi duce dorul, ce-i mai duce dorul! şopteşte încetişor Stempeniu. Trece în revistă mii de posibilităţi de a fugi la ea, măcar s-o vadă o dată… Vise zadarnice! Nu-şi dă seama că a ajuns cântecelul aproape de final, că e în urmă deja cea mai bună parte a vieţii sale; nu observă

Stempeniu că, încet-încet, i se răreşte părul negru, minunat, că se stinge flacăra din ochi şi că ridurile îi brăzdează fruntea albă.

Ce viteaz prost! Nu te măguli prea mult! Ia te uită: alături de tine se află Dalila a ta, soţia ta Freidl. Dalila aceasta te-a adormit, te-a făcut să adormi pe genunchii ei, ţi-a tăiat încetişor buclele lungi şi ţi-a luat puterile, toată forţa ta de viteaz, precum Dalila din Biblie lui Samson, viteazul ei… O singură alinare ţi-a mai rămas, vioara.

Cântă deci, Stempeniu, cântă cu vioara ta! Cântă, iar noi o să ascultăm…

19 Monedă tradiţională rusă cu valoarea nominală de 3 copeici.